

MAY 26 1920

FOREIGN
DISSERTATION
35020

B.2 628349

UC-NRLF

B 2 628 349

Helsingfors

ERIKSKRÖNIKANS LJUDLÄRA

ENLIGT TEXTEN I COD. HOLM. D 2

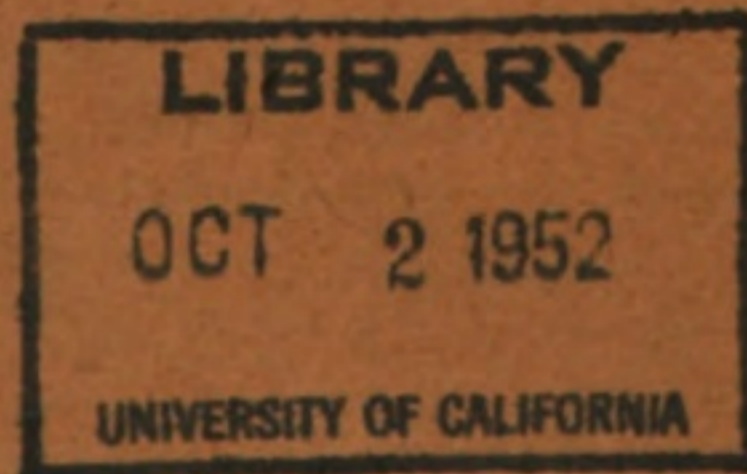
AKADEMISK AVHANDLING

AV

ROLF PIPPING

FIL. MAG.

Framställes med tillstånd av Filosofiska Fakulteten vid Helsingfors Universitet till offentlig granskning i Historisk-filologiska lärosalen onsdagen den 28 maj 1919 kl. 10 f. m.

ÅBO 1919 :: ÅBO TRYCKERI OCH TIDNINGS AKTIEBOLAG

FÖRETAL.

Valet av uppgift för denna avhandling måste med några ord motiveras, då en om den svenska språkforskningen så förtjänt forskare som Beckman nyligen (år 1914 i SNF VI: 1 s. 1 ff.) utdömt den hävdvunna monografityp, till vilken mitt arbete ansluter sig. Beckman menar, att undersökningar av detta slag icke längre äro tacksamma och behöfliga. Han har naturligtvis rätt i, att ju mera vår kännedom om fornsvenskan går framåt, desto mindre nytt kan vara att vänta av varje monografi. Men i en not på sid. 8 har han emot sin egen dom gjort en reservation, som i själva verket torde få anses kullkasta hans huvudpåstående. Beckman medger, att monografier av den typ, som behandlar det karakteristiska för en urkund, aldrig äro förlorade. Men vilka drag äro „karakteristiska“? En urkund har vissa drag gemensamma med somliga handskrifter, andra med andra, och allting måste komma med i totalbilden. En fullständig monografisk granskning är den enda väg, på vilken vi kunna nå fram till en säker uppskattning av, i vilka avseenden en urkunds språkformer äro användbara i ett allmänt grammatiskt resonemang. Att vår allmänna kännedom om den klassiska fornsvenskan numera får anses vara tämligen god, beror på att våra äldsta fornsvenska urkunder i så stor utsträckning blivit monografiskt undersökta. Ett helt annat förhållande råder i fråga om medelsvenskan, för vars språkform Erikskrönikans huvudhandskrift är en representant. Denna urkund har nyttjats både av Noreen och Kock för deras sammanfattande grammatiska verk, men på flere punkter ha de „karakteristiska“ dragen av dem tolkats orätt, emedan någon monografisk undersökning av hela texten icke förelegat. Delvis har ett säkert bedömande av huvudhandskriftens språk icke varit möjligt för den, som icke jämfört cod. A. med andra handskrifter av krönikan.

Jag tror därför, att en monografisk undersökning som den här föreliggande principiellt försvarar sin plats. Läsaren kommer kanske att finna

de nya resultaten obetydliga i förhållande till den möda, arbetet måhända kostat. Men vetenskapen frågar icke efter, med vilka uppoffringar även de minsta vinningar ibland måste köpas.

Det är sedan en sak för sig, att också andra uppgifters fyllande är ett önskemål för forskningen. Beckman anför med gillande ett yttrande av Noreen i en krets av lärjungar: „Nu är det så många av er, som valt att behandla stora urkunder ur en synpunkt. Vore det inte nu tid på att någon försökte behandla en liten urkund ur alla synpunkter?“ Författaren till denna avhandling tror sig lika mycket som Beckman uppskatta detta Noreen's uttalande. Jag är i själva verket så litet främmande för liknande tankar, att jag ingalunda ämnat inskränka mina studier över Erikskrönikan till den här föreliggande monografien över ljudläran, utan att jag, trots denna urkunds relativt stora omfattning, djärvts påbörja en textkritisk och realfilologisk kommentar till densamma. Men mitt intresse för andra uppgifter har icke förlett mig att anse för obehövt det mera blygsamma arbetet på huvudhandskriftens ljudlära.

Med dessa ord har jag velat dels motivera valet av uppgift för mitt akademiska prov, dels också protestera mot den trångsynta uppfattning, som kommit till uttryck i Beckman's förhastade dom över monografitypen. Beckman's överraskande principuttalande i denna fråga är så mycket mera förvånande, som han genom sin vetenskapliga skriftställarverksamhet visat sig vara en ovanligt mångsidig forskare.

Innan jag slutar detta företal, återstår det mig att fylla en kär plikt, i det jag till mina akademiska lärare framför ett vördnadsfullt tack. Störst och djupast känd är min tacksamhet mot min Far, professor Hugo Pippling, mitt bästa vetenskapliga föredöme, för hans undervisning och kärleksfulla handledning under hela min studietid och icke minst för råd och hjälp vid utarbetandet av denna avhandling. Därefter tackar jag professor O. F. Hultman för allt det ypperliga, han givit som lärare och vetenskaplig författare, ävensom för den vänliga, för mig dyrbara uppmuntran, jag i mina studier fått röna av honom. Under ett läsår hade jag den lyckan att i Göteborg åhöra föreläsningar av professor Evald Lidén och deltaga i hans seminarieövningar. I särskild förbindelse stannar jag hos professor Lidén för den oskattbara förmånen att vid sidan av den offentliga undervisningen ha fått åtnjuta hans enskilda handledning. Till gagn för mina allmänna språkstudier ha också varit professorerna F. Gustafsson's och J. N. Reuter's föreläsningar och övningar. Slutligen ber jag att få betyga professor Gustaf Cederschiöld min vördnadsfulla erkänsla för det intresse han sedan flere år tillbaka visat mina forskningar över Erikskrönikan.

LITTERATURFÖRTECKNING.

- Aasen, Ivar*, Norsk Ordbog. Kristiania 1873.
- Ahlqvist, Aug.*, De vestfinska språkens kulturord. Helsingfors 1871.
- Antiquarisk (Antikvarisk) Tidskrift för Sverige*. Stockholm 1864 ff.
- Arkiv för (för) nordisk filologi*. Kristiania 1883—1888, Lund 1889 ff.
- Beckman, Nat.*, Studier i utgivna fornsvenska handskrifter. (Saml. utg. av Sv. Fornskrift-Sällskapet.) Stockholm 1917.
- Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*. Halle 1874 ff.
- Brate, Erik*, Äldre Vestmannalagens ljudlära. (UUA). Uppsala 1887.
- Brate, Erik*, se ock *Lundgren, M.*
- Cederschiöld, Gustaf*, Om Erikskrönikan. (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola XI.) Göteborg 1899.
- Cederschiöld, Gustaf*, Rimllsta till Eufemiavisorna och Erikskrönikan. Göteborgs Högskolas Årsskrift III (1902). Göteborg 1903.
- Dahlgren, F. A.*, Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket. Lund 1914—1916.
- Dalin, A. F.*, Ordbok öfver svenska språket. Stockholm 1850—1853.
- Danell, G.*, Nucköålet I. Inledning och ljudlära (Sv. Landsm). Stockholm 1905.
- Den danske Rimkrønike . . .* udgivet med en fuldstændig Ordbog for Universitets-Jubilæets Danske Samfund af Holger Nielsen. København 1895—1911.
- Diplomatarium norvegicum*. Kristiania 1849 ff.
- Ekholm, Hugo J.*, Vidhemsprästens och johannitmunkens anteckningar i codex Holmiensis B 59. (SNF VII:2.) Helsingfors 1915.
- Falk, Hj. och Torp, Alf*, Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog. Kristiania 1903—1906.
- Falk, Hj. och Torp, Alf*, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1910, 1911.
- Festskrift till K. F. Söderwall*. Lund 1911.
- Fick, August*, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Vierte Auflage. Dritter Teil. Wortschatz der Germanischen Spracheinheit unter Mitwirkung von Hjalmar Falk gänzlich umgearbeitet von Alf Torp. Göttingen 1909.
- Finlands medeltidsurkunder* samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen. Helsingfors 1910 ff.
- Finländska bidrag till svensk språk- och folklifsforskning*, utgifna af Svenska Landsmålsföreningen i Helsingfors. Helsingfors 1894.
- Finnisch-ugrische Forschungen*. Helsingfors 1901 ff.
- Finsk Tidskrift*. Helsingfors 1876 ff.
- Fischer, Frank*, Die Lehnwörter des Altwestnordischen. Palaestra LXXXV. Berlin 1909.
- FMU = *Finlands medeltidsurkunder*.

- Freudenthal, A. O.*, Om Svenska ortnamn i Nyland. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utg. af Fi. Vet.-Soc. VIII: 1.) Helsingfors 1867.
- von Friesen, Otto*, Om det svenska rikets uppkomst. (Studentfören. Verdandis småskrifter n:r 200.) Stockholm 1915.
- von Friesen, Otto*, Till den nordiska språkhistorien I, II. (Skr. utg. af K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala VII: 2, IX: 6.) Uppsala 1901, 1906.
- Fritzner, Johan*, Ordbog over Det gamle norske Sprog. Omarbejdet, forøget og forbedret Udgave. Kristiania 1886—1896.
- Från Filologiska Föreningen i Lund* III, IV. Lund 1906, 1915.
- FUF = *Finnisch-ugrische Forschungen*.
- Förhandlingar och Uppsatser*. Skrifter utg. af (av) Sv. Lit(t)eraturesällskapet i Finland. Helsingfors 1886 ff.
- Förstemann, Ernst*, Altdeutsches namenbuch. Erster band. Personennamen. Zweite auflage. Bonn 1901.
- Germanistische Abhandlungen* begründet von Karl Weinhold herausgegeben von Friedrich Vogt. XII. Heft. Beiträge zur Volkskunde. Festschrift Karl Weinhold . . . dargebracht. Breslau 1896.
- Grape, A.*, Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen I. Uppsala 1911.
- Guta lag och Guta saga* jämte ordbok utgifna för Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur af Hugo Pipping. København 1905—1907.
- Haldorsen, B.*, Lexicon islandico-latinodanicum Biörnönis Haldorsonii . . . cura R. K. Raskii editum. København 1814.
- Hellquist, Elof*, Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* ock *-unga*. (Göteborgs Högskolas Årsskrift 1905). Göteborg 1904.
- Hesselman, Bengt*, De korta vokalerna *i* och *y* i svenskan. (UUÅ.) Uppsala 1909, 1910.
- Hesselman, Bengt*, Stafvelseförlängning och vokalkvalitet I. Uppsala 1902.
- Hesselman, Bengt*, Sveamålen och de svenska dialekternas indelning. Uppsala 1905.
- Hesselman, Bengt*, Västnordiska studier I, II. (Skrifter utg. af K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala XIV: 2, XV: 2.) Uppsala 1912, 1913.
- Historisk Tidskrift för Finland*. Helsingfors 1916 ff.
- Historiallinen Arkisto*. Helsingfors 1866 ff.
- Hufvudstadsbladet*. Helsingfors 1864 ff.
- Hultman, O. F.*, Hälsingelagen och Upplandslagens ärdabalk. (Acta Soc. Scient. Fenn.) Helsingfors 1905—1908.
- Hægstad, Marius*, Maalet i dei gamle norske kongebrev. (Skr. udg. af Videnskabselsk. i Christiania 1902. II. Hist.-filos. klasse.) Kristiania 1902.
- Hægstad, Marius* och *Torp, Alf*, Gamalnorsk Ordbok. Kristiania 1909.
- Hänninger, Nils*, Fornskånsk ljudutveckling. (Lunds Univ. Årsskr.) Lund 1917.
- IF = *Indogermanische Forschungen*.
- Ihre, Joh.*, Glossarium Suiogothicum. Uppsala 1769.
- Indogermanische Forschungen*. Strassburg 1892 ff.
- Jacobsen, f. Rubin, Lis*, Studier til det danske Rikssprogs Historie I. København 1910.
- Kalkar, Otto*, Ordbog til det ældre danske Sprog. København 1881—1907.
- Karsten T. E.*, Germanisch-Finnische Lehnwortstudien. (Acta Soc. Scient. Fenn. XLV: 2.) Helsingfors 1915.
- Klemming, G. E.*, se Svenska medeltidens rim-krönikor.

- Kock, Axel*, Bidrag till svensk etymologi. — Förklaring af fornsvenska lagord. Två uppsatser. Lund 1880.
- Kock, Axel*, Die alt- und neuschwedische Accentuierung. Quellen und Forschungen LXXXVII. Strassburg 1901.
- Kock, Axel*, Studier öfver fornsvensk ljudlära. Lund 1882—1886.
- Kock, Axel*, Svensk ljudhistoria I—III:1. Lund 1906—1916.
- Kock, Axel*, Umlaut und Brechung im Altschwedischen I—VII. Lund 1911—16.
- Kock, Axel*, Undersökningar i svensk språkhistoria. Lund 1887.
- Lagerbring, Sven*, Swea Rikes Historia II. Stockholm 1773.
- Larsson, Ludvig*, Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna. Lund 1891.
- Larsson, Robert*, Södermannalagens språk I. Ljudlära. Ant. Tidskr. f. Sv. XII:2. Stockholm 1891.
- Lasch, Agathe*, Mittelniederdeutsche Grammatik. Halle 1914.
- Leffler, L. Fr.*, Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden. (UUÅ). Uppsala 1874.
- Lidén, Evald*, Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte. (Skr. utg. af K. Hum. Vet.-Samf. i Upsala VI:1.) Uppsala 1897.
- Liljegren, Joh. G.*, Run-Urkunder. Stockholm 1833.
- Lind, E. H.*, Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne. (UUÅ.) 1881.
- Lind, E. H.*, Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Uppsala 1905—1915.
- Lundgren, M. och Brate, Erik*, Personnamn från medeltiden. (Sv. Landsm. X:6 och 1915 h. 2). Stockholm 1892, 1915.
- Lübben, Aug.*, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Vollendet von Christoph Walther. Norden und Leipzig 1888.
- Lönrot, Elias*, Finskt-svenskt lexikon. Helsingfors 1874 1880.
- Namn och Bygd*. Uppsala 1913 ff.
- Neuphilologische Mitteilungen*. Helsingfors 1899 ff.
- Nielsen, H.*, se *Den danske Rimkrønike*.
- Nordiska studier* tillegnade Adolf Noreen. Uppsala 1904.
- Nordisk tidskrift* utg. af Letterstedtska föreningen. Stockholm 1878 ff.
- Nordisk Tids(s)krift for Filologi (og Pædagogik)*. Ny Række 1874—1892. Tredie Række 1892—1911. København.
- Nordisk Universitets-Tidskrift*. København, Lund, Kristiania, Uppsala 1854—1866.
- Noreen, Adolf*, Abriss der urgermanischen Lautlehre. Strassburg 1894.
- Noreen, Adolf*, Altisländische und altnorwegische Grammatik. Dritte Auflage. Halle 1903.
- Noreen, Adolf*, Altschwedische Grammatik. Halle 1904.
- Noreen, Adolf*, Geschichte der nordischen Sprachen. Grundriss der germanischen Philologie. Dritte Auflage. Strassburg 1913.
- Noreen, Adolf*, Spridda studier II, III. Stockholm 1903, 1913.
- Noreen, Adolf*, Vårt språk. Lund 1903 ff.
- Norske Gaardnavne*. Udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh (m. fl.) Kristiania 1897 ff.
- Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkli* (*Svenska landsmål ock svenskt folkli*). Stockholm 1879 ff.

- Nygaard, M.*, *Norrøn Syntax*. Kristiania 1905.
- Nystavaren*. Uppsala 1886—1899.
- Olrik, Axel*, *Kilderne till Saks Oldhistorie*. København 1892—1894.
- Olsen, Magnus*, se *Volsunga saga*.
- Olson, Emil*, *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan*. Lund 1916.
- Olson, Emil*, *Ög. fragm.*, se *Östgötalagens 1300-talsfragment*.
- Olson, Emil*, *Östgötalagens ljudlära*. Lund 1904.
- Ottelin, Odal*, *Studier öfver Codex Bureanus*. (UUA). Uppsala 1900—1905.
- PBB = *Beiträge* etc.
- Persson, P.*, *Beiträge zur indogermanischen Wortforschung*. Uppsala 1912.
- Pipping, Hugo*, *Finländska ortnamn*. Helsingfors 1918.
- Pipping, Hugo*, G. L., se *Guta lag* etc.
- Pipping, Hugo*, *Gotländska studier*. Uppsala 1901.
- Pipping, Hugo*, *Äldre Västgötalagens ordsfatt*. (Acta Soc. scient. Fenn. XLII:4.) Helsingfors 1913.
- Reinius, Josef*, *Om kyrkliga lånord i ä. fornsvenskan*. Språkvet. Sällsk. i Upsala förhandlingar 1897—1900. Uppsala 1901.
- Renvall, Gust.*, *Lexicon Linguae Finnicæ*. Åbo 1826.
- Rietz, J. E.*, *Svenskt dialekt-lexikon*. Lund 1867.
- Ross, Hans*, *Norsk Ordbog*. Kristiania 1915.
- Rydqvist, J. E.*, *Svenska språkets lagar*. Stockholm och Lund 1850—1883.
- Rygh, O.*, *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne*. Kristiania 1901.
- Rygh, O.*, se ock *Norske Gaardnavne*.
- Sahlgren, Jöran*, *Västgötska ortnamn av typen Kölingared*. (Lunds Univ. Årsskr.) Lund 1918.
- Schlyter, C. J.*, *Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar*. (Corpus Juris XIII.) Lund 1877.
- Schultz, Alwin*, *Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger*. Leipzig 1879, 1880.
- Schück, Henrik*, *Svensk Litteraturhistoria I*. Stockholm 1890.
- Schück, Henrik*, se ock *Svenska Folkets Historia*.
- Schück, Henrik* och *Warburg, Karl*, *Illustrerad Svensk Litteraturhistoria*. Första uppl. Stockholm 1896—1897. Andra uppl. Stockholm 1911—1915.
- Scriptores rerum livonicarum I*. Riga und Leipzig 1853.
- Scriptores rerum svecicarum medii aevi I*. Uppsala 1818.
- Setälä, E. N.*, *Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den Ostseefinnischen Sprachen*. Sonderabdruck aus den 'Finnisch-ugrischen Forschungen' XIII. Helsingfors 1912.
- Skandinavisches Archiv*. Erster Band. Heft 1 & 2. Lund 1891.
- SNF = *Studier i nordisk filologi*.
- Soikkeli, Kaarle*, *Uudenmaan hopeavero ja hopeaveroluettelo v. 1571*. Nylands silfverskatt och silfverskatteregister för år 1571. Helsingfors 1912.
- Språk och Stil*. Uppsala 1901 ff.
- Språkvetenskapliga Sällskapet i Up(p)sala Förhandlingar*. (UUA). Uppsala 1882 ff.
- Steenstrup, Johannes*, *Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning*. Det K. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter. 7 Række, Hist. og Filos. Afd. I:3. København 1909.

- Streitberg, W.*, Urgermanische Grammatik. Heidelberg 1896.
- Studier i nordisk filologi* utgivna genom Hugo Pipping. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1910 ff.
- Studier tillegnade Esaias Tegnér*. Lund 1918.
- Styffe, C. G.*, Skandinavien under unionstiden. Tredje upplagan. Stockholm 1911.
- Svenska folkets historia* av Henrik Schück, Helge Almquist, Arthur Stille och Carl Hallendorff. I. Forntiden och medeltiden av Professor Henrik Schück. Lund 1914, 1915.
- Svenska Landsmål*, se *Nyare bidrag* etc.
- Svenska medeltidens rim-krönikor*. Utg. af G. E. Klemming. Saml. utg. af Sv. Fornskrift-Sällskapet. Stockholm 1865—1868.
- Swenning, Julius*, Utvecklingen av samnordiskt æi i sydsvenska mål (Sv. Landsmål). Stockholm 1909—1910.
- Sæve, Karl*, Om språkskiljaktigheterna i Svenska och Isländska fornskrifter. (UUA). Uppsala 1861.
- Söderwall, K. F.*, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. Lund 1884—1918.
- Tamm, Fr.*, Etymologisk svensk ordbok. Uppsala 1890—1905.
- Tamm, Fr.*, Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket. (UUA). Uppsala 1887.
- Tamm, Fr.*, Granskning av svenska ord. (Skr. utg. af K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala VII: 4). Uppsala 1901.
- Thomsen, Vilh.*, Berøringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. (Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række., hist. og. philos. Afd. I: 1.) København 1890.
- Thorsen, P. G.*, Om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale (Tillæg till Codex Runicus). København 1877.
- Torp, Alf*, Gamalnorsk Ordavledning. Ingår i Hægstad-Torp, Gamalnorsk ordbok. Kristiania 1909.
- Torp, Alf*, se ock *Falk, Fick* samt *Hægstad*.
- Upplands Fornminnesförenings Tidskrift*. Stockholm, Uppsala 1871 ff.
- UUA = Upsala Universitets Årsskrift.
- Vendell, Herman*, Ordbok över de östsvenska dialekterna. (Skr. utg. av Sv. Litteratursällsk. i Finland.) Helsingfors 1907.
- Volsunga saga ok Ragnars saga Loðbrókar* udgivet for Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved Magnus Olsen. København 1906—1908.
- Wacklin, Sara Elisabeth*, Hundra minnen från Österbotten I. Tredje uppl. Stockholm 1910.
- Wessén, Elias*, Zur Geschichte der germanischen N-Deklination. (UUA). Uppsala 1914.
- Wigforss, Ernst*, Södra Hallands folkmål. Ljudlära I. (Sv. Landsmål.) Stockholm 1913.
- Wortschatz*, se *Fick*.
- Xenia Lideniana*. Festskrift tillägnad professor Evald Lidén. Stockholm 1912.
- Zeitschrift für deutsches Alter(h)um*. Berlin 1845 ff.
- Zetterberg, Fridolf*, Bjärköarättens ljud- och böjningslära. Uppsala 1893.
- Zoëga, G. T.*, Icelandic-English Dictionary. Íslenzk-ensk orðabók. Reykjavik 1904.
- Zupitza, Ernst*, Die germanischen Gutturale. Berlin 1896.
- Östgötalagens 1300-talsfragment* utgifna jämte inledning af Emil Olson. Saml. utg. af Sv. Fornskrift-Sällskapet. Lund 1911.

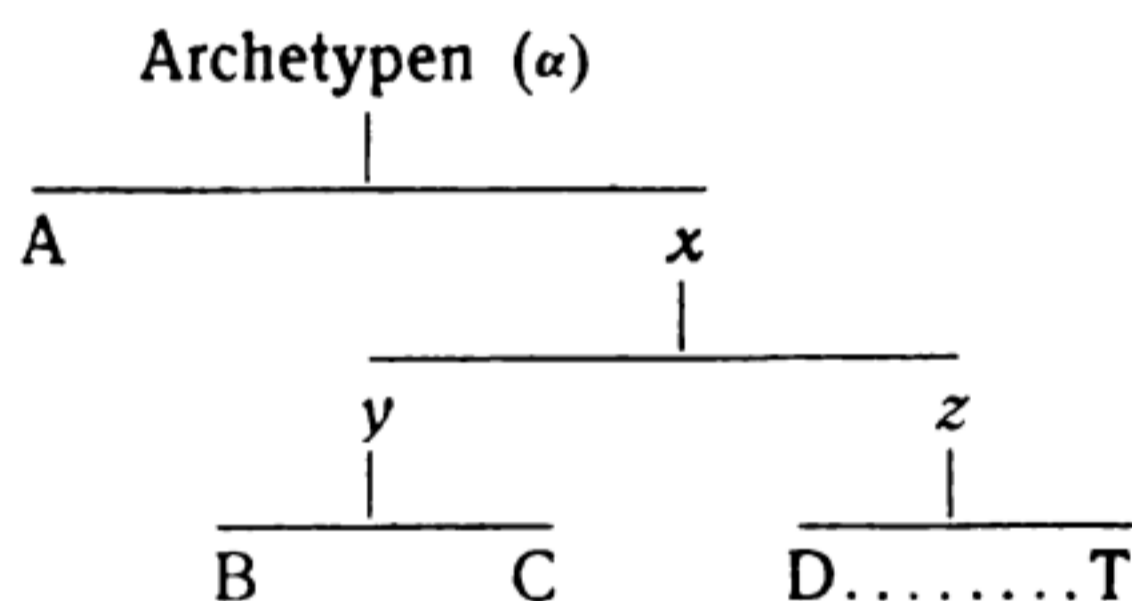
INLEDNING.

§ 1. Denna avhandling innehåller en ljudhistorisk undersökning av språket i den text av Erikskrönikan (EK), som finnes i den s. k. „Spegelbergs bok“ på K. Biblioteket i Stockholm (cod. Holm. D 2). I det följande kallas denna handskrift cod. A. Det är denna som Klemming lagt till grund för sin utgåva av EK i Svenska Medeltidens Rim-krönikor. Han säger i sin handskriftsbeskrivning (a. a. III s. 243 ff.), att cod. A visserligen icke är god, utan snarare tvärtom, men att den dock är den bästa som finnes och i mycket överträffar de övriga. Detta omdöme torde ingen vilja jäva, som granskat de bevarade codices.

Det kan som känt med hög grad av sannolikhet antagas, att EK slutförts år 1320; se härom Klemming a. a. III s. 285, Schück Svensk Literaturhistoria I (1890) s. 124, Schück (-Warburg) Illustrerad Svensk Litteraturhistoria 1. uppl. I s. 155, 2. uppl. I s. 197 ff., Cederschiöld Om Erikskrönikan s. 224 ff. Även om vi i någon mån för diktens bevarande få räkna med muntlig tradition (jfr beträffande Flores Olson Arkiv XXXII s. 173 ff.), är det väl troligt, att dikten strax vid författandet nedskrevs, och under alla omständigheter måste våra hss., även cod. A, betraktas såsom sena avskrifter. Cod. A dateras av Klemming på grund av handstilen till „1400-talets senare hälft (1470—1480).“ Någon invändning mot denna datering har jag icke att göra. Utom cod. A. har Klemming känt 17 andra, dem han under n:r 2, 3, 5—19 beskriver a. a. III s. 246 ff. De betecknas i det följande med bokstäverna BCDEF GHIKLMNOPQRS. Jag har genomgått dem alla. Dessutom

har jag tagit del av en för Klemming okänd handskrift, på vilken d. v. andre bibliotekarien vid K. Biblioteket, numera bibliotekarien i Linköping, greve C. M. Stenbock haft vänligheten att fästa min uppmärksamhet. Det är en pappershandskrift i liten kvart, n:r 22 i Rålambska samlingen på K. Biblioteket. Den del av denna codex som innehåller EK daterar sig själv till år 1576. En närmare beskrivning av handskriften, som icke är av större intresse, är det min avsikt att längre fram lämna i ett sedan ett par år tillbaka under förberedelse varande arbete, som skall innehålla en textkritisk och realfilologisk kommentar till EK.

För den tilltänkta kommentaren har jag jämfört de bevarade handskrifternas förhållande till varandra. Jag meddelar här endast de resultat, till vilket jag kommit; motiveringen kan icke finna plats i denna avhandling utan måste förbehållas kommentaren.

Mellan α och A (och även mellan andra bevarade och förmodade recensjoner) kunna naturligtvis mellanled ha förekommit. Emellertid är det i betraktande av detta stamträd begripligt, att A kan vara bäst, ehuru B, som daterar sig själv till 1457, är äldre än A, ifall Klemming's datering av denna hs. är riktig.

Så sena som alla bevarade hss. äro, kan man icke hoppas att genom en jämförande granskning rekonstruera originalets ljudform; endast rimmen lämna oss jämförelsevis säkra anvisningar i sådan riktning. Ur ljudhistorisk synpunkt bör varje recensjon betraktas endast som ett vittnesbörd om sin skrivares språk, inclusive de främmande drag han lånat från sin förlaga. Det är en sådan mo-

nografisk undersökning av språket i cod. A som i denna avhandling föreligger. Vid försöken att bestämma, vad som tillhört skrivarens eget ljudbestånd och vad han övertagit från sin förlaga, har på många punkter en jämförelse med andra handskrifter varit till gagn.

ROTVOKALERNAS KVALITET.

Samnord. *a*.

§ 2. Samnord. kort *a* har i de flesta ställningar bevarats som *a*. Den vanliga beteckningen är *a*, t. ex. *affwel* n. 711, *badh* 3 spti 106, *danen* m. 1122, *dwalde* 3 spti 160, *swart* nsm 557. Om yngre fsv. förlängning av detta *a* vittna skrivningar som *baad* 3 spti, *baak* m., *haaff* n., *saaka* inf. Se härom § 116.

Anm. 1. *framme* 1882 behöver icke vara fel för *främia*, som Söderwall Ordbok I s. 346 antar. Dock ha B *främia*, D *främie*, E *främia*; däremot C *främä*. Detta *framme* kunde motsvara fvn. *frama* 'forfremme, udføre' Fritzner Ordbog I² sid. 474. I ä. nsv. finnes ett *framma sig* 'framskrida, närma sig' (Spegel) Dahlgren Gloss. s. 226. Av *fram* kunde bildas ett verb *frama* med de olika betydelser vi finna i fvn. och hos Spegel. Formen *framme* med *-e* kan bero på, att skrivaren icke kände något verb *frama*.

Anm. 2. I ordet *qwar* 2081 m. fl. bör förutsättas samnord. *a*, icke *e*, ty i vår hs:s dialekt har i varje fall icke en övergång *wär* > *war* i starkton försiggått. Därom vittnar *qwarna* 219, 1181, 1964. Jfr Noreen Aschw. gr. § 117 anm., Kock Sv. ljudh. I s. 241.

Anm. 3. I lånord motsvaras det långgivande språkets korta *a* av *a*, t. ex. *akt* f. 1723, *ganzska* adv. 3630, *sancta* 1176. *bewara* 4290 jämfört med mlty. *beweren* beror på inflytande av fsv. *vara* 'akta på' (fvn. *vara*). *fordarffwadis* 1675: *fordärwat* 2227 beror på inflytande av *fordarf*, som står vid sidan av *fordärf*, liksom i mlty. *vordarf* växlar med *vorderf*; se Kock Sv. ljudh. I s. 246.

§ 3. Samnord. kort *a* har åtminstone framför dentalt *l + d* undergått äldre fsv. förlängning och därefter deltagit i den allmänna övergången av ursprungligt långt *a* till långt *ā*. Därom vittnar skrivningen *Oldenskogha* 1965. Troligen har samma utveckling egt rum framför *rð, ng* och möjligen ännu i andra ställningar (se Noreen Aschw. gr. §§ 110; 129, 1; Gesch. §§ 139, b; 163, a; Kock Sv. ljudh. I s. 371 ff. Hugo Pipping SNF III:10, s. 9 f.), men den bristfälliga beteckningen gör säkra slutsatser omöjliga. Då vid sidan av *Oldenskogha* står *alden skogha* 218, säga skrivformer som *hald* n., *halda* inf., *salde* 3 spti, *wald* n., *angra* inf., *bang* n., *fangin* ptc., *ganga* inf., *langa* inf., *langan* asm, *mangin* nsm, *gardh* m., *harder* nsm, *wardman* m. ingenting om rotvokalens kvalitet. Och *aa* i *haart, waardo sik* kan lika väl beteckna \bar{a} som \bar{a} , då vi ha skrivningar som *baak* m., *haat* n., *saaka* inf. Jfr emellertid nedan § 4 anm. 5 om *bamba: bombara*.

§ 4. Samnord. långt *a* har övergått till långt *ā*. Därom vittnar den enstaka skrivningen *gotho* 3 ppti 555.¹ Vid sidan därav står *gat(h)o* 7 ggr. F. ö. tecknas motsvarigheten till samnord. \bar{a} dels vanligen med *a*, dels icke sällan med *aa*, t. ex. *a* prep. 3960, *badho* 3 ppti 163, *grater* m. 112, *aar* n. ns 1023, *faa* inf. 370, *faat* nsn 1360, *haadh* n. 2989, *laan* n. 2390, *saato* 3 ppti 708. Men som nyss nämnts kan *aa* i och för sig lika väl beteckna \bar{a} som \bar{a} .

Anm. 1. Märk *han* 'hon' vv. 800, 1454. Klemming har infört *hon*. Formen *han* är allenarådande i fgutn., Hugo Pipping GL s. cviii. I Ög. L. förekommer några gånger *han* 'hon'. Olson Ög. lj. s. 23 f. ser däri antingen en gutnicism eller felskrivning. Kock Sv. ljudh. III s. 178 anser beträffande de exx. han anför från fastlandet (Bu 3 ggr, Vg II 1 g., Rk I 1 g.) för möjligt, att de äro endast skrivfel. Exempelen böra ökas med följande ur olika hss.

¹ Ett annat vittnesbörd om utvecklingen $\bar{a} > \bar{a}$ är möjligen *vpabaret* 349, i fall denna form får uppfattas som en omvänd skrivning med *a* för *vpaboret*; $a = \bar{a}$ och $\bar{a} = \bar{a}$. Märk att i det väntade *vpaboret* bör ha förelegat lång rotvokal på grund av allmän stavelseförlängning. Se härom § 116 nedan.

till EK: BCHNT 461, BC 421, B 3946, CE 1534, D 1454, I 800. Fallen äro så pass många, att felskrivning knappast föreligger i dem alla.

Anm. 2. Formen *vanom* förekommer 9 ggr, *vonom* (*wonom* 2591) 1 g., alltid i rim med *honom*. I bägge dessa dativer växlade i fsv. det ljudlagsenliga \bar{o} med \bar{a} genom utjämning med nom. sg. *van, han*; se Kock Sv. ljudh. I s. 348 f., 350. Tecknet *o* i *honom, vonom* kunde representera $\bar{a} < \bar{a}$ liksom i *Oldenskogha, gotho*, men då i dessa förstnämnda ord former med *o*-ljud kunna väntas, finns intet skäl att ej här antaga detta ljud. Då trots *honom* cod. A i 9 fall av 10 har *vanom*, torde denna form få tillerkännas A-skrivarens dialekt. Förslagan och måhända även originalet hade *vonom*; jfr å ena sidan Hugo Pipping SNF II:4 s. 5, å andra sidan Cederschiöld Rimlista s. 55.

Anm. 3. *är säll* 4461 är fel för *arsäll* 'årsäll'; jfr *aarsell* DI (F), *årsäll* H (LMNP). Felet torde ha tillhört archetypen, då B har *är säll*. C är defekt.

Anm. 4. *swe* 207 är felskrivning för *sua*.

Anm. 5. I lånord med rotvokalen *a*, som inlånats med långt *a* före den allmänna fsv. övergången $\bar{a} > \bar{a}$ eller som före denna övergång fått ett kort *a* förlängt i vissa ställningar, måste \bar{a} anses föreligga, ehuru skriften ej lämnar något säkert vittnesbörd därom, t. ex. *gaffwa* f. as. 1995 (nsv. *gåva*), *hapa* m. ap 1512 (jfr fi. *haapio*, nsv. dial. *håp*), *bald* nsm 1109 (nsv. *båld*), *baldakin*¹ 1435 m. fl. (jfr *baaldakiindh* B 444). Möjligen kunde *bombara* m. 1403, 2190 vid sidan av *bamba* inf.? 3011 tyda på förlängning av *a* framför *mb* och därpå följande övergång till *d* (jfr Noreen Gesch. s. 140). Läsarterna *bambara* B (CD): *bambor* B, *bamba* D (C defekt) tala snarast för att archetypen haft *bambara, bamba*. Men fvn. har *bumba* f., och de hithörande orden kunna således ha inlånats dels med *a*, dels med *o* eller *u*. F. ö. kan i dessa ord förutsättas en ljudhärmande vokalväxling (jfr nsv. *bim: bam: bum*). Med *aa* står

¹ I detta fall kunde föreligga nytt lån med *a*, som i nsv. *baldakin*.

paar 441, 2695. Kock Sv. ljudh. I s. 368 antar, att i *paar* (mlty. *pâr*) *â* föreligger; nsv. *par* skulle bero på förnyat lån. I *alwora* 73 kunde *o* beteckna $\bar{a} < \bar{a}$ (jfr mlty. *alwâr*), Kock a. a. I s. 309. Men *o* kunde också bero på en svagtönsutveckling *war* > *wor*, Kock Arkiv XI s. 338 f.

§ 5. Det ur samnord. \bar{a} utvecklade \bar{a} har troligen utvecklats vidare till slutet \bar{o} -ljud, då det i en relativt oaccentuerad stavelse omedelbart föregicks av en labial; se Kock Sv. ljudh. I s. 405 och där anf. litt. Ex. härpå utgör pron. *hwo* (12), *â hwo* (1), vid sidan av *hwa* (7), *â hwa* (1). Skrivningen *hwa* representerar en alternativ starktonsform, uttalad $hw\bar{a}$, eller möjligen en äldre svagttonsform $hw\check{a}$ med förkortat *a*.

§ 6. Samnord. *a* har framför ljudförbindelsen *ggw*, vars *w* bevarats efter synkoperingstiden men sedermera bortfallit i fsv. tid, genom *o* utvecklats till *o* och vidare till *u*. Se Hultman Häls. s. 11 ff., Kock Sv. ljudh. I s. 416 f., III s. 160; jfr Noreen Aschw. gr. § 109. Om denna utveckling vittna formerna *hugga* 59, 3525, *huggen* 715, *huggit* 1718, 3851. I 3 pt pl *huggo* 1512, 1570, 2493, som står jämte *hioggo* 1658, 3094, 3122, 3208, har *u* analogiskt införts från infinitiven under inflytande av plurala preteritiformer som *bundo*, *brusto*.

§ 7. Pron. 'någon' uppträder i följande former, som äro mångtydiga både till sitt ljudvärde och sin språkhistoriska förklaring:

nakor nsm 2285,

nokor nsm 1112 m. fl., nsf 3950, asf 2503, npn 1528, apn 4209,

noghor nsm 2606,

nokot nsn 657 m. fl., asn 1654, 2149,

nakot nsn 3806, asn 3864,

nokon asm 2826 m. fl.,

noger asf 629,

nokre npm 1007, 1111,

nogra gpm 332,

nokra apm 1021, apf 2441.

Tecknet *a* i *nakor*, *nakot* kan i och för sig beteckna \check{a} , \bar{a} eller \acute{a} . Första stavelsens *o* i *nokor* etc. kan i och för sig beteckna (öppet) \check{o} , (slutet) \bar{o} eller (öppet) \acute{a} (jfr *gotho*).

Om de olika formerna av pron. 'någon' se i allmänhet Noreen Aschw. gr. § 522. Vi ha att utgå ifrån mask. *nākkwar(r)* (senare *nākkor*, Kock Sv. ljudh. II s. 66 f.), fem. *nākkur*.

I *nākkwar*, *nākkur* bör \bar{a} (fför *kkw*, *kku*) ha omljutts till \bar{o} , och detta bör såsom nasalerat ha utvecklats vidare till slutet \bar{o} . Kock Sv. ljudh. I s. 350 f. antar, att vokalen alternativt var onasalerad, och då bör utvecklingen ha stannat på stadiet \bar{o} = fsv. \bar{a} , senare \acute{a} .

Geminatan *kk* kunde i svagton förenklas. I *nākkwar*, *nākkur* bör \bar{a} , om det var nasalerat, ha blivit $\bar{o} > \bar{o}$; om det alternativt var onasalerat, bör det ha kvarstått som \bar{a} .

Också kunde vokalen förkortas på grund av svagton. I *nākkwar*, *nākkur* bör *a* ha omljutts till ρ , och därur bör ha blivit dels **nukkwar*, dels *nokkur* (jfr *hugga: longu*, Hultman Häls. s. 12).

Förkortades såväl vokalen som konsonanten, få vi *nākkwar*, *nkāur*. I denna ställning bör det korta *a* ha bevarats.

Vi finna alltså förklaringar till former med (slutet) \bar{o} , \bar{a} (\acute{a}), öppet \check{o} , \check{a} och (obelagt) **u*.

Vad beträffar frågan om den endast alternativa nasaliteten hos *a*, är Kock's förklaring osäker. Man kunde också tänka på, att *a* var onasalerat, emedan *n* och *a* kommit att stå invid varandra först genom en kontraktion av **ne-wait-ek-hwari R*. Jfr Bugge Arkiv II s. 232 om fvn. *sýna* (gp av *sýia*) och *sýna* inf. Den förra formen, som var onasalerad, går tillbaka på **siujōnō*, den senare, som var nasalerad, på **sezuni-*; Torp Ordavledning s. xlv, § 24, I; jfr Streitberg, Urg. gram. s. 146, § 129, 6, d, anm. Snarast skulle man vänta sig endast onasalerad vokal i 'någon'. Men utan (alternativ) nasalitet hos vokalen kunna *o*-formerna ej förklaras. Omvänt fordra \bar{a} -formerna antagandet, att vokalen alternativt var onasalerad. Noreen a. st. föreslår, att *nākkwar*, som bort bli *nōkkwar*, fått \bar{a} från fem. *nākkur*. Detta är möjligt, men endast

under den ovissa förutsättningen, att omljudet inträtt förr i maskulinformen.

Samnord. *e*.

§ 8. Samnord. kort *e* har i de flesta ställningar övergått till *æ*. Därom torde följande skrivningar få anses vittna: *bära* 1290 m. fl., *dräpa* 4281 m. fl., *dräpin* 464 m. fl., *enwäghit* 4314, *frät* 2252, *fulwäl* 1311, (4332), *för än* 64 m. fl., *gäth* 564, *halwäghis* 1498, *kär* n. 3012; *lägho* f. 2652, *läsper* 67, *läss* 1, 3 spi 490, 1209, *mädhan* 712 m. fl., *mällom* 493 m. fl., *oskäll* 774; *rägn* 2319, *skäll* 69 m. fl., *skära* 1296, 3496, *swärd* 1538, *tråk* 1125, *twär* 3049, *twärt* 1026, *thädhan* 668 m. fl., *thär* 262 m. fl., *Täss* 1032, *vpätith* 1514, *wäder* 2319 m. fl., *wägh* 2303 m. fl., *wägith* 1809, *wäl* 134 m. fl., *wära* 'esse' 848 m. fl., *wärdh* 3528 m. fl., *wärk* 3275, *wärlidin* 2989, *wärra* 963 m. fl., *än* 132 m. fl., *är* 368 m. fl. Senare förlängning utvisa *kärr* n. 718, *ärr* 3 spi 1031.

Men vid sidan av dessa skrivningar står ofta *e* och ett par gånger (vittnande om senare förlängning) *ee*: *bera* 425, *bergh* 3367 m. fl., *en* 1144, *fregna* 3139, *fulwel* 3400, *gera* 2424, 3731, *medh* 825 m. fl., *medhan* 3733 m. fl., *mellom* 876 m. fl., *qwerna* 1964 m. fl., *regn* 3039, *sex* 1364, 4030, *sextan* 1747, *skell* 403, *swerd* 137 m. fl., *then* 483 m. fl., *ther* 505 m. fl., *tess* 3436 m. fl., *wegh* 1706 m. fl., *wel* 6 m. fl., *weller* 337, *werd(h)* 2095, 2705, *werdelikheth* 3584, *werk* 4301, *werldin* 2223 m. fl., *verra* 237 m. fl., *versta* 1617, *wesgöta* 676 m. fl., *vesmanna* 251, *westergötland* 3327 m. fl.; *weer* 719, *weel* 7.

Dessutom återges motsvarigheten till samnord. *e* i några fall med förkortningstecken: *gera*, *mz*, *then*, *ther*, *thz*.

Med denna vacklande beteckning bör jämföras, att motsvarigheten till samnord. *æ* och *æ* ävenledes återges dels med *æ*, *ææ*, dels med *e*, *ee* (se § 36). Också i lånord motsvaras det långivande språkets *e* av *æ* eller *e* (se anm. 3). I åtminstone ett fall står *æ* för det ur samn. *æi* uppkomna *ē* (se § 58). Vidare bör märkas, att också codd. BCD i stor utsträckning förete *e*-skrivningar för

normalt fsv. *æ* (samnord. *e* och *æ*) och därjämte några fall av *æ* för det ur samnord. *æi* uppkomna *ē*.¹ Alla dessa fakta måste betraktas i ett sammanhang.

Det har uppställts olika ljudlagar om bevarande i viss utsträckning av samnord. *ě*, *ē*, om övergång i vissa ställningar av samnord. *ǣ*, *ǣ* till *ě*, *ē* och av det ur samnord. *æi* uppkomna *ē* till *ǣ*; se Kock Sv. ljudh. I s. 119 ff., 147, 152 ff., 166 ff., 216 ff., 218 ff., Hesselman Språk och Stil V s. 101 ff., VI s. 54 ff., Sveamålen s. 15, 19; jfr Noreen Aschw. gr. §§ 105 anm., 113 anm., 124 anm. 8, Hultman Häls. s. 17 ff., 73. En del i cod. A förekommande avvikelser från det normala fsv. bruket av *e* och *æ* kunde i och för sig föras under sådana speciella ljudlagar. Men någon konsekvens råder icke; för varje regel finnas motexempel, och i andra fall är det

¹ Exempel på *æ* för *ē* < *æi* se § 58. På *æ* och *e* som beteckning för motsvarigheten till samnord. *e* och *æ* må här meddelas ett antal belägg:

Cod. B:

brende 481, *brendo* 482, *brenna* 506, *drepin* 464, (1767), *dwelia* 4455, *eldra* 1836, *elste* sup. 204, *elffuene* 2914, *eent* 1616, 2558, *fegin* 713, *fegnadhe* 3646, *frender* 1127, *fret* 2252, *geeff* 1839, *gledhi* 1315, (1914), *greffuer* 2518, *hegnä* 3161, *helder* 178, 227, 336, *heluite* 3771, *helffuite* 337, *hender* f. 112, 327, *hengiä* 3715, *hengt* 118, *heent* 3913, *helsingiä* 1550, *hempnas* 1359, *hemptä* 285, *hördrengiom* 3664, *kettilen* 337, *leggio* 1197, *lengē* 415, 1138, 2987, *nempnä* 2421, *osemia* 2023, *qwenter* 1136, *sember* 381, 389, *semiä* 654, *sende* 580, *sender* 1219, *setiom* 2127, *seet* f. 4341, *skemptan* 225, *stenger* 1435, *swelte* 1321, 2641, 4068, *sweer* m. 1038, *tende* 581, *thenkte* 563, 573, *wegnä* 1460, 3160, *halffuegis* 1498, *weliä* 2553, 3220, *wenter* 154, *wentom* 186, *weriä* 3222, *wplenske* 2661, (4543), *wtlenske* 2022, *wtseent* 1617,

bärgh 504, 3367, *bära* 425, *färdh* 115, *fränder* 694, 2643, 3713, *förämpnä* 2253, *glädhi* 416, 725, *gäff* 1075, *j hall* 497, *j haall* 485, *hätte* 529, *katlana* 712, *nämpnä* 647, *ränt* 2323, *swärd* 116, 316, *sänder* 267, *säth* 788, *säat* 970, *tänt* 2324, *wäg* 3385, 3501, *wäga* 3929, *wplänskä* 952, *wtlänskä* 958, *änt* 1800, *äriä* 533.

Cod. C:

bestä 895, *brendhe* 481, *brennä* 506, 807, *brent* 1839, *eggie* 2357, *elffuane* 3153, *elstä* 204, *enth* 945, *eenth* 3912, *fegnä* 1375, *fegnade* 621, *frender* 1127, 2513, *frest* 4409, *fret* 2252, *greffuer* 2518, *geeff* 1839, *gestä* 4247, *hegna* 3161, *j heel* 497, *heluithä* 507, *hedher* 227, 336, *hempte* 285, *hemptäss* 1293, *hördrengiom* 3664, *hengiä* 3715, *heenth* 3913, *kettilen* 337, *leggä* 64, *lengē* 415, 4050, *lesp* 67, *nempnin* 745, *nestä* 150, *netther* 1509, *ombera* 849, *oreth* 265, *osemia* 2023, *qwernä* 219, *reddis* 2894, *sember* 381, *settä* pt 243, *setiä* 1290, *senkthä* 573, *sende* 580, 726, *skemptä* 18,

omöjligt att hänvisa till någon förut känd avvikelse från den normala fördelningen mellan *e* och *æ*. Allt detta har tydligen observerats t. ex. av Kock, och det är säkert just av denna anledning han anför Rk I (= cod. A) som exempel på en handskrift, där *e* vid sidan av *æ* användes som tecken för *æ*-ljud.¹

Jag tror att Kocks uppfattning är riktig, och till stöd för densamma tror jag bör åberopas den överensstämmelse i bruket av tecknen *e* och *æ*, som är rådande mellan hss. A, B, C och D. Det vore en alltför besynnerlig tillfällighet, om alla deras fyra skrivare oberoende av varandra av någon anledning i ungefär samma utsträckning men med samma inkonsekvens skrivit *e* för normalt fsv. *æ*, ja, även, om det varit fallet blott med A-skrivaren och med den man, som skrivit den förlorade codex *x*, från vilken BCD härstam-

swer m. 1038, *swer spi* 1008, *swelthe* 1321, 4333, *sweltho* 1299, *tende* 581, *tenkthä* 563, 841, *wegher* 3376, *weldher* 337, *weghen* 751, *wegnä* 2154, 3138, *wegna* 3160, *wen* adj. 1192, 1577, *wende* 1163, *wenther* 139, 154, *weriä* 2824, *weliä* 2553, 4454, *welliä* 3220, *wesgöthä* 676, 3983, *vplenske* 1011, *wtlenskä* 998,

bästä 1580, *bära* 1297, 1773, *bärgh* 12, 504, *bästh* 98, *brändher* 326, *brändo* 482, *dräpin* 464, *dwällia* 4455, *frändher* 266, 2643, *gläde* 416, *gäff* 1075, *gästä* 2029, *j hal* 485, *häluite* 337, *hände* 1785, *länge* 706, *nämpnä* 647, *nätther* 1756, *oskäll* 774, *qwärnä* 1964, *räth* 987, *skäll* 403, 2019, *sätta* pt 153, *swärd* 137, *sämia* 654, *wägin* 2218, *wägh* 2921, *halffuägls* 1498, *tänth* 2323, *wäriä* 717, *wäna* adj. 374, *wände* 1022, *wplänske* 1372, *äriä* 533.

Cod. D:

bergh 504, *brendo* 481, *brenna* 506, *best* 2393, *drepne* 1767, *dwelia* 4455, *eldhre* 4522, *elffwen* 1533, *frendher* 3713, *geeff* 1075, *grees* 649, *gres* 2962, *greffwer* 2518, *j heel* 497, *heluite* 589, *Helsingia* 1227, *hentha* 285, *henda* 291, *hendher* 327, *hemptat* 1293, *hördrengiom* 3664, *ketzlabötare* 558, *kledde* 392, *köpstedher* 2762, *lenghe* 394, *lerde* 216, *welt* 2050, *nempna* 269, *nest* 1455, *oreth* 1810, *oskel* 774, *rytzaferdh* 1539, *sende* 580, *j sendher* 1219, *stedh* 1735, *stengher* 1435, *swerdh* 1538, *swelte* 1321, *tell* 3 spi 3697, *trenger* 1525, *tretta* 3403, *weller* 337, *werldena* 650, *wegna* 1460, *vplenska* 1630,

bästher 215, *brände* 857, *dränghia* 2774, *dräpin* 646, 585, *färdh* 3073, *frändher* 266, *gäff* 1839, *kättil* 337, *länge* 415, *mält* 946, *nämpna* 647, *nästth* 3038, *oräth* 265, *qwääll* 3 spi 2233, *sämia* 654, *sämber* 389, *j sändher* 267, *städhi* 727, *sänth* 841, *skämptan* 1164, *trättha* 2119, *täll* 3 spi 979, *trängher* 3220, *wthlänske* 2022, *vplänzska* 248, *älste* 204, *älffwene* 2914.

¹ Kock Sv. ljudh. I s. 191. Om Kock's uppfattning av *æ* för *ē* < *æi*, se a. a. I s. 155, och jfr § 58 nedan.

ma. Överensstämmelsen bör föras tillbaka på någon egenhet i archetypen. Men denna egenhet behöver ej vara ursprunglig där, utan kan ha sin rot i någon av archetypens föregångare.

En inkonsekvent skrivsed uppstår lätt, då en avskrivares ortografi och uttal avvika från förlagans ortografi och det uttal denna representerar. I vårt fall ligger det antagandet närmast till hands, att någon tidigare skrivare i viss utsträckning i sitt uttal haft *e* för normalt fsv. *æ* och att på denna väg *e* inkommit i krönikans skrifttradition. Det behövdes ej mer än att i vissa ställningar *e* stod för *æ* för att osäkerhet i ortografien skulle uppkomma. Bruket av *e* för *æ* kan snart nog ha utsträckts utöver sitt ursprungliga område. Det är naturligtvis omöjligt att fastslå, i vilka ställningar detta *e* i archetypen eller någon av dess föregångare representerat ett faktiskt från det normala fsv. språkbruket avvikande uttal. Dock kan en gissning vedervågas, att ett sådant fall varit ställningen framför geminerat *n* och framför *n* (eller nasal?) + konsonant, där vi i ABCD finna mycket talrika *e*-skrivningar.

Emellertid kan ju skrivningen *e* för *æ* ha inkommit i archetypen eller någon av dess föregångare också som en ren skrivvana, oberoende av förlagans ortografi och det uttal densamma representerat. Denna möjlighet bör icke helt lämnas ur räkningen. Det må i detta sammanhang påpekas, att vi nedan (§ 58) i de *ey*-skrivningar, som förekomma i flere av krönikans handskrifter, med Beckman velat se en ren skrivsed, uppkommen genom norsk påverkan i archetypen eller någon av dess föregångare, utan att den förste *ey*-(*ei*-)skrivaren i sitt uttal haft någon diftong. Som känt ha *æ*, *ǣ* i fno. i vissa ställningar övergått till *e*, *é* (Noreen Aisl. gr. §§ 112, 113). Det är ju möjligt, att samme skrivare, som efter norskt mönster infört *ey* (*ei*) för fsv. *ē*, även i vissa ställningar infört *e* för fsv. *æ*.

Vi ha i det föregående antagit, att archetypen eller någon av dess föregångare i viss utsträckning skrivit *e* för normalt fsv. *æ*. Att i varje fall icke författaren till EK i sitt uttal haft någon avvi-

kelse från den normala fördelningen mellan *e* och *æ* utvisas av rimmen.

Rimmen med *æ* och *e* äro i det stora hela mycket rena. I rotstavelserna rimmar nästan alltid normalt fsv. *æ* (uppkommet ur samnord. *e* eller *æ*) mot *æ* och *ē* mot *ē*. Rimparen *he(e)m: them* (ofta) och *fām: them* förutsätta växelformerna *thēm: thœm* (Kock Sv. ljudh. I s. 202). Som stöd för en sammanblandning mellan *æ* och *ē* kunde möjligen anföras *grewa: gđwa* 3192 f., *breff: gđff* 1074 f., 1838 f., *bleff: breff* 2876 f. I fsv. förekommer emellertid såväl *brēf* som *bræf* (Kock Sv. ljudh. I s. 143), och förf. kan gott ha haft växlande former i sitt språk.¹ Återstår fallet *grewa: gđwa*. Av ordet *grēve* är någon växelform med *æ* icke känd (Kock Sv. ljudh. I s. 143). Men i och för sig kan en växelform ha funnits, precis som i fallet *brēf: bræf*, då ordet gott kan ha inlånats före den fsv. övergången *ē > æ*, men sedermera undergått förnyat inflytande av lågtyskan. Uttalet *gēva* (*gēver < gæver*) får måhända förutsättas för yngre fsv.², men knappast så tidigt som 1320. I EK rimmar *kār* 'carus' mot *ār* 368 m. fl.; *sādr* pron. 1002, *affnār* 623, *thār* 3689. Rimorden *ār* etc. kunde ju ha haft *e* på grund av svagton resp. en utveckling *æ > ē* framför *R* (Kock Sv. ljudh. I s. 280 f.), men troligt är det icke. Originallets *e*-ljud bör ha varit slutet, att döma av att *e* i några fall rimmar mot gammalt *i* (se § 15).

Vi ha sålunda icke något tillräckligt skäl att i författarens uttal förmoda ett sammanfall i större eller mindre utsträckning av *e* och *æ*. Om det bruk av tecknet *e* för normalt fsv. *æ*, som inkommit i EK:s skrifttradition, hos någon skrivare grundat sig på ett verkligt uttal, är han att placera i serien mellan författaren och skrivarna av hss. A och *x* (= källan till BCD ff.).

¹ Dessutom finns den möjligheten att fsv. haft *blæf* (< *blēf* = mlty. *blēf*) jämte *blēf*. Stöd erbjödo preterita av typen *græt: grēt*.

² Kock Sv. ljudh. I s. 282 hänvisar för detta ord även till Rk I, varmed säkerligen avses *geeff* 1839 (som nyss anförts rimmande mot *breff*. Ljudregeln om en dialektal övergång *æ > ē* efter *g, k* kan troligen upprätthållas oberoende av om *ee* här betecknar *æ* eller *ē*.

Inkonsekvenserna i bruket av *e* och *æ* förklaras bäst, om vi antaga, att archetypen haft *e*-skrivningar i sådana fall, där skrivarna till ABCD på normalt sätt ha uttalat *æ*-ljud. De enstaka fallen av *æ* för $\bar{e} < \bar{e}i$ kunna bero på omvänd skrivning (jfr Kock Sv. ljudh. I s. 155 och § 58 nedan).

Slutligen bör märkas, att om i någon hs. i serien typen *e'* förekommit i st. f. det vanliga *æ*, tecknet *e* kan ha införts som tecken för *æ*-ljud genom en förväxling av typerna *e* och *e'*. Denna möjlighet har för mig godhetsfullt framhållits av professor Pipping.

Anm. 1. *traskit* 1485 är felskrivning för *träskit*. Jfr *träsk* 1492. Ordet har sannolikt samnord. *e*, men dess ursprung är oklart. Den av Lidén Arkiv XIII s. 44 f. föreslagna etymologien, som förutsätter urn. *t-*, ieu. *d-*, faller på skrivningen *i vlu præski* Helsingelagen P 515.

Anm. 2. *weel* v. 7: *wäl, wäll, wel, well*. Kock Sv. ljudh. I s. 202, II s. 234 ansätter på grund av ä. nsv. *weel* en grundform **wæil*, varav *wäl* vore en utveckling i svagton. Fvn. *vel*, ags., ffries., fs. *wel*, fht. *wela* göra det troligt, att samn. *ě* föreligger. Visserligen ha på andra grunder en avljudsform eller en etymologiskt heterogen form med diftong antagits (jfr Brugmann IF XV s. 99 ff., XVI s. 150 not 2, s. 503 f., Persson Beiträge zur idg. Wortforschung s. 514 ff.). Dessa tolkningsförsök äro emellertid osäkra. I varje fall låter vårt *weel* förklara sig som fsv. *wæil* < samnord. *wël* genom antagande om fornsvensk stavelseförlängning (§ 116), och beteckningen *ee* för \bar{e} bereder här ingen svårighet. Att skrivningen *weel* hos Rondeletius och Ol. Petri, som Kock hänvisar till, vore avgörande för grundformen **wæil* kan icke anses bevisat. — Jfr Hänniger Fornskånsk ljudutveckling s. 38 ff. De exx. han anför utöver Kock's betecknar han själv som „få och osäkra“. Ett av dem är vårt *weel*.

Anm. 3. I lånord motsvaras det långivande språkets *e* i regeln dels av *e*, dels av *æ*. Liksom i de inhemska orden råder inkonsekvens i bruket av *e*- och *æ*-tecknen; t. ex. *fortäkky* 1393: *fortekkia* 1586, *fästä* 2028: *feste* 149, *hålade* 393: *helade* 1109, *klärka*

2529: *klerka* 62, *kridra* 817: *kriera* 1110, *källara* 3545: *kellare* 1763, *kämendra* 1288: *portener* 2106, *plägga* 92: *plegga* 2155, *präst* 4322: *prester* 2077, *ängil* 618: *engil* 1447. Under sådana omständigheter är det icke möjligt att avgöra skrivningarnas ljudvärde för varje fall. Helt säkert är *e* delvis tecken för *æ*-ljud. I en del ord kan uttalet ha växlat; jfr rimparen *breff*: *gäff*, *bleff*: *breff*, varom ovan § 8. För vår skrivare främmande former kunna ha följt med ur förlagan. Jfr *kriera* 1110, rimmande med *flere*, men *kridra* 817. Att en vacklan mellan *e* och *æ* i flere ord och ordtyper egt rum är helt naturligt, då somliga lånats före, andra efter den fsv. övergången *e* > *æ* och då senare påverkan av det långivande språket dessutom delvis kan ha egt rum. Jfr Hesselman *i* och *y* s. 18.

behord(h) 1408, 2198, 3518 vid sidan av *bohord* 448, 1164 beror på mlty. *behurt*, som förekommer jämte *bohurt*. Se Lübben Mnd. Hdwb. s. 34, 59.

kerssedrank 1412 är troligen inlånat med *e*, se Kock Sv. ljudh. I s. 45.

Namnformen *agnis* 594 har troligen uppstått ur *agnēs* med övergång av *ē* > *i* i svagtonig stavelse (jfr Noreen Aschw. gr. § 146, 1, Kock a. a. I s. 174 ff. Den accentomkastning, som metrum måhända vittnar om och som väl bestyrkes av den på annat håll belagda skrivningen *Agniis*, är troligen sekundär. Jfr om olika förklaringsmöjligheter Grape Fsv. personnamnen I s. 27.

Om *albrikt* se § 16 anm.

§ 9. Samnord. kort *e* har i ställning mellan *w* och *r* (motsvarande *r* eller *R*), måhända med passerande av stadiet *æ*, övergått till *a* i ord, som i satsen voro relativt svagt betonade. Se Kock Sv. ljudh. I s. 235 ff. och där anf. litt., Hultman Häls. s. 23 f. Om övergången vittna formerna *wara* inf. 97 etc., *war* 2292, 3700, *warom* 759, *warin* 1034 etc. imperativ, *warande* 1523, *warit* 1817 etc. samt *wardha* inf. 3805 etc., *warder* 464 etc., *wardom* 2126, *wardhin* 3867, *warda* 960, 1375 pres., *warde* 3818 konj. Dessa i svagton uppkomna former kunde överföras till starktonig ställning.

Vid sidan av *a*-former förekomma *wāra* 4 ggr samt *wārin* 3029.¹ Rimmen utvisa, att *wāra* tillhört originalet (vv. 193, 848, 1289, 1974). Samma form bör införas i; vv. 424 och 966. Men å andra sidan visa flere rim, att originalet också haft formen *wara* (vv. 366, 820, 1036, 1354, 1910, 2354, 2940, 3420, 3625, 4223, 4318, 4444). Då i cod. A i vv. 424 och 966 formen *wara* förekommer i strid med rimmets krav, är det antagligt att formen *wāra* icke tillhört A-skri- varens eget språk, utan att *æ*-formerna-överförts från förlagan.

§ 10. Samnord. kort *e* har i relativt oaccentuerad stavelse, må- hända med passerande av stadiet *æ*, övergått till *a* framför *ʒ*, i varje fall om *w* föregick och troligen oberoende därav. Se Kock Sv. ljudh. I s. 243 f. Om övergången vittna dels formen *wagh* i v. 4109 *tha foro the bönder huar sin wagh* (rimord *dagh*), dels *taghar* 94, 816 etc., *Tagher* 1478 etc., *taghan* 2458, m. fl. skrivfor- mer. I och för sig kan det synas överraskande, att ett rimord före- ter en svagtonsform. Vi måste antaga, att i uttrycket *fara sin wāgh* huvudtonen kunde vila på *fara* och *wāgh* sålunda bli *wagh*. I detta stående uttryck har *wagh* bevarats, även då i versslutet substantivet erhöll starkare tryck. Formen *wagh* kan dessutom ha haft stöd i *hinwagh*, *winstra waghin* o. dyl. förbindelser; jfr Kock a. st. Fsv. *paghar* jämfört med fsv. *pāghar* fvn. *pegar* låter för- moda en svagtonsutveckling *e > a* framför *ʒ*. Noreen Aschw. gr. § 173 antar avljud. Ordets etymologi är oviss. Sammanhang med pronominalstammen ieu. **te- to-* förefaller sannolikt, men ordets bildning i övrigt är oklar. Då formen *pegar* är allenarådande i fvn., medan fsv. visar en växling *pāghar: paghar*, är det mest san- nolikt att växlingen uppkommit i fsv., och under denna förutsätt- ning är Kock's förklaring i och för sig sannolik. Ordet användes dels i svagton (som konjunktion), dels i starkton (som adverb). Svagtonsformerna kunde sedan förallmänligas. Emellertid har Ekholm Vidhemspr. s. 88 framkastat en mycket rimlig förmodan, att det liktydiga *pa* medverkat vid ljudutvecklingen i detta ord eller

¹ Tolknigen på detta ställe är oviss. Formen kan möjligen höra till verbet *wāria*.

åtminstone befast den. Denna tanke har närmare utförts av Hänningar Fornskånsk ljudutveckl. s. 59 f. Att ställningen i svagton spelat in så som Kock antager är dock sannolikt, då åtminstone på sina håll konjunktionen förekom oftare än adverbet; se Hänningar a. a. s. 122. I vår cod. A äro siffrorna: adverb 6 ggr, konjunktion 28 ggr.

§ 11. Samnord. kort *e* har i relativt oaccentuerad stavelse övergått till *i* i ställning efter palatal konsonant (åtminstone *ʒ*). Se Hultman Häls. s. 24 f., Kock Sv. ljudh. I s. 126 och på dessa st. anf. litt. Om övergången vittna *gita* inf. 2440, 4195, *giter* pres. 2236 etc., *giwa* inf. 1146, 2336 etc., *giwer* pres. 2082 etc. m. fl. former av dessa i satsen, ofta oaccentuerade verb. I cod. A står alltid *i*, aldrig *e*. Men jfr med verbet *gita* det starktoniga substantivet *gäth* n. 564 = fvn. *get* (< **zeta*-).

§ 12. Samnord. kort *e* har i svagtonig stavelse framför *m* labialiserats till *u* eller *o*. Se Kock Sv. ljudh. I s. 128 f. och där anf. litt. Om övergången vittna dels *som* 159, 286 m. fl., dels växel-formerna *vm* 283, 387 m. fl.: *om* 276, 385 m. fl. Att döma av rimmen hade originalet såväl *um* som *om*: 1962 f. *gum*: *ther vm*, 3936 f. *rwm*: *wm*, men 300 f. m. fl. *om*: *kom*, 1588 f. *renneboom*: *om*, 1614 f. *om*: *from*. Jfr ock 4072 f. *kom*: *from* och 616 f. *kom*: *som*. V. 3246 f. står *kom*: *vm*, där **om* bör insättas. Måhända ha vi att tänka oss, att *e* närmast labialiserades till *u*: **sum*, *um*, varefter *um* även kom att användas som starktonsform. Vidareövergången från *um* och **sum* till *om* resp. *som* kan föras under den allmänna vokalbalansregeln om övergång av *u* till *o* i svagton; se Noreen Aschw. gr. § 143 anm. 10, Kock a. st. samt a. a. II s. 200, ävensom § 27 nedan.

§ 13. Samnord. långt *e* har framför vokal (åtminstone framför *a*) övergått till långt *i*. Där om vittna formerna *swia* gp 455 och *swia skär* 478. Se om denna ljudlag Wigforss Namn och bygd VI s. 113 ff. och jfr Kock Sv. ljudh. I s. 150 f., II s. 277, Swening Samnord. *æi* s. 127. Det bevismaterial Wigforss framdra-

git tvingar oss att uppge den gamla satsen, att \bar{e} bevarats såsom sådant framför vokal (Noreen Aschw. gr. § 114, Kock Sv. ljudh. I s. 145). Enligt Hultman Håls. s. 175 f. (jfr nedan § 131) skulle vid hiatus den senare vokalen ljudlagsenligt synkoperas, om den förra var huvudtonig, den senare svagtonig. Emellertid har en sådan vokal i ett stort antal fall analogiskt bevarats. Om former med \bar{e} för i , se § 14 nedan.

Förhistorien till fsv. *swiar*, *swear*, fgotn. *suiar*, fvn. *suíar* är icke med säkerhet utredd (jfr Noreen Aisl. gr. § 106, anm. 4, Spridda studier II s. 146 f., Kock Sv. ljudh. I s. 95, Hellquist Studier tillegn. Es. Tegnér s. 239, v. Friesen Om det svenska rikets uppkomst s. 8 ff.), men en grundform med \bar{e} torde emellertid med en viss trygghet kunna ansättas.

Övergång av \bar{e} till \bar{i} åtminstone framför a och u finnes även i fgotn.; se Noreen Aschw. gr. § 103, 2, Kock Sv. ljudh. I s. 149 f., Hugo Pipping GL s. lxxvii ff. På forndanskt område är övergången måhända belagd i Simris-stenens *sulþluþu* (Kock a. a. I s. 95). Förhållandena i fvn. kompliceras genom den där stundom inträdande accentomkastningen vid hiatus; vi finna där å ena sidan fall som *suíar*, *tíu*, å andra sidan växlingen *siá*: *séa*, *friádagr*: *fréadagr*. Var övergången $\bar{e} > \bar{i}$ framför vokal (åtminstone a) samnordisk och voro de motsägande västnordiska formerna analogiska? Dessa frågor måste här lämnas öppna, då en speciell undersökning för detta ändamål av det fvn. och fda. materialet icke kunnat i detta sammanhang företagas.

Anm. *swidhido* 785, *swidhidhe* 2566. Formerna äro korrumpierade. Rimordet *hiwdha* 2567 visar, att en form nom. **Swidhiūdh* måste tillskrivas originalet. Jfr för det inljudande *dh* (= δ) fvn. *Suíðióð* och se f. ö. Noreen Aisl. gr. § 215 anm. 1.

Förekomsten av detta namn i EK är anmärkningsvärd.¹

¹ I originalet har det troligen förekommit på ett tredje ställe, i v. 251. Här har A *vesmanna lande*, BC *swia*, D(EF) m. fl. *swidhöya*, G(KL) m. fl. *swidhia*. Sannolikt bör här insättas någon form av *swithiudh*, som tycks ha varit främmande

Rydqvist Sv. spr. lagar II s. 107 f., 270 har velat göra gällande, att det över huvud icke varit inhemskt i Sverige. Emellertid har v. Friesen Om det svenska rikets uppkomst s. 9 f. gjort troligt, att namnet använts i äldre tid men senare kommit ur bruk. Det förekommer på ett par runstenar från slutet av 1000-talet, och i det danska itinerariet från slutet av 1200-talet omtalas ett *litla swethiuth*, som v. Friesen identifierar med holmen *Sverige* vid Skurusund utanför Stockholm. „Och“, tillägger v. Friesen, „det är uppenbart att vi här ha att göra med ett inhemskt namn och icke ett danskt på denna svenska ort. På 1200-talet var ordet sålunda ännu bekant i Sverge“. Omdöpningen förutsätter naturligtvis att namnet var bekant, men v. Friesen's kronologiska slutsats är ej bindande, ty itinerariets namnlista kan gå tillbaka på en dansk tradition eller en äldre uppteckning. Vare därmed huru som helst, så är belägget i itinerariet det sista spåret av namnets förekomst i Sverige, förrän det åter dyker upp i EK. v. Friesen antar därför, att beläggen i EK bero på lån från norskan. Han säger uttryckligen, att namnet med säkerhet icke längre var i bruk i Sverige på 1400-talet.

Det sista antagandet synes mig finna stöd däri, att namnet antingen uppträder korrumpert eller avlägsnats ur de bevarade hss. av EK. Beträffande originalet kan någon tvekan råda. Formen *-thiūdh* är svensk, icke norsk. Förleden *swi-* är också svensk, regelrätt utvecklad ur *swīa-* < *swēa-*, eller med *i* analogiskt infört från en form med bevarad mellanvokal eller från *swīar*. Men ett norskt *suīþiód* (*suīðiód*) kan naturligtvis ha inlånats i försvenskad form som *suīthiūdh* (*suīdhiūdh*). Då vi icke ha några andra spår av namnets förekomst i Sverige under 1300-talet, och då otvivelaktigt EK på andra punkter företer norskt inflytande (jfr §§ 30, 58), är v. Friesen's antagande i och för sig mycket rimligt.

för skrivarna på 1400- och 1500-talen, varför namnet både här och på de två andra ställena vanställts. Jfr 785: *sudermanna landh* B(C), *swidōya* DO(I), *swidia* EH (GKT), 2566, *swidhiā* B(CGKHLM), *swidōya* D(IN).

§ 14. I slutljud och framför konsonant har samnord. långt *e* utvecklats till långt *æ*. Se Noreen Aschw. gr. § 114, Kock Sv. ljudh. I s. 145 ff. Om denna övergång torde följande skrivningar få anses vittna: *fää* 2511 etc., *fä(a)m* 374, 1509 etc., *fämpte* 1895, -*a* 1837, *grät* ptc 4395, *hädhan* 3297 etc., *här* adv. 196 etc., *lä(a)t* ptc 971, 2253 etc., *rädh* ptc 281, 716, *slät* adv. 256 etc., *swär* m. 1038, *säär* adv. 1003, *trä* n. 2906, 3228, *träno* 871, *trätigho* 1540, *vm wält* 947, *wp rätth* 4302, *äghor*¹ f. pl. 2003, *äle* n. ds 477. Men vid sidan av dessa förekomma följande skrivningar med *e*, *ee*.

1) *lee* m. ap 2790, *lee* inf. 132, 3508, *see* inf. 131 etc., *se* 2000, *sea* 1343, *seer* 1.3 spi 322, 3375, *seem* 1 ppik 183, 3185, *see* 2 simp 2287, *sedher* ptc nsm 2798 etc., *seet* ptc ntr 1437 etc., *Swërighe* 2882 etc., *theet* ptc 1923, *thre*, *tree* apm² 1222, 1944, *tre(e)* apf 1398, 1732,

2) *hedhan* 2147, 3350, *her* adv. 333 etc., *heet* ptc 29 etc. (36 ggr), *het* 570 etc. (5) [men *heyt* 75 etc. (8)], *leek* ptc 710.

Trots den i cod. A rådande osäkerheten i bruket av tecknen *e* och *æ*, varom det i § 8 varit fråga, är det troligt, att de ovan anförda *æ*-skrivningarna ange ett motsvarande uttal. Det är ju vanligen *e* som står för *æ* och icke tvärtom (jfr § 8). Den gamla regeln, att samnord. *ē* i slutljud och framför konsonant i fsv. utvecklats till *æ* bör i stort sett upprätthållas, ehuru Hesselman Språk och Stil V s. 101 ff., VI s. 54 ff. otvivelaktigt lett i bevis, att *ē* i vissa dialekter bevarats. Men om övergången, som här antagits, inträtt i A-skrivarens språk, huru skola de ovan förtecknade *e*-skrivningarna förklaras?

I de under 1) anförda formerna tar jag för givet, att *ē*-ljud verkligen föreligger, ehuru naturligtvis *e(e)* kunde tänkas beteckna *æ*-ljud.

¹ *ägha* f. för *egha* (fvn. *eiga*) beror på inflytande av det verbala *ägha*, som växlar med *egha*, *agha*. Om växelformerna hos verbet se Löffler Arkiv IV s. 191 f. Cod. A har endast *agha*.

² Även *thre*, *tree* npm med vokalen analogiskt införd från apm och napf, Kock a. a. I s. 139. Inflytande av npm *twe* kan också ha spelat in. I talserien närliggande räkneord ha som känt ofta påverkat varandra.

Alla dessa former äro sådana, som ha eller haft en ändelsevokal omedelbart efter *e* (t. ex. *see, sea*) eller som kunna antagas i sin vokalisation ha påverkats av sådana former (ptc *theet* till inf. **tea*). Vanligen har i fall som dessa \bar{e} ansetts ljudlagsenligt framför vokal. Men sedan, som ovan i § 13 nämnts, Wigforss otvivelaktigt visat, att \bar{e} framför vokal utvecklats till \bar{i} , måste dessa former anses analogiska till sin vokalisation. Wigforss har i sin uppsats i frågan opererat med korsningar mellan \bar{i} - och \bar{e} -former, men han har gjort det utan att taga ställning till problemet om den ljudlagsenliga utvecklingen av \bar{e} i slutljud och framför konsonant.

Intet hindrar oss att anta, att ljudutvecklingen $\bar{e}a > \bar{i}a$ slutförts före inträdandet av övergången $\bar{e} > \bar{a}$.¹ Efter genomförandet av $\bar{i}a$ men före utvecklingen $\bar{e} > \bar{a}$ kan \bar{e} analogiskt ha införts i former med $\bar{i}a$ och därefter ljudlagsenligt ha bevarats i ställning framför vokal. Genom en senare analogibildning kan \bar{e} efter slutförandet av övergången $\bar{e} > \bar{a}$ ha ersatt \bar{a} men också själv ersatts med \bar{a} . Verbet 'se' kunde heta dels *sēa* med bevarad, dels *sē* med förlorad ändelsevokal. Ur *sēa* utvecklades *sīa*, vid sidan varav till en tid *sē* levde kvar. Under inflytande av *sē* uppstod då på nytt *sēa*, som icke längre kunde övergå till *sīa*. Sedermera övergick *sē* till *sā*. Men *sēa* och *sā* kunde kontamineras till *sē*, och *sīa* och *sā* till *sī*. Eventuellt kunde också *sēa* eller *sīa* och *sā* kontamineras till *sāa*. Det finns sålunda möjligheter att förklara de olika formerna. Om de andra orden kunna liknande resonemang föras. För *Swerike* måste vi anta, att växlingen *Swīarike*: *Swērike* först gett *Swēarike* och den senare växlingen *Swēarike*: *Swārike* gett *Swerike*. Wigforss menar, att *Swerike* i sin tur framkallat *swēar* för *swīar*.

För de återstående *e*-skrivningarna (mom. 2) ligger det nära till hands att i *e*, *ee* vilja se endast ofullkomliga beteckningar för \bar{a} -ljud. Men om *e*-ljud verkligen föreligger, kunna specialförklaringar givas.

¹ Jfr för den följande framställningen resonemanget hos Hugo Pipping GL s. lxviii ff.

Adverben *her*, *hedhan* kunde vara att utläsa *hēr*, *hēdhan*, med redan i samnord. tid i svagton förkortad vokal, som i svagton bevarats. Med pret. *he(e)t*, *leek* bör jämföras å ena sidan *grāt*, *rād̄h*, å andra sidan *heyt*. Då jag (trots *heyt*) icke är böjd att tro att till grund för något av dessa preterita legat former med *æi* (se härom § 58), ser jag i *e*-formerna ett lån från någon dialekt, där samn. *ē* bevarats. Att just i dessa former den lånade vokalisationen kunnat segra beror dels på det stöd pret. *het* och *lek* hade i typen pret. *grop*, dels på vokalisationen i inf. och pres. *heta*, *heter* resp. *leka*, *leker*. Att icke den förstnämnda förutsättningen ensam var tillräcklig för att undantränga den ljudlagsenliga formen visa preterita *grāt*, *rād̄h*.

Samnord. *i*.

§ 15. Samnord. kort *i* uppträder, utom i de speciella ställningar, som i §§ 17—19 avhandlas, dels som *i*, dels som *e* eller *æ*. Vanligen står *i*, t. ex. *bider* 1 spi 3389, *bitu* 3 ppti 316, *brister* 3 spi 3921, *fridh* m. 964, *liggia* inf. 679, *liwa* inf. 1791, *nider* 2601, *sidh* m. 68, *sidhi* pl. 561, *signe* 3 spk 3918, *skill* 3 spi 2935, *skip* n. 506, 1467 etc., *skipa* gp 3480. Stundom står *ii*; belägg se § 116. I följande fall står *e*, *æ*: *tell* prep. (adv.) 571, 851, 1891, 4255, *thel* 4033 (vid sidan av en massa *til*, *till*); *segilde* pt 3048, *sägilde* 1646, *segildo* 3046, *segldo* 125 (men *sigelde* 3108, *sigildo* 1660); *fynuedhe* 857 (men *holawidh* 3224, *holawid* 4099, *tiwidh* 690, 2464, *widh* 1527, *wiid* 4235); *screuit* ptc (lånord) 3341 (men *scriuit* 2179). Märk dessutom möjligen *sik hårt* 3136.

Den allmänna svenska övergången av *i* till *e* (fsv. *skīp* > nsv. *skepp*, fsv. *līva* > nsv. *lēva*) har brukat ställas i samband med den allmänna svenska stavelseförlängningen (fsv. *tāl* > nsv. *tāl*, fsv. *dræpa* > nsv. *drāpa*). Den riktiga uppfattningen av förhållandet mellan dessa båda företeelser tror jag har uttryckts av Hultman Nord. studier s. 244 och Sjöros SNF VIII: 3 s. 16, som mena, att också i ord med nsv. kort *e* för äldre kort *i* vokalförlängning en gång förelegat. Vi få tänka oss, att det genom den allmänna

stavelseförlängningen uppkomna långa *i* i vissa fall övergick till *e*, efter olika regler i olika dialekter. Sedermera kunde detta *e* i vissa ställningar och på vissa håll åter förkortas. Det är troligt att den förlängda vokalen icke omedelbart övergick till *e* eller i varje fall icke strax till sin kvalitet sammanföll med det gamla *e* (samnord. \bar{e} eller $\bar{æ}$). Hesselman *i* och *y* s. 223 antar, att just en kvalitativ avvikelse från detta gamla \bar{e} var en medverkande orsak till att vokalen i ord som *skep(p)*, *leva* så länge tecknades med *i* i handskrifterna. Beckman Studier i utgivna fsv. handskrifter s. 99 f. förmodar, att det korta *i*, åtminstone i kort rotstavelse, hade ett slapt uttal, varigenom vokalen till sitt akustiska intryck kom tämligen nära *e*. Så länge *i* var kort, kunde det associeras med andra korta och långa *i*-ljud. Men då förlängning inträtt, kom likheten att bli långt större mellan det sålunda utvecklade *i* och språkets äldre *e*-ljud. Denna förklaring går väl ihop med Hultman's och Sjöros' tankegång. Även om det förlängda slappa *e*-liknande *i* hade större likhet med gammalt *e* än det korta slappa *i*, behöver det icke strax fullt ut ha sammanfallit med gammalt *e*, utan kan ännu till en tid ha haft en sådan kvalitet, att det fortfarande associerades med andra *i*-ljud och betecknades med *i* eller *ii*.¹ Just skrivningarna med *ii* för motsvarigheten till samnord. *i* och nsv. *e* äro enligt min tanke ett gott stöd för teorien om en utveckling $i > \bar{i} > \bar{e}$ ($> \bar{e}$).² De representera ursprungligen det övergångs-

¹ A. a. s. 213 anför Beckman skrivningar som *gilde*, där han antar, att en (tidig) förlängning skyddat *i* för [slapt uttal och] övergång till \bar{e} . Jag tror icke att sådana skrivningar med *ii* för gammalt *i* i och för sig äro bevisande i detta avseende; se härom i det följande.

² Sådana skrivningar förekomma icke blott i EK. Några anföras av Sjöros a. a. s. 17. Då denna typ mig veterligen ej förut diskuterats (jfr dock föreg. not), sammanställer jag här ytterligare några exx., hämtade dels ur codd. BCD, dels (efter Söderwall) ur andra fsv. texter:

Cod. B: *friid* 970, 2043, *ofriid* 2953, 3231, *ofriidh* 4234, *liiffua* 1007, *liiffde* 4060, *siidh* 1166, 1410, 1926, 2548,

Cod. C: *friidh* 72, 926, 1815, 2065, 3407, *friid* 964, 3658, *offriidh* 489, *offriid* 4234, *gardz liidh* 463, *siidh* 71, 1166, 1410, 1814, 1851, 2548, 3657, *siith* 216, *siigher* 39, *wiidher see* 3210, *tiil* 93, 174, 257, 339, 364, 378, 384, 462 m. fl.

Cod. D: *friidh* 453, 964, 1247, 1280, 2065, 2142, 3409, *biidh* n. 2288, *ofriidh* 2869.

stadium mellan *i* och *e*, då vokalen var förlängd men ännu icke till sin kvalitet sammanfallit med gammalt *e* (samnord. \bar{e} eller αi). Association med de gamla skriftformerna med *i* (*skip* etc.) bör dessutom ha medverkat till att den förlängda vokalen till en början betecknades icke med *e* utan med *ii*. Senare kunde naturligtvis, i synnerhet i avskrifter, på grund av ortografisk konservatism såväl *i* som *ii* fortfarande nyttjas, också efter det vokalen helt sammanfallit med gammalt *e* eller dock så mycket närmare sig detta ljud, att åtminstone alternativt även tecknet *e* kunde komma till användning. På detta stadium står cod. A av EK och likaså codd. BCD, där skrivningar med såväl *i*, *ii* som *e* förekomma. (Se noten, slutet.) Att den allmänna stavelseförlängningen inträtt i cod. A har jag sökt visa i § 116 nedan.

Några rim bära vittne om att redan originalet åtminstone i vissa ställningar haft *e* eller en *e*-liknande vokal för äldre \ddot{i} : *nidher: vredher* 3862 f., *hedher: nidher* 704 f., *widher: hedher* 99 f., *til: del* (10 ggr), *til: abel* 570 f., *väl: til* 3696 f., *Erik: lek* 224 f., 3052 f., *lek: sik, mik* 1098 f., 3864 f. (Formerna normaliserade). Beckman SNF VI: 1 s. 27 f. anser att stavelseförläng-

fridher m: i friidzwiis BSH 5: 340 (1509), *friidh* Rk 3: 2453, *friidh* BSH 4: 2 (1471), HSH 22: 3 (1491), *friidz* Rk 3: 5165, BSH 5: 574 (1517), *frijdha brutt* BtRK 137 (1439), *frijdz bref* BSH 4: 7 (1471), *frijdlöös* BtRK 125 (1438), *friitkskilning* SJ 195 (1462),

giva v: giifin, giifit SD 6: 181 (1350)

glima v: glijmande Ansg. 183

id f: iidh Fl 596, Rk 3: 3898

kirkia f: kiirkia BYH 1: 170 (1363)

lidh n: oliidh MD 33

liþer m: liider ns LB 7: 100, *liid* as ib. 320, *liidy* ds ib. 320

liiden as bf LB 7: 282, *lijdamot* LB 7: 282

lifna v: lijfna Lg 3: 358

lim n. 'lem': liim LB 5: 81

lin adj. 'len': *liin* Bir 1: 66

liter m: liit Bir 3: 424, *liith* LB 2: 40

liva: liiffuandes Rk 1 s. 265, *liifdhe* Rk 3: 5785

liver f. 'lever': liiffren LB 7: 239, *liiffryn* ib. 78, 82, as *liifren* ib. 239, *liiffren* ib. 237, 238 — *liiffwergräss* LB 7: 237

pik n. 'beck': piik Rk 3: 287

ning och övergång $i > e$ här inträtt. Stavelseförlängning i viss utsträckning antas, som jag tror med rätta, av Sjöros SNF VIII: 3 s. 66 f. Däremot anser Wigforss Södra Hallands folkmål I s. 11 not 2 att man icke kan tänka på en allmän utveckling $i > \bar{e}$ eller \bar{e} . I *til, mik, sik* förmodar han svagtonsutveckling. Måhända har Wigforss rätt på denna punkt. Men hans tolkning av *nidher: hedher* som $*n\bar{e}r: *h\bar{e}r$ (jfr också Swenning Samnord. *æi* s. 131) förefaller mig med hänsyn till rimordet *hedher* otrolig. I detta ord, som väl hörde till den högre stilen och icke användes i svagton, tror jag icke att en så tidig reduktion av δ och därpå följande ersättningsförlängning av vokalen kunnat ega rum. På sin höjd kunde man tänka sig att *nidher* och *nēr* kontaminerats till *nēdher*. Vad som emellertid synes tala positivt för Beckman's uppfattning av de rim, som förutsätta e för gammalt i , är den omständigheten, att vi i varje fall måste räkna med allmän stavelseförlängning i vissa fall.

Men huru förhållandena i originalet än bedömas, torde det vara riktigast att i skrivningarna med *ii* och *e* i cod. A se vittnesbörd om, att A-skrivaren i sin dialekt genomfört icke blott stavelseförlängningen utan också övergången av i till en vokal, vars kvalitet

ridha f. 'feber': *riitha* LB 7: 150, *riidhu* as LB 8: 52

rif n. 'ref': *riiff* LB 2: 35

rif n. 'refben': *riif* np. Bir 1: 29, *riiff* LB 3: 64

sili m. 'sele': *siila* SD 6: 219 (1350)

skin n. 'sken': *skiin* GO 735, 736, *skijn* RK 1 (Albr.) s. 211, *skiins* MB 2: 398

skip: *skiipp* Rk 3: 933

svidhi m.: *swijdha* Rk 2: 2448

svik n.: *swiik* GO 359, *suiik* ib. 638

til: *tiil* Rk 3: 2278, 2280, Lg 3: 71

viþ prep: *wiidh* Rk 3: 2495, *wiid* BSH 4: 314 (1502), *viidh* SO 32

vit n.: *wiidh* MD (S) 242 [danism?]

vridh n.: *vriidh* LB 7: 101.

Jag lämnar också här några exx. på e för i i codd. BCD:

Cod. B: *seek* 1099, *tell* 339 m. fl., *teell* 571, *tiwedh* 69, *wen* 979, *wenir* 759, 996 m. fl.,

Cod. C: *bleffue* 3 ppti 909, *tel* 851, *teell* 1211, *tiwedh* 690, *wenir* 759,

Cod. D: *gaardz leedh* 463, *skepp* 1506, *skepadhe* 4227, *theell* 1211, *wener* 996, *wetha* 351, *wethen* 2145.

sammanfallit med eller stod nära kvaliteten av gammalt *e*. Skrivningarna med *ii*, som ju finnas också i codd. BCD, kunna redan på grund av handskrifternas samstämmighet tänkas ha uppstått i archetypen, om de icke äro av ännu äldre ursprung.

Visserligen kunde *e*-skrivningarna i och för sig förklaras som beroende på speciella omständigheter. I *fynuedhe* och *tell* kunde svagtonsutveckling föreligga. I *screuit* kunde *i* ha blivit *e* framför det följande *w*; jfr Hultman Håls. s. 30. Formerna *segilde*, *sägilde* kunna vara påverkade av subst. *säghl*. För skrivningen med *d* bör en sådan påverkan måhända antagas. Men jag tror att det med bortseende från denna *d*-skrivning är riktigast att söka en gemensam förklaring för skrivningarna med *ii* och *e* på sådant sätt som ovan skett.

Det knapphändiga materialet lämnar sålunda upplysning om förlängning av *i* och övergång till *e* i följande av de ordtyper, som Hesselman (*i* och *y*) hållit i sär:

- 1) **til:** *tell*
- 2) **bit:** *fynuede*; alla skrivningar med *ii*,
- 3) **bitin:** *screuit*,
- 4) **sigel:** *segilde* etc.

Av särskilt intresse är formen *screuit*, ty i ställning framför ett i följande stavelse bevarat *i* ha endast målen i södra Sverige men icke de „svenska“ målen genomfört övergången *i* > *e*; se Hesselman a. a. s. 111 f. Vid sidan av denna form står emellertid *scriuit* 2179, och dessutom finna vi i cod. A *bidith* 3133, *bort ridith* 1969, *driwit* etc., *lidit* 1968, *ridith* 3132, *skiten* 1125, *swikit* etc. Dessa fall med *i* kunna naturligtvis bero endast på ortografisk konservatism, men de förringa dock beviskraften hos *screuit*.

Anm. 1. Troligen hör hit *sik härt* 3136 'gömt sig'. Ordet bör sammanhållas med fvn. *hirða*, fsv. **hirdha* (*hyrdhe* MD 13), fgotn. **herpa* (*herpin* 2p imperativ GL 66: 3 ed. Hugo Pipping). Här föreligger antingen allmän stavelseförlängning och övergång till *e* (för vilket *æ* kan stå som tecken?), eller, vilket är troligare, en

speciell utveckling $i > e$ (och möjligen $e > \text{æ}$) framför $r\delta$; se Kock Sv. ljudh. I s. 44. För fgutn. *herpin* anta Hugo Pipping GL s. xii och Kock a. a. I s. 45 en utveckling $i > e$. Noreen Aschw. gr. § 115 not 3 och Wadstein N. Tidsskr. f. Til. 3. Række III s. 6 antaga en vokalväxling $i: e(\text{æ})$. Man kunde ju tänka sig ett fsv. *hårdha* fgutn. *herpa* < **herðōn* vid sidan av fsv. fgutn. fvn. *hirpa* < **herðian*. Men det skulle i ptc. heta **härpat*, icke *hårt*. Däremot *hirpa*: *hirt*, varur sedan *hårt*. Jfr Falk-Torp Et. Wb. s. 445 art. *Hyrde*. En analogisk böjning *härpa*: *hårt* under inflytande av *hirpa*: *hirt* är icke sannolik.

Anm. 2. Ovisst är *en* 480: 5. Syntaktiskt är *en then luna*¹ egenomligt, om *en* skall uppfattas som obestämd och *then* som bestämd artikel. Man vore frestad att tolka *en* som *in* och föra det till det föregående *fiöl*: 'en gång föll dem in det infallet'. Men *falla in* synes ej för övrigt i denna betydelse vara känt i fsv. tid (se Söderwall Ordbok I s. 236), och *en* för *in* vore enastående; *in* är urspr. långstavigt (= fvn. *inn*), och i långstaviga ord är *i* vanligen bevarat (Hesselman *i* och *y* s. 165 ff.). Långt *n* var ju särskilt egnat att skydda palataliteten hos *i*-ljudet.

Anm. 3. *qwinnor* np 365, *qwinna* np 525, *qwinno grat* 3574. Söderberg Forngutnisk ljudlära s. 15, Kock Sv. ljudh. I s. 6, 126, Hänniger Fornskånsk ljudutv. s. 46 antaga att i fsv. (fgutn.) gp *qwinna* rotvokalen *i* i särspråklig tid utvecklats ur *e* framför *nn*. Det synes mig troligare, att *i* framför *nn* uppstått redan i urgerm. tid (gp **kwinnō*) och att sidoformen fsv. *kvænna* fvn. *kvænna* representerar en jämförelsevis sent nybildad gp till en ns **kwena* (= got. *qino*, runsv. *kuina* Liljegren Run-Urkunder n:r 242); jfr Noreen Aschw. gr. § 166, Gesch. s. 174. Stamformerna *kwinn-* och *kwenn-* ha från gp överförts till ns, np etc. — Det bör emellertid anmärkas, att runsv. *kuina* (som Noreen visserligen åberopar) ej är mycket att bygga på, då ju geminata nästan aldrig dubbeltecknas i runskrift.

¹ Läsarten återfinnes i BC: *en the luna* B, *en then lund* C.

Anm. 4. *drik* 4062 vid sidan av *dryk* 1316, 2629 har i sin vokalisation påverkats av verbet *drikka*.

Anm. 5. Om kort *i* i lånord, se § 16 anm.

§ 16. Samnord. långt *i* har bevarats som sådant, utom i de speciella ställningar som i § 17 avhandlas, t. ex. *blidh* 418, *bliid* 1663, *lidha* f. ap 12, *liid* f. as 3366, *liiff* n. ns 310, *liffuit* 2539, *liise* m. ns 1332, *lisa* as 587, *litin* 1739, *ridha* inf. 923, *swin* n. 1690.

Anm. I lånord uppträder det långgivande språkets korta och långa *i* vanligen som *i* (*ii*), t. ex. *harnisk*, *insigle*, *pingisdagha*, *bardfriid*, *bliwa*, *piil*, *pipara*, *riin* 'Rhein'. Några fall av övergång *i* > *e*, *i* > *y* behandlas i §§ 15, 17 tillsammans med de inhemska orden.

Frist 4409 förklaras av Kock Sv. ljudh. I s. 175 alternativt som utvecklat ur *frest*; det långa *e* skulle ha förkortats och därefter övergått till *i* (för att därefter sekundärt ha förlängts). Kock's andra alternativ, att påverkan av mlty. *vrst* föreligger, synes mig troligare. Jfr även fhty. *frist*, nhty. *Frist*. Även nda. *Frist* beror väl på tyskt inflytande. Märk f. ö. att ordet i fvn. heter *frest* med kort vokal och att den vanliga fsv. formen är *fräst* (*frest*). Som stöd för fsv. *frest* kan emellertid anföras *freest* Fr 223. Jag har i denna hs. funnit dubbelskrivet vokaltecken endast för etymologiskt lång vokal.

Namnformen *albrikt* 1160 är troligen inlånad med *i*, som Kock Sv. ljudh. I s. 234 alternativt antar. Kanske dock icke från Tyskland, utan (ehuru här är fråga om en tysk furste) från Danmark, där former på *-brikt* äro vanliga. Se och jfr Grape Fsv. personnamnen I s. 36 ff., 38 not 1.

§ 17. Samnord. kort och långt *i* synes stundom ha labialiserats till *y* under inflytande av en bredvidstående eller av omkringstående labiala eller labialiserade konsonanter. Se Noreen Aschw. gr. § 108, Hultman Häls. s. 27 ff (§§ 20—23, 26), Kock Sv. ljudh. I s. 59 ff., 99 ff., Hesselman *i* och *y* s. 180 f. Stor in-

konsekvens råder. I vissa fall är det osäkert, om *y* är annat än tecken för *i*-ljud.

Följande fall äro att märka.

1). Labialisering av kort *i* synes ha egt rum framför *nn*, i varje fall om en labial konsonant föregick *i*. En labialiserande inverkan får också tillskrivas ett föregående *k*. Beläggen äro:

a) *fynna* (4), *fynnom* (1)

fynuedhe (1)

forwynna (2)

mynna (1), *mynnes* (3), *mynnas* (1) vb.

mynne (3), *mynna* (6) komp.

nsm *myn*¹ (7), *myn* (9), asm *myn* (5), *myn* (3), dsf *mynne* (1) pron.

wynna (7)

ewynnelika (1).

Sannolikt hör hit också ordet *amynne* (*amynne* 1716, *amynnet* 1704, *amynnit* 1647), som i v. 1716 rimmar med *synne*. Formen **aminne* har troligen eller kan åtminstone före labialiseringen av *i* > *y* ha utvecklats ur *amynne*; se Noreen Aschw. gr. § 101, Kock Sv. ljudh. I s. 443.

b) *kynder* f. pl. (1)

c) *besynna* (1)

forsynnä (1)

synne 'gång' (1)

synne 'vett' (2)

gdsf *synne* pron. (6)

tynna m. pl. (1)

Men vid sidan av dessa stå a) nasm *min* (2), b) *kin*, *kinder* (1), c) *innan*, *inne*, dsf *sinne* (1), *sin* n. 'gång', nasm *thin* (6).

2). Labialisering av kort *i* har inträtt mellan *k* och *r*. Belägg: *kyrkia* etc. (6). Vid sidan därav finna vi *kirkionna* 86, *bya kirkionne* 4283, *varfrw kirkio* 1896. Formerna med *i* torde återge former i

¹ Den ursprungligen långa vokalen torde ha varit förkortad; se Noreen Aisl. gr. § 122, 2, Aschw. gr. § 505.

förlagan, vilka kanhända liksom i cod. A varit skrivna med förkortningstecken.

Ovan framställda förklaring (se Kock Sv. ljudh. I s. 69 f. alternativt, Hultman Häls. s. 27 f.) torde vara den sannolikaste för växlingen *kirkia*: *kyrkia*. Det finns dock andra tänkbara utvägar. Lån dels från ags. *cyrice*¹, dels från fsachs. *kirika* kan föreligga (Kock alternativt a. a. I s. 70). *Kyrkia* kan ha utvecklats till *kirkia* enligt den ljudlag som avhandlas i § 33, om blott icke *y* var förlängt framför *rk*, vilket är rätt sannolikt (se § 32).

Under förutsättning att på sådant sätt som ovan föreslagits *kirkia* utvecklats till *kyrkia*, kunna vi antaga, att efter labialiseringens genomförande *y* förlängts framför *rk* och sålunda icke berörts vare sig av övergången $\check{y} > \check{\theta}$ för *r* (§ 32) eller av övergången $\check{y} >$ för följande stavelses \check{i} (§ 33).

3). Labialisering av kort och möjligen långt *i* kan spåras efter *r*; den följande konsonanten har i ett par fall spelat in. Belägg:

helbrygda (1), *fultryffne* (1), *rynggh* (1), *ryke* (1) 3442. Men vid sidan därav stå fall som *helbrigda* (1), *triffne*, *driva* etc., *fordriffne*, *vtdriffne*, *ringst[adha]*, *omkringh* m. fl., *rike* (67), *ridha* etc. I *ryke* kan föreligga *y* som tecken för *i*, eller möjligen dittografi från det följande ordet *try*.

4). Labialisering av kort *i* har inträtt framför *rn*: *styrnade* 3863. Om ordets ursprung, se Wigforss S. Hallands folkmål I s. 44 not 7.

5). Labialisering av kort *i* till *y* samt alternativ vidareutveckling till θ har inträtt framför *r*: *hördrengiom* 3664 (jfr fvn. *hirödrengr*). Här har måhända det föregående *h* medverkat.

6). Labialisering av kort och långt *i* synes ha inträtt framför *m*; måhända understöddes övergången av ett föregående *h*. Belägg:

hymelin (2), *hymmerike* etc. (28),

tymber (2), *tymberit* (1), *tymmerman* (1), *tymber men* (1)

tyma (3) m.

tymade (3)

¹ Se ock Noreen Aschw. gram. § 108 anm. 1. Betvivlas av Tamm Granskning av svenska ord s. 16.

Men vid sidan därav står *tima* (2), *timar* (3), *timade* (2).

Måhända föreligger i de två sista orden långt *i*, betecknat med *y*?

7). Kort *i* har för *l* labialiserats till *y* och alternativt utvecklats vidare till *ø* i ordet

sylffuer (1), *sölff* etc. (22).

Möjligt är dock, att till grund för formen med *y(ø)* delvis ligger mlt. *silver* (Kock a. a. I s. 79).|

8). Kort *i* har labialiserats till *y* mellan *k* och *l*: *skyldos(s)* (2). Vid sidan därav står emellertid *skildos* (5), *skilde* etc. (8), *skilia* etc.

Motsatsen *skyldos*: *skilde* kunde möjligen tyda på, att ändelsevokalen spelat någon roll för labialiseringen.

9). Långt *i* synes ha labialiserats mellan labial och *n*. Exempel därpå skulle utgöra de flesta former med enkelt *n* av pron. poss. 'min': nsf *myn* (2), *myn* (5), dsf *myno* (1), asf *myna* (1), *myn* (1), npm *myne* (1), apm *myna* (1), apf *myna* (1). Med *i* endast nsf *min* (1) och apm *mina* (1).

10). Slutljudande långt *i* uppträder som *y* efter *w*: *awy* (1), *hwy* (1), *wy* 'nos' (69). Men även *awi* (3), *hwi* (3), *wi* (7).

11). Långt *i* har labialiserats efter *n*: *nyo* (2), *Nyonda* (1), *nyttan* (1).

12). Långt *i* har labialiserats mellan *p* och *n*: *pyna* (3), men även *pina* (3), *pino* (2).

13). Alldeles oklara äro *dygher* (3), *dygert* (2): *digher* (13), *dighirt* (3); *sydhan* (1); *sidhan* (74); *ty* 'decem' (1): *tii* (4), *tio* (2), *tiunda* (1), *ykorna skin*.

En del av dessa fall äro mycket osäkra. För gruppen 13 är det snarast troligt, att *y* endast är tecken för *i*; jfr Noreen Aschw. gr. § 108 anm. 5, Kock Sv. ljudh. I s. 4, 82 f., 104 (*ykornaskin*). I det sist anförda ordet antar Noreen Aschw. gr. § 71 anm. att samnord. *y* föreligger. Beträffande gruppen 10 bör anmärkas, att *y* av grafiska skäl kan ha valts i slutljud. Dock utvisar rimparet 318 f. (*fly*: *hwi*), att en alternativ uttalsform med *y* bör ha funnits (jfr nedan). — Enl. Kock a. a. I s. 83 användes tecknet *y* för *i*

gärna vid hiatus; förklaringen passar för *nyo*, *Nyonde*; i *nyttan* kunde *y* vara överfört från grundordet.

En jämförelse med codd. BCD låter oss snarast förmoda, att archetypen icke haft labialiserade former. I cod. B saknas de alldeles; cod. C har några få: *tympe* 76, *synno* (felskrivning för **synom*, — nasalstreckat orätt placerat) 96, *skylläs* 110, *rydhe* 611, *sylff* 823 (1291), *tymber* 1171 (1172), *spysel* 1635, *dykthade* 3931. Däremot äro de synnerligen talrika i cod. D. Det förefaller mig osannolikt, att de alldeles skulle ha rensats bort i B, om de funnits i archetypen.

I den mån *y*-skrivningarna i A verkligen äro att uppfatta som labialiseringar och icke som tecken för *i* äro de således vittnesbörd om ett drag i A-skrivarens dialekt.

Vad originalet beträffar, visar rimmet *fly: hwi* 318 f., att det senare ordet alternativt kunde ha *y*-ljud. Men å andra sidan står *hwi* som rim till *frii* (2292 f.) och *i* (516 f., 1018 f.) Jfr vidare *tii* 'decem': *kompani* (1566 f.), *i* (2328 f., 3848 f.), *wy* 'nos': *j* (2125 f.) Inga rim utom *fly: hwi* tyda på någon labialisering i originalet. Då författaren troligen känt fornnorska, kunde man möjligen tänka sig att han ledd¹ av motsättningen fno. *þui*: fsv. *þy*¹ i st. f. *hwi* bildat ett **hȳ*.

§ 18. Det ur *i* genom labialisering uppkomna *y* har alternativt utvecklats vidare till *ø* framför *r* och *lb*. Därom vittna (jfr § 17 mom. 4, 5 och 11): *hördrengiom* 3664, *sölff*, *sölffuer* etc. (22): *sylffuer* 4025. — Jfr Noreen Aschw. gr. § 116, Kock Sv. ljudh. I s. 456, 459, Hesselman *i* och *y* s. 199 ff.

§ 19. Samnord. kort *i* har fför *ngw* brutits till *iu*. Därom vittna fallen *siwnger* 1209, 1269, *odhkna liunga* 2736, *liwngby* 3124 (fel för **liunga*). Se Kock Sv. ljudh. I s. 25 f.

Samnord. o.

§ 20. Samnord. kort och långt *o* har i allmänhet bevarats som *o*. Belägg för kort *o* äro: *bort*, *ok*, *ook* (sekundär förlängning?), *bryl-*

¹ Noreen Aisl. gr. § 459 anm. 3 anför även ett osäkert fno. („mnorw.“) *þy*.

lop etc. (:bryllöp), *kom*, *tolf*, *windogh*, möjligen (om ej felskrivning föreligger) *jönekopung* 3264, *nykopung* 3640, 3677 [:jönaköpung (2), *nyköpung* etc. (18), *lincöpunge* 1202, 4171]. Exx. på långt *o*: *blod*, *dotter*, *drogh*, *foot*, *godher*, *komo*, *moder*, *oop* n., *swor* m. fl.

Anm. 1. Det korta *o* är alltid i fsv. sekundärt (icke urnord.) Om uppkomsten av *ö* i här anförda fall se Noreen Aschw. gr. § 81, 2, Kock Sv. ljudh. II s. 61, 64, 66; samt tillägg å omslaget till II: 1. Beträffande *tolf* bör märkas, att Hugo Pipping GL s. lxxi tänker sig möjligheten av att i fgutn. *tolf* utvecklats ur **tualuf* genom *u*-omljud. Men i fsv. vore att vänta formen **tuölf*.

Anm. 2. Om den möjligen avvikande kvaliteten hos *ō* i *dotter*, se Hultman Häls. s. 37 f.

Anm. 3. Om det analogiska *ō* i *oste* 4309, se Kock Sv. ljudh. II s. 212.

Anm. 4. Om *hokt* se § 26 mom. I, om *hos*, (*al*)*moghe*, *o*-(*u*-), *tholik* se § 29.

Anm. 5. I ett antal lånord står *o* motsvarande det långgivande språkets *o*; t. ex. *most*, *rot(h)e*, *t(h)orney*, *poot*, *klook*, *tolk*.

Ett par ord äro inlånade dels med *o*, dels med *u* (jfr Kock Sv. ljudh. II s. 82, 177): *tokt* (12): *tukt* (6), *krono* etc. 205, 425, 1137, 2003, 4137: *krwnu* 2783. Troligen samma orsak har växlingen i *hosen(-in) skoo* etc. 819, 3873, 4009: *husin skoo* 1586.

Beträffande *krwnu* är att märka följande. Kock sist anf. st. hänvisar till meng. *crūne* och isl. *krúna*. Ordet betyder emellertid här 'huvudskalle' och är därför troligen lån från den mlty. sidiformen *krune*, som har den speciella betydelsen 'Tonsur' (Lübben Mnd. Hdwb. s. 191). Mlty. *krone* betyder '1. Krone. 2. Kronleuchter. 3. Platte des Kopfes = *krune*'.

§ 21. Samnord. *o* har i kort rotstavelse följt av *u* övergått till *u*; se Hultman Häls. s. 36 och not 3, Kock Sv. ljudh. I s. 302, 420, II s. 66. Däröfver vittna *huru*, *huro* samt möjligen *stuva*, *bruto*, *budho* m. fl. ävensom *hwodit*, varom §§ 26 (mom. II 12, 13), 57.

Samnord. ρ .

§ 22. Det är ovisst, om en utveckling av samnord. kort $\rho >$ fsv. kort a föreligger i de fall, där fvn. ρ motsvaras av fsv. a , eller om a införts genom utjämning. Se å ena sidan Hultman Finl. bidrag s. 94 ff., Häls. s. 65 ff., å andra sidan Noreen Aschw. gr. § 68 anm., v. Friesen Nord. studier s. 274 ff., Kock Sv. ljudh. I s. 419 noten. I hithörande former har vår hs. emellertid a , t. ex. *fagher* npn 1839, *graff* f. as 1546, *kast* m. ns 325. Om senare förlängning vittna skrivningar som *kaar* n. ap 1414, *saak* f. as 2062. Se § 116.

§ 23. Samnord. kort ρ har framför kakuminalt l och framför r övergått till \emptyset ; se Kock Sv. ljudh. I s. 410 och där anf. litt., Noreen Aschw. gr. § 104, Gesch. s. 129 och där anf. litt., Hultman Häls. s. 71. Om övergången vittna *öll* 1412 m. fl., *trampöll* 2741 samt troligen *gør* nsm 2698, 3596 (jfr § 40 anm. 1) och *gørla* 2171, 2255, *fulgørla* 3865, som väl följde *gør* och kan likställas med fvn. *gørla*. Jfr Noreen Aschw. gr. § 104 anm. 3, Kock a. a. I s. 410.

I *ark* f. 2527, *barn* n. pl. 206 m. fl., *kaar* n. pl. 1414 har analogiskt införts a .

§ 24. Samnord. långt $\bar{\rho}$ och eventuellt ett samnord. ρ , som i vissa ställningar förlängts, får antas vara bevarat som ett långt öppet d -ljud. Dock kan det icke bevisas, att utvecklingen haft denna gång; det är naturligtvis möjligt, att $\bar{\rho}$ delabialiserats till \bar{a} och därefter deltagit i den allmänna övergången $\bar{a} > \bar{d}$; om samnord. kort ρ se § 22 ovan. Jfr Hultman Häls. § 48 (s. 65 f.), s. 66 (not 2 till s. 65, slutet), Kock Sv. ljudh. § 510 (I s. 431). I beteckningen kommer d -ljudet icke till synes; dels står a , dels aa , t. ex. *rad* n. ap 365, *war* pron. poss. nsf 342, *wapn* n. ap 101, *ward* m. 2321, *aar* n. ap 88, *traa* f. 598, *waan* f. 3828.

Samnord. *u*.

§ 25. Samnordiskt kort och långt *u* har utom i nedannämnda närmare specificerade fall bevarats såsom *u*, t. ex. *vm, vp, vphooff; brudgomen, fatabur, fule, hws, nw, thu, wt*.

Anm. I ett antal lånord står *u* motsvarande det långgivande språkets *u*, t. ex. *budzor* 3045, *dust* 1103 m. fl., *frw, gwll* m. 3293, *kwmbur* 2364 m. fl., *luna* f. 480, *mwnka, mwr, usko* f. 1511. Se om sistnämnda ord Mikkola FUF XIII s. 163 ff.

Om en växling *u:o* i vissa lånord, se § 20 anm.

Växlingen *u:y* i *vlukkes fall* 1123: *lycka* 685 etc. beror på olika substitution för rotvokalen i mlty. *lucke*. Jfr „spätanord.“ *lukka, lykka*. Se Falk-Torp Et. Wb. s. 669.

§ 26. Samnord. kort. *u* har, om före synkoperingstiden ett *a* eller *ō* stod i följande stavelse, i vissa fall omljutts till *o*, i andra icke, beroende på den eller de efter rotvokalen följande konsonanternas kvalitet. I några fall har utvecklingen påverkats av en konsonant, som föregick rotvokalen.

Materialet ordnas i det följande i grupper med hänsyn till den eller de konsonanter, som i respektive ord i urnordisk tid efterföljde rotvokalen, på samma sätt som Hultman gjort det i sin exkurs om *a*-omljudet i sitt arbete Hälsingelagen s. 218 ff. Reglerna diskuteras för varje grupp. För de allmänna principerna för utjämnings-tendenser inom olika formkategorier hänvisas till Hultman's framställning i nämnda undersökning.

I. I ord med rotvokalen efterföljd av urn. *n* + kons. (inclusive *nn, kk < nk, þr < nnR*), *gg* eller kons. + *j* har *a*-omljud lika litet inträtt i vår hs. som annorstädes; se Noreen Aisl. gr. § 154, 2, Gesch. s. 72, Hultman Häls. s. 215. Här har alltså *u* bevarats, utom då det utvecklats vidare under särskilda betingelser, som intet ha med *a*-omljudet att göra; se därom § 28.

Exx.:

- 1). *awund, bundo, grwnd, stwnd, stundar, vnste* m. fl.,
- 2). *brunno, funno, kunno, sunnan, vnte* m. fl.,

- 3). *drukko, druknade,*
- 4). *sudre, suderköpungs,*
- 5). *sprungo, vnger, twnga, twngh,*
- 6). *bruggo, huggo,*
- 7). *flutto, kust 121, lukt, swnt, wprwkt, hugde, hugt etc. — hokt,*
som flere ggr står jte *hukt*, är analogiskt; se Kock Sv. ljudh. II s. 204.

II. 1. Ord med urnord. förbindelsen *r* + kons. efter rotvokalen.

Belägg:

wrdit 2006

urnade 1673

bordh etc., *borgh, -borgh, korn, mord, morghon* etc., *Nordman* etc., *norre* etc., *ordh, orkar, skorta, sorgh, storm, stormar, torff* etc., *torfftelikt, torp* etc., *worde* 3 sptk 1069, *wordit* 3 sptk (suff.) 2431, *word(h)o* 3 ppti (42), *wordit* ptc 2665, 4126, 4127.

I ord av denna typ har *a*-omljud inträtt.

Huru de båda undantagen skola förklaras, är ovisst. Formen *wrdit* är att utläsa *vurd(h)it* eller *urd(h)it*. I det förra fallet kan det föregående *w* ha skyddat *u*; jfr mom. 3 nedan. I det senare fallet kunde *u* antagas bero på anslutning till *bundin* och andra particip med ljudlagsenligt *u*. (Hultman Häls. s. 225). Jfr mom. 13 nedan. Men vi ha också ett *holpo*, vars *o* måste anses överfört från ptc **holpin* (se mom. 3), och vi ha *boren, skorin, sworne* etc. (mom. 8). Måhända tillhörde *u*-formen originalet eller archetypen, och måhända hade också övriga ptc på denna tid *u*-vokalisation. Att *o* sedermera inträngt i *boren, sworne* kan bero på en senare fsv. övergång av *u* till *o* framför *r* + kons. (Kock Arkiv IX s. 246 f., Sv. ljudh. II s. 192 f., Noreen Aschw. gr. § 120, Gesch. s. 134, Hultman Häls. s. 225 f., 263), som bl. a. inträdde i participens synkoperande kasus, varefter *o* generaliserades i paradigmet. Jfr *wordit* (3 ggr). Men då är *holpo* (: **holpit*) oförklarad, med mindre vi antaga en sekundär övergång *u* > *o* framför kakuminalt *l* (jfr

Kock Sv. ljudh. II s. 96 ff.) eller räkna med ändrade möjligheter för analogisk ombildning av participen, sedan vi fått flere ptc med *o* genom övergången *u* > *o* framför *r* + kons.

Verbet *urna* synes i fsv. vara belagt endast med EK *urnade* (se Söderwall Ordbok II s. 864). Det motsvarar fvn. *orna*, ä. nsv. *orna* (Dahlgren Gloss. s. 624), nsv. dial. *orna* (Rietz Ordbok s. 489). Det kan föras tillbaka på ett particip motsvarande nsv. *oren* (da. *oret*) till roten *us-* 'bränna' (lat. *uro* etc.); se Falk-Torp Et. Wb. s. 800.¹ På samma sätt som ovan kunna vi antaga, att *u* analogiskt bevarats i participet, och **urin* kan i sin tur ha påverkat verbet *orna*, så att vi fått *urna*. Jfr Hultman Häls. s. 246 om vokalisationen i *lusna*, *rutna*. Formen *urnade* finge tänkas härröra från förlagan, och troligen ytterst från någon tidigare hs. Sedermera övergick *u* till *o* framför *r* + kons. Jfr *ornad(h)e* DFHS, *ornde* E. Vad som emellertid gör uppfattningen av *wrdit*, *urnade* som former härstammande från förlagan eller någon av dess föregångare osäker, är att codd. BCD konsekvent genomfört *a*-omljudet i ord inom den här diskuterade kategorien.

2. Ord med urnord. förbindelsen dentalt *l* + kons. efter rotvokalen.

Belägg:

<i>full</i> etc. 'plenus'	<i>holt</i> adj. asn 421
<i>gullo</i> , <i>gullit</i> , 'betala'	<i>vm koll</i> 891
<i>gull</i> n. 'aurum'	
<i>gullo</i> 'ljuda'	
<i>skulde</i> etc., <i>skuld</i>	
<i>wlte</i> pt	

I ord av denna typ har *a*-omljud icke inträtt. Formen *holt*, som att döma av rimmet (*stolt*) tillhört originalet, kan gå tillbaka på archetypen och originalet. Övriga rim ge ej någon säker upplysning om originalets språk. *gullu*: *fullo* 316 f. är ej bevisande, då i preteritum pluralis *u* kan vara analogiskt. Parallellrim äro *gull*

¹ Annorlunda om *urna*, *orna* Noreen VS III s. 89 f.

'aurum': *full* 432, 1194, *gull*: *hwll* 3000. Dock är formen *goll* 'aurum' så sällsynt i fsv. (se Hultman Häls. s. 228 f.), att all sannolikhet talar för, att originalet haft formen *gull*. Det enstaka *holt* kan bero på inverkan av mlty. *holde*, *holt*. Jfr *holt* D 421. Codd. BC ha den egendomliga läsarten *hiolt*.¹ Förhållandena i BCD i övrigt tyda på, att omljud ej inträtt.

vm koll står som rimord till *i stal*. Hollmerus SNF II: 4 s. 5 har, utan att känna övriga hss., rättat *vm koll* till *a fall*. I cod. O möter *till fall*, som dock måste anses bero på en konjektur av skrivaren. Cod. B har *om coll*, C *om cooll*, D *om kwll*, KL *om kull*. Redan archetypen måste därför anses ha haft **koll* eller **kull*. Den felaktiga läsarten *vm koll* kan ha införts av en skrivare, som haft *a*-omljud i ställning framför dentalt *l* + kons.; och läsarten iaktogs även av skrivare, i vilkas egen dialekt ordet skulle haft *u*, emedan *koll* blev ett mindre dåligt rim på *stall* än *kull*.

3. Ord med urnord. förbindelsen kakuminalt *l* + labial explosiva eller spirant efter rotvokalen.

Belägg:

wlff, *wlffwer* n. pr.

holpo 3 ppti 4536.

Ordet *ulver* uppträder som simplex både i fvn. och fsv. alltid med *u*, måhända på grund av det *w* som föregått rotvokalen (Hultman Häls. s. 186, 240, Kock Uml. u. Brechung s. 19), och är sålunda icke bevisande i fråga om *a*-omljudet.

Formen *holpo* tyder på att *a*-omljud inträtt för kak. *l* + labial explosiva. Jfr *holpo* 4536 BD. Vokalisationen är emellertid analogisk och måste vara överförd från ptc **holpin* (Noreen Aschw. gr. § 533, Hultman a. a. s. 241 f.)

4. Ord med urnord. förbindelsen kakuminalt *l* + annan konsonant än labial explosiva eller spirant efter rotvokalen.

Belägg:

folk etc., *Folke*, *Folkunga*, *holm* etc., *-holm*, *holmgär*.

¹ Den kan svårligen förklaras annorlunda än genom en förväxling hos en slarvig skrivare med pret. *hiolt*.

I ord av denna typ har *a*-omljud inträtt i cod. A. Detsamma är fallet i codd. BCD.

5. Ord med urnord. förbindelsen spirant + likvida eller nasal efter rotvokalen.

Belägg:

fugla 3041

lugn 1513, *lugne* ds 477.

I ord av denna typ har *a*-omljud icke inträtt i cod. A. Codd. BCD visa här en annan behandling: *lugn*, men *fogla*.

6. Ord med urnord. geminerad tonlös explosiva efter rotvokalen

Belägg:

lukkan f. 4050¹ *flook*, *kroppin*, *stook*, *stokkin*, *stokholm*.

I ord av denna typ har *a*-omljud inträtt, utom då ett dentalt *l* föregick rotvokalen (*lukkan*). Samma inskränkning är på annat håll förut iakttagen av Hultman Häls. s. 251.

Codd. B och C överensstämma med A; cod. D har ej blott *flok*, *stok* etc. utan även *lokkan* 4050.

Lånord är *blook* 3943; se Falk-Torp Et. Wb. I s. 84.

7. Ord med urnord. förbindelsen explosiva eller spirant + annan explosiva eller spirant efter rotvokalen.

Belägg:

huxar etc., *lust* 27, 122, *frost*, *koster* etc., *opta* etc.,

rusk, *rwsk* n., *ruskande* ptc, *optelika*.

uxe 4357

Beläggen med *o* torde få anses som vittnesbörd om att i ord av denna typ *a*-omljud inträtt. Verbet *huxa* går troligen tillbaka på en grundform med mellanvokalen *i* (**hugisōn*, Torp Ordavl. § 71, s. lxx, Hultman Häls. s. 212); jfr att *hugr* är *i*-stam. Påverkan av subst. *hugher* kan ock föreligga. Jfr omvänt fsv. *hogxa*, *hoxa*, nsv. dial *håksa*: fsv. *hogher*, nsv. *håg*. Formen *uxe* möter också i fvn.; dess *u* har en speciell orsak, se Hultman a. a. s. 198,

¹ Kan också uppfattas som inf. + suffigerat pronomen.

253 f. (Annorlunda Kock Arkiv XXVI s. 118). — Ordet *lust* misstänkes för att vara lånat; jfr Fischer Lehnw. s. 10, Falk-Torp Et. Wb. s. 671. Lågtysk påverkan är ej utesluten, även om ordet är inhemskt. Och i detta fall föreligger ännu den möjligheten, att det är en *i*- eller *u*-stam (Hultman s. 252, 254). — Verbet *ruska* kan vara inhemskt; jfr nyno. *ruska* Aasen Ordbog s. 619, och se Persson Beitr. z. idg. Wortf. s. 838. Inflytande av mlty. *rûschen* kan dock föreligga. Subst. *rusk* är väl deverbativt och kan i varje fall till sin form vara påverkat av verbet.

Codd. BCD stämma med A: *huxa, rusk, ruska, uxe: frost, kost, opta*. Därjämte *brusto* 316 BC (avvikande läsart) med ljudlagsenligt *ú* i pt pl.

8. Ord med urnord. intervokaliskt kort *r* efter rotvokalen.

Belägg:

borde til 'började'
borde 'debut'
*boren*¹, *umboret, welborne*
for, fore, foor 2742
fora f. 1533
skorin
sporde, -do, -t
sworen, sworet, sworne, meen sworet
t(h)orde, -do.

I ord av denna typ har genomgående inträtt *a*-omljud. Märk att i participen *boren, skorin, sworen* ingen anslutning till particip av typen *bundin* hindrat omljudets genomförande. Dock kan en källa till *o* ha varit de synkoperande kasus (*sworne*), där *u* blivit *o* för *r* + kons. Också i en dialekt, där *a*-omljud regelrätt inträtt framför intervokaliskt kort *r*, behöva former som *boren* alltså icke vara gamla.

Originalen synes genomgående ha haft *o*. Märk rimmet *vilkoradh: *vpaboret* (cod. *vpabaret*) 348 f. och möjligen *horde: borde* 1240 f.

¹ Hit hör troligen ock *vpabaret* 349 = *vpaboret*, varom § 4 ovan.

(hörde: *borde* 764 f., 1130 f.). Övriga hithörande rim äro parallellrim. Archetypens förhållande kan ej fastställas. Codd. BC ha *burde, skuret, omburit* vid sidan av *sporde, boren, soren*, cod. D endast *omburith* vid sidan av *sporde, borde, boren, skoren, sworn*.

9. Ord med urnord. intervokaliskt kort *l* efter rotvokalen.

Belägg:

skulum, -om, -in, -o, -a, -e *holawid(h)* 3224, 4099

koll m. npr 252, 259

kolmardh 2571

thola, tholl, tool, tholde, -do, tolde

tholl n., *tool* 253.

I ord av denna typ har *a*-omljud inträtt. I verbet 'skola' har både i fvn. och fsv. ofta *u* generaliserats från de former, i vilka det var ljudlagsenligt, även i sådana urkunder, där *a*-omljud annars genomförts framför intervokaliskt *l*; se Hultman Häls. s. 214 f., 267.

I codd. BCD äro förhållandena desamma som i A, med följande undantag. Cod. CB har *hulawidh* 4099, *hwlaa widh* (?) 3224, C *hwla widh* (2), D *kwlmardh, skolo* 966, *skolom* 1021 (vid sidan av många *u*-former; *skulo, -om*). På behandlingen av ornamnen kan icke läggas någon vikt, då lån från andra dialekter kan ha spelat in. I *skolo(m)* ha vi att se alternativa svagtonsformer; se Hultman a. st. — Rimmen ge ingen upplysning om författarens språk.

10. Ord med urnord. intervokaliskt kort *n* efter rotvokalen.

Belägg:

kungällom 3392

alskons 2

mwna 'minnas' 1007

frendkona 1006

mwn, 'må' 3650, *mwnde* 903,

konunger etc., *konungälle* etc. (7)

3343, *mwndo* 729

mon m. 3073

mon, moon 'minnes' 2606, 1455

monde 'mätte' 2175, 4123, 4237

mondo 3907

son etc.

Enligt Hultman Häls. Exkurs I passim har intervokaliskt kort *n*

över huvud hindrat *a*-omljudets inträde både i fvn. och fsv. De fall med *o*, som finnas på bägge hållen, anser han bero dels på analogiinflytelser, dels på utveckling *u* > *o* i svagton. Vokalen *o* i *konr* (som i sin tur påverkade *konungr*), *monr*, *sonr*, *kona* skulle ha införts efter mönstret av andra substantiv inom samma stamklasser (s. 194, 200) och hos verbet *mona* 'minnas' som nybildning till pres. *man munum* efter mönstret *þorfa: þarf þurfum* (s. 215). I hjälpverbet *mona* skulle svagtonsutveckling ha egt rum (s. 215).

kung- (i *kungdällom*) är att föra tillbaka på *kunung-* (Noreen Aschw. gr. § 156, 1). Formen *kunung* kan enligt Hultman vara ljudlagsenlig, men kan också vara utvecklad ur *konung* genom en fsv. övergång av *o* ≥ *u* för följande stavelses *u*; se s. 281.

Kock Arkiv XXVI s. 100 ff. bekämpar Hultman's åsikt om *n*-ljudets omljudshindrande verkan.

Tyngst av Kocks argument väger den av honom åberopade växlingen *u:o* inom paradigmet *sunr: sonar* etc. Emellertid lägger Kock för stor vikt på, att en sådan växling icke är uppvisad inom någon annan *u*-stam. En sådan växling kan ha funnits också i andra ord av denna stamklass och därifrån överförts till *sunr: sonar*, som Hultman antar, trots det att detta ord var så vanligt. Så länge *u*-stammarna utgjorde en levande grupp, var systemtvånget tillräckligt starkt för att inverka också på *sunr*. Men sedan var det just detta ords vanlighet, som lät växlingen längre leva kvar där än i de ursprungliga mönsterorden, som delvis försvunnit eller övergått till andra böjningsklasser.

Kock har på intet sätt lyckats göra Hultman's uppfattning av *konr* och *monr* osannolik (Kock a. st. 104 f., Hultman s. 194). Det är i och för sig rimligt, att i denna grupp en växling *u:o* funnits (*hugr: hogar*), som kunnat överföras till ord med *n*: *kunr: konar*. Att nom. *konr* också finnes visar oomtvistligt styrkan av *o*-kasus, t. ex. gs *konar*, vare sig *o* här är analogiskt eller ljudlagsenligt uppkommet genom *a*-omljud. Men då är det svårt att förstå det av Hultman åberopade *hverskunar* annorlunda än som

ljudlagsenligt; formen var isolerad och undandrog sig därför inflytande från genitiver som *hogar, lotar*. Då ns *kunr* notoriskt visat sig svagt, är det osannolikt, att dess *u* analogiskt påverkat gen. sg.

De fsv. fallen med *o* kunna enligt Hultman förklaras på samma sätt som de fvn.

Växlingen mellan *u* och *o* i cod. A får måhända tolkas så, att *u*-formerna tillhöra skrivarens språk, medan *o*-formerna överförts från förlagan. Codd. B och C ha genomgående *o*-former av alla hithörande ord. Om originalets språk står ingen upplysning att vinna genom rimmen, som alla äro parallellrim.

11. Ord med urnord. intervokaliskt kort *m* efter rotvokalen.

Belägg:

<i>summi, -e, -a</i> (27)	<i>brudgomen</i>
<i>summum</i> (2)	<i>koma</i> inf., <i>kom(b)er</i> pres.
	<i>komin, -en, -it, -et, kompne</i>
	<i>some</i> (3), <i>sommi</i> (2), <i>soma</i> (2),
	<i>somum</i> (1)
	<i>somar</i> etc., <i>midsomar</i> etc.

I ord av denna typ synes *a*-omljud ha inträtt. Det avvikande *summi* etc. kan bero på en sekundär övergång av *o* > *u* för det förlängda *m* (Hultman Häls. s. 291 f.) Växelformerna med *o* häröra från förlagan. I codd. BCD står genomgående *o*, utom *summi* 2793 C. *Sommi* (2) är en kompromissform mellan förlagans *somi* och skrivarens eget uttal *summi*. Om förlängning av intervokaliskt *m* se § 123. Originalet synes ha haft *o*. Jfr å ena sidan *koma: froma* 127 f., 382 f., 800 f., å andra sidan *soma: koma* 248 f., 1650 f.

Etymologiskt oklart är ortnamnet *gum* 1962.

12. Ord med urnord. intervokalisk labial spirant efter rotvokalen.

Belägg:

<i>stuffwonna</i> 2326	<i>lo(o)ff, loffua</i> etc., <i>hemloff, fullowat,</i>
<i>werme stuffwa</i> 2633	<i>owan, ower, owir</i> etc., <i>ofråfle</i> 1757, <i>off-</i>
<i>vffa(a)</i> 320, 4106	<i>mykit</i> 3924, <i>-seen</i> 1357, <i>-wreed</i> 761, <i>ofsan</i>
	2024, <i>sowa, soffwa, sower, stowa</i> 1286.

I ord av denna typ synes omljud ha inträtt i huvudtonig stavelse. Dess uteblivande i *uf-* kan bero på prefixets svagtonighet (Hultman Häls. s. 298). Efter *a*-omljudsperiodens slut kan åter på grund av dess svagtonighet *u* ha blivit *o*. Växlingen *u: o* i ordet *stuva*, *stova* beror på en sekundär övergång *o > u* i cas. obl. för ändelsens *u*; se Hultman Häls. s. 262, 299 och där anf. litt. samt § 21 ovan. Regelrätt är *stuffwonna*; *stuffwa* är en kompromissform mellan *stova* och *stuvu*. — I *owir* har (för *i*) intet *a*-omljud kunnat ljudlagsenligt inträda; vokalen *o* är införd från *owan*. Svagtonsutveckling *u > o* kunde också föreligga.

Codd. BCD uppvisa genomgående *o*, utom i ordet *stuva*, som dock i BC växlar med *stova* (2326 *stoffwna* B, *stoffwōnā* C).

I förf:s språk synes omljud ha inträtt; märk rimmet *hovat: fullo-wat* 1428 f.

Vid sidan av *of-: uf-* står *af-* i *affbra(a)t*, *aff faa*, *afflitla*, *affnär*, *affstark*. Enligt Kock Sv. ljudh. II s. 143 föreligger här ett avljudsstadium *a*, som emellertid företrädesvis valdes, då senare kompositionsledens rotvokal var *a*. Jfr Lidén Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte s. 76. Noreen Gesch. s. 133 antar, att *af-* beror på en övergång av *o* till *a* i svagtonig stavelse, som inträtt företrädesvis, då följande stavelse innehöll *a*.

13. Ord med urnord. intervokalisk kort explosiva eller icke-labial spirant efter rotvokalen.

Belägg:

<i>arwdha</i> inf. 1992	<i>arwoda</i> 2277, <i>arffwoda</i> 1773, -er 1756
<i>arffwde</i> n. 4519	<i>arbogha</i> 1198, <i>swigbögane</i> 1194
<i>bluss</i> n. 2192, <i>blwss</i> 809,	<i>brote</i> m. ns 917, <i>brotā</i> as 1575, 3122
<i>blws</i> 3880	<i>dogha</i> 1035
<i>budho</i> 3473, <i>budit</i> 2030,	<i>flota</i> as (2), <i>flotane</i> np (2)
<i>forbudit</i> 2088	<i>gotlandz</i> 3458
<i>brutin</i> n. np bf 4413,	<i>hogh</i> 1931; <i>hoogh</i> 2087
<i>brwto</i> 3895, <i>bruto</i> 4172 3 ppti	<i>hogha</i> (2), <i>älskoga</i> 790

<i>sönder brutin</i> 889, <i>sönder brutit</i> 2294	<i>härtoogh, hertogh</i> etc. (61)
<i>budh</i> n., <i>budin</i>	<i>hertoghe</i> (1)
<i>dugher</i> (2), <i>dugde</i> (2), <i>du-ghande</i>	<i>hertoghln</i> etc. (53)
<i>flugho</i> 3 ppti 2605	<i>hertogans</i> etc. (25), <i>-ins</i> (5)
<i>grudh</i> 3405	<i>hertoghanom</i> (12), <i>-gomen</i> (14)
<i>gudh</i> etc.	<i>hertogane</i> (14)
<i>hugh</i> (3), <i>hwgh</i> (1)	<i>hertoganna</i> (2)
<i>hugha</i> (3)	<i>hertogadöme</i> (1)
<i>hertugh</i> etc. (23)	<i>lopu</i> 2330
<i>hertughin</i> etc. (7)	<i>mogha</i> 3 ppi (3)
<i>hertugans, -ens</i> (3)	<i>formogho</i> 3184
<i>hertugane</i> (1)	<i>mosa</i> m. ap. 718
<i>hertugadömet</i> (1)	<i>opit</i> 3616, <i>openbarlika</i> 4093, <i>-bart</i> 2033
<i>lupu</i> (1), <i>lupo</i> (4) 3 ppti	<i>roogh</i> m. as 2086
<i>nwtit</i> 2101	<i>skot</i> n. nap 4183, 4237
<i>skuto</i> 107, <i>skutin</i> (2), <i>skutne</i> 1351	<i>trodhne</i> ptc npm 2126
<i>hierta skut</i> 3902	Hit hör måhända också den felaktiga läsarten <i>loghe</i> 1398 'låga'?
<i>struko</i> 3 ppti 3796	
<i>umskudat</i> 2089	

I denna kategori råder vacklan mellan *u* och *o*. Jfr särskilt *skut* 3902: *skot* 4183, 4237, *hugh*: *hogh*, *roogh*. Oregelbundenheten beror troligen på en avvikelse mellan språket i förlagan och A-skri- varens dialekt.

Rimmen synas tillåta¹ vissa slutsatser om författarens språk. Å ena sidan möter *hugh*: *strug* 274 f., (3440 f.), *budh*: *grudh*¹ 3404 f., *skut*: *wth* 3902 f., å andra sidan *brote*: *rothe* 916 f., (1574 f., 3122 f.). Dessa rim tyda på att i originalets språk omljud före-

¹ Formen **grodh* är teoretiskt möjlig, men den är aldrig belagd vare sig i fsv. eller fvn., varför *u* får anses säkert.

låg endast framför ett i följande stavelse bevarat *a*, men annars uteblivit.

Några rim kräva särskild diskussion, då de utgöra en skenbar instans mot denna regel.

Vi ha å ena sidan *hogha: brwnkogha* 3692 f., å andra sidan *hugha: *(hus)frūgha* 362 f., 500 f., 1186 f., *alskoga: jomfrwa* 790 f.; dessutom *windogh: hogh* 1930 f. (emot det ovan anförda *hugh: strugh*). Möjligen kan insättas *windogha: hogha* eller kanske *windugh: hugh* [jfr *stugewindughet* BSH 4: 158 (1493)]. Alla dessa former äro emellertid irrelevanta, ty om en gång *a*-omljud inträdde blott framför bevarat *a*, böra vi ha haft normalformerna *hugh(er): hoghi*, varigenom genom kontamination uppstått dels *hogh(er)*, dels *hughi*.

I cod. A finna vi *o* fför bevarat *a*. Det enstaka *ärwdha* vid sidan av *ärwoda* beror på inflytande från *ärffwde* n. — *umskudat* 2089 har troligen framkallats av rimordet *forbudit*, som väl kommit felaktigt in; i originalet kan ha stått *umskodhat: forbodhat*; jfr Hugo Pipping SNF II: 4, s. 6. Vacklan i ordet 'hertig' beror på en regelrätt växling mellan *hertugh(er)* och *hertoghe*, som framkallat kompromissformer liksom *hugh(er): hoghi*.

Formerna *skot* (bis) och *roogh* tyda på, att A-skrivaren haft om- ljud också fför fallen ändelsevokal. Formerna med *u* (*brutin* np, *budh*, *skut*) få anses inkomna från förlagan och ytterst härstamma från originalet.

I particip och i 3 ppti står däremot regelbundet *u*. Undantag utgör *lopu* 2330 (vid sidan av 5 *lupu*), som kan vara påverkat av sg *loop* 2325, 2597. I *trodhne* har den i detta ords inf. likalydande vokalen spelat in (*trodha: trudhin* > *trodhin*, men *bryta: brutin*). *openbarlika*, *-bart* ha troligen stått under tyskt inflytande (Hultman a. a. s. 314). Direkte eller indirekte kan detsamma ha varit fallet med *opit*. Växelformerna *dugher*, *dughande: dogha* visa endast, att den även i fvn. till *u* utjämnade vokalen alternativt kunnat hålla sig (Hultman a. a. s. 214). Cod. A har *mogha*, *for-*

mogho. Rimmen *husfrwo: mogha* 2418 f., *formogho: tiwgho* 4184 f. fordra *u* för originalet. Även i fvn. förekommer i detta verb en utjämning i olika riktning (Hultman a. a. s. 214).

Undersökningen av grupperna (II) 1—13 ovan har sålunda gett vid handen

att *a*-omljud icke inträtt i ord, där rotvokalen stod framför följande urnord. konsonanter eller konsonantförbindelser:

- 1) dentalt *l* + kons.,
- 2) spirant + likvida eller nasal,
- 3) geminerad tonlös explosiva, om dentalt *l* föregick *u*,
- 4) intervokaliskt kort *n*,
- 5) intervokalisk labial spirant, om rotvokalen var svagtonig;

att *a*-omljud inträtt i ord, där rotvokalen stod framför följande urnord. konsonanter eller konsonantförbindelser:

- 1) *r*,
- 2) kakuminalt *l*,
- 3) geminerad tonlös explosiva, om icke dentalt *l* föregick rotvokalen,
- 4) explosiva eller spirant + annan explosiva eller spirant,
- 5) intervokaliskt kort *m*,
- 6) intervokalisk labial spirant, om rotvokalen var starktonig,
- 7) intervokalisk kort explosiva eller icke-labial spirant.

I fråga om originalets språk kunde den skillnaden iakttagas, att i sistnämnda kategori omljud inträtt blott framför ett bevarat *a* i ändelsen.

§ 27. Samnord. kort *u* har i svagton övergått till *o*. Där om vittnar *om* vid sidan av (starktonsformen) *vm*. Sekundärt kunde bägge formerna användas promiscue i starkton och i svagton. Hit hör vidare *oop* 2916 vid sidan av *vp*. Då det ur *up* närmast framgångna *op* sekundärt nyttjades i starkton, undergick det stavelseförlängning och utvecklades till *oop*. — Se om dylika svagtonsord Noreen Aschw. gr. § 143 anm. 10 och jfr § 64 nedan.

§ 28. Samnord. kort *u* har mellan *s* eller *t* och *nd* + stavelse-

bildande *r* utvecklats först till *y* och sedan till *ø*. Följande skrivningar finnas av hithörande ord:

sunder 1507, 1512, *swnder* 3245,
synderlika 1003, 3176, *synderligha* 3654,
sönder 2056, *sönder* 889, 1100, 2294, *tönder* n. 1101.

Det är troligen ett föregående *s* eller *t* i förbindelse med ett efterföljande *n*, som framkallat övergången till *y*; se Hultman Häls. s. 52 ff. Att vi likväl vid sidan av ovan anförda skrivningar finna *stwnd*, *stundar*, *-sund* med bevarat *u*, beror sannolikt på, att *u* i dessa former förlängts; endast framför *nd* + stavelsebildande *r* var vokalens korthet bevarad. Wigforss Södra Hallands folkmål I s. 72 har för en dialekt uppvisat, att det ur *u* uppkomna *y* avvek från vanligt *y*, och detta avvikande *y* har sedermera utvecklats till *ø*. Jfr ock Palmér Från filol. fören. i Lund IV s. 110 f. Detsamma var måhända fallet i fsv. Denna differens kan synas förklara, att *y* bevarats i *synd*,¹ *skynda*. Men i dessa ord var *y* måhända förlängt och har på den grund bevarats; övergången *y* > *ø* förutsätter kort vokal. Och denna övergång förutsätter dessutom, att *n* var alveolart (som det var i förbindelsen *ndr*, se anm. nedan, och såsom enkelt, se § 32, 5 nedan). Se Noreen *Aschw. gr.* § 116.

Växlingen *u: y: ø* framför *nd* + stavelsebildande *r* beror väl på, att *u*- och *y*-former upptagits ur förlagan.

Anm. I och för sig ville man för övergången *u* > *y* antaga, att det inverkan *n*-ljudet varit palatalt. Jfr Hultman a. a. s. 55 med frågetecken: „(det palatala?) *nn*, *nd*“. I de fall av övergång för *nn* han anför var väl *n*-ljudet säkert palatalt. Men för övergången *y* > *ø* är det nödvändigt att antaga, att *n* icke var det. Noreen a. st. anför också *sönder* < *synder* som ex. på övergången *y* > *ø* för alveolart *n*. Senare har Hugo Pipping SNF VI: 5 s. 3

¹ Kvaliteten hos *n* i detta ord är oviss. För alveolaritet talar stavningen *synþ* i de äldsta isl. hss. (förbindelsen *nþ* uppkommen genom synkope?), för dentalitet skrivningar som *synþar* i Cod. Arnab. 645; se Larsson Ordförrådet s. 321 ff. och jfr Hugo Pipping SNF VI: 5 s. 3, 41.

f. i helt annat sammanhang gjort troligt, att *n* i förbindelsen *ndr* var alveolart. Vi nödgas sålunda antaga, att övergången *u > y* mellan *s* eller *t* och *nd*, *nn* var oberoende av *n*-ljudets kvalitet.

§ 29. Möjligen har samnord. långt *u* övergått till *ō* i semifortisstavelse och i relativt oaccentuerad ställning i satsen; se Kock Sv. ljudh. II s. 220 ff. Exempelen därpå skulle vara:|

hooss prep. 3181, *almogen* etc samt genom inflytande av denna och andra sammansättningar även simplex *mogha* as 688, negationsprefixet *o-* (42 ggr jte 13 *v-*, *w-*), *tholik* etc.

De hithörande orden ha emellertid också förklarats annorlunda. Om *hos* se Noreen Arkiv III s. 12 f., Tamm Et. ordb. s. 319 (men också Falk-Torp Et. Wb. s. 421, som följa Kock). Formen *moghe* antar Noreen, Urg. Ltl. s. 179, Aschw. gr. § 84,3 vara kontaminerad ur **mōe* (< **mūhan*) och *mūghe* (* < *mūzan*) med vernersk växling; likaså Zupitza Die germanischen Gutturale s. 75, Persson Beitr. zur idg. Wortf. s. 222 Fussn. 1. Visserligen är det ags. *mūha*, varpå Noreen stöder sig vid ansättandet av **mōe*, måhända blott en grafisk variant till ags. *mūga*, *mūwa*; men om den av Zupitza och Persson föreslagna etymologien för ordet är riktig (Hes. *μ'υκων* 'Haufe'), kunna vi vänta vernerska växelformer med *h ~ z*. Det betänkliga med Kock's förklaring är antagandet om vokalisationens överförande från kompositum till simplex.

Om *ū-:ō-* samt *tholik* se alternativt Kock a. a. II s. 212 och a. st.

Vokalisationen i dessa ord är emellertid, huru den än skall förklaras, den i fsv. normala.

§ 30. Samnord. långt *u* har under ej säkert utredda förhållanden — troligen framför vissa ändelsevokaler, och åtminstone framför *a* — utvecklats till *ō*. Genom utjämning har *ō* spritt sig till antekonsonantisk och slutljudande ställning. Se Hultman Finl. bidrag s. 121, Häls. s. 44 f., Kock IF II s. 332 ff., Sv. ljudh. II s. 218 f.

Belägg:

boo, boor, boa, bodhe, bodho,

landbo, -boa, ingerboo,

bro, broo,

koo f.,

skoo v.,

tro, troo f., troo, tror, tro d(h)e, tro v., troo, tro adj.

Vid sidan av dessa belägg står *bw* 'boskap' 3026.

Enligt Kock Sv. ljudh. II s. 219 f. beror växlingen fsv. *bo:bu* på en urnordisk växling *ō:ū*. Söderwall Ordbok I s. 129, Hultman Häls. s. 45 antaga, att EK *bw* är en norvagism. Hugo Pipping Äldre Västgötalagens ordsfatt s. iv. sammanställer EK *bw* med *bu* 'boskap' Vg I 24:2, som han (a. a. s. 7) skiljer från *bo* 'egendom'; hans mening torde vara, att *bu* 'boskap' kan föras tillbaka på en kollektiv plural **būu*, medan *bo* 'egendom' representerar sg. **būa*.

I fsv. finnas inga andra belägg för formen *bu* än de två nyss anförda. Och betydelsen 'boskap' är där över huvud sällsynt. Det är emellertid möjligt, att denna form, just med bet. 'boskap', är bevarad i ortnamnet *Busö*: se Hultman Hufvudstadsbladet 26. 6. 1901. Ön i fråga (nu kallad Hästö-Busö,¹ i Ekenäs landsförsamling) hade av J(onatan) R(euter) Hufvudstadsbladet 23. 6. 1901 på andra grunder identifierats med det *Karienkaskä*, som förekommer i ett itinerarium från medlet av 1200-talet (FMU I s. 41 f.). Hultman godtager denna identifikation och anser den styrkas av namnet *Busö*. Det fi. *Karienkaskä* betyder 'boskapssved', och förleden i *Busö* kan tolkas som gs *būs* till *bū* 'boskap'.² Om denna ety-

¹ Hultman framhåller, att ön äldst hetat *Busö*; den ligger strax söder om *Hästö*, som är ett hemman, vilket *Busö* tillhört, och namnet *Hästö* har lagts till *Busö* för att skilja detta *Busö* från en annan ö med samma namn i närheten.

² Hultman avböjer en anknytning av *Busö* till fartygsbenämningen *buzza*, som han säger vara gjord förut men vars upphovsman han icke nämner: ett *Buz-ö* skulle ha gett *Bussö*, icke *Būsö*. Säkerligen åsyftas Freudenthal Om sv. ortnamn i Nyland (F. Vet. Soc. Bidr. t. känned. om Finlands natur och folk, h.

mologi är riktig, måste vi otvivelaktigt antaga, att fsv. haft ett *bu* 'boskap', skilt från *bo* 'egendom', och att differenserna i form och betydelse gå parallellt kunde förklaras så som Hugo Pipping antytt. Då finge man antaga, att i de få fall, där fsv. *bo* kan betyda 'boskap', sekundär inverkan av *bo* 'egendom' egt rum, eller att tidigare vid sidan av koll. plur. **būu* funnits en koll. sg. **būa* 'boskap' eller en sg. **būa* 'kreatur'.

I Vg II förekommer *bo* 'boskap' i följande fraser: *firigära ko aller bo* R 9, 10, *firigära bo aller bondä* Add. 5: pr. Här är *bo* snarast sing. i bet. 'kreatur'. Dessa allittererade fraser måste emellertid antagas vara gamla, och troligen är även vokallrimmet (*ko: bo; bo: bondä*) gammalt.

Då Hultman Häls. s. 45 icke hänvisat till sin tidigare framställda tolkning av *Busö*, tyder denna omständighet snarast på, att han ansett *Busö* utgöra ett alltför svagt stöd för en (forn)svensk form *bū* 'boskap'. EK *bw* anser han, som sagt, vara norskt lån, och beträffande Vg I *bu* hänvisar han till att fornvästgötskan ju före-

8, 1867) s. 19: „Af *buz* isl. *bussa*, dansk *busse*: ett större skepp, kommer namnet *Busö* Po., i 1553 års jordabok skrivet *Butzö*“. Härvid är att märka, att detta *Busö* kan vara just det andra *Busö*, till åtskillnad varifrån *Hästö-Busö* fått sitt dubbelnamn (jfr *Buttzö*, mellan *Kopparö* och *Alglo*, i 1571 års silverskatteregister, *Soikkeli* Nylands silverskatt och silverskatteregister s. xvii). Men även om det av *Freudenthal* citerade *Butzö* icke gäller (*Hästö-Busö* (*Karienkaska*) utan det andra *Buttzö-Busö*, som i silverskatteregistret upptas mellan *Kopparö* och *Alglo*, är det ju troligt, att de bägge *öarnas* namn också urspr. voro identiska likasom nu. På det språkliga resonemanget inverkar identifikationsfrågan således icke. Och då bör det framhållas, att *Hultman's* kritik av *Freudenthal's* etymologi kanske icke är avgörande, ty ordet *buza* kan ha haft lång vokal. *Fischer Lehnw.* s. 47 ansätter fvn. *būza* och hänvisar till fe. *būtse*, mlty. *būtze*. Är det säkert, att ett *Būz-ö* icke kunnat ge *Būssö* > *Būsö*? Jfr det lokala uttalet *lōs* (enligt benägen uppgift av professor Pipping), som dock kan återgå på mlty. *lōsman*. Nsv. *lōts* (i bildad finl. sv.) har liksom mlty. *lōtsman* lång vokal, och skrivningarna *Butzö*, *Buttzö* gå illa ihop med *Hultman's* etymologi. Jfr möjligen för *Busö* några norska ortnamn på *Bus-*, vilkas förled kanske innehåller mansnamnet *Būtr*. Vokallängden i personnamnet är dock oviss. Se *Rygh Norske Gaardnavne* III s. 137, *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne* s. 55, *Lind No.-isl. dopnamn* sp. 181 f.

ter flere överensstämmelser med fvn. Då det onekligen vore djärvt att bygga mycket på tolkningen av *Busö*, och då över huvud bet. 'boskap' hos simplex *bo:bu* är så sällsynt i fsv., ligger det åtm. vad beträffar EK *bw* kanske närmast till hands att däri se en norvagism. Som rimordet *tw* utvisar, tillhörde 'formen *bw* originalet, hos vilket ju också andra spår av norskt inflytande torde kunna skönjas. Se härom Cederschiöld Om Erikskrönikan s. 250, Beckman SNF VI:1 s. 28 not 1 samt denna avhandling § 58.

Samnord. y.

§ 31. Samnord. kort och långt *y* har, utom i nedannämnda närmare angivna ställningar, bevarats som *y*, t. ex. *bryggia* v., *brytia* m. ap, *dyr* etc. adj., *gry* v., *lydha* v., *nykelin* m., *skylto* 3 ppti 3034, *stykke* n., *syster* f.

Anm. 1. V. 3236 *Tha komo the hærtoganom til ty* bör, som av sammanhanget framgår, utan tvivel översättas 'då kommo de hertigen till hjälp' (Cederschiöld Om Erikskrönikan s. 163: 'till undsättning'). Ordet *ty*, som jag icke funnit förklarad någonstädes i Söderwall's Ordbok, bör utan tvivel sammanhållas med fvn. *týia* 'hjälpa, nytta' (Hægstad-Torp), nyno. dial. *tya* 'nytte, hjälpe, forslaae' (Aasen), också 'naa, række' (Ross), nvs. dial. *ty(a)* 'orka, förslå' etc. (Rietz Ordbok s. 768), 'hinna' (Wigforss Södra Hallands folkmål I s. 81), 'båta, gagna; förslå, spisa' (Vendell Ordbok s. 1057 f.).¹ Vi kunna tryggt ansätta ett fsv. verb *ty* 'hjälpa' = fvn. *týia*.² Av syntaktiska skäl bör emellertid *ty* här uppfattas som ett subst. (så gör Cederschiöld Rimlista s. 201) med betydelsen 'hjälp'. Till det förmodade fsv. *tv* 'hjälpa' kan ha bildats

¹ Se beträffande etymologien och de olika betydelsernas förenlighet Falk-Torp Et. Wb. s. 1315 f. art. *Tøie*.

² I ock för sig kunde i EK en norvagism föreligga, eller eventuellt endast norsk påverkan på betydelsen. Men de nsv. dialektformerna, bland vilka de östsv. med bet. 'båta, gagna', göra det troligt, att EK *ty* var ett inhemskt ord.

ett neutralt nomen actionis *ty*. Se om sådana bildningar Olson De appellativa substantivens bildning i fsv. s. 357 ff.

Anm. 2. I lånord motsvaras det långgivande språkets *y* av *y*, t. ex. *byta* v., *tygh* n., *lykka* f.

Obs. *hyrte* 1440, *kyrkia* med bevarat *y* framför *r*. Jfr § 32, 1.

Växlingen *styrte* 1441: *störte* 3242 kan bero på växling i det långgivande språket (nhty. *stürzen*: mlty. *storten*), men också på övergången *y* > *ø* framför *r*. Pret. *styrte* kan vara bevarat för rim-mets skull: *hyrte*. I detta ord kan kontinuerlig eller förnyad på-verkan av det långgivande språket föreligga.

Om *kyrkia*: *kirkia* se § 17, 2.

§ 32. Samnord. kort *y* har i vissa ställningar övergått till *ø* (se Noreen Aschw. gr. § 116, Kock Sv. ljudh. I s. 453 ff):

1). Framför *r*:

bör m. 125, *börren* 3049, *böör* 1650, 1648

böryade (3), *böryadis* (1), *bör till* 2829

dör (5), *dörren* (1)

för, *föör*, *förra*, *först* etc.

mörkt 2303

spörya 378, *spör* 423

sörgia etc. (3)

thörgils etc. (6)

thörran (2)

Hit hör också *hördrengiom* 3664, med *ø* < *y* < *i* (se ovan § 17, 5).

Vid sidan av dessa skrivningar stå *byrgiadit* 1203 (även *bir-*, se § 33), *tyrghils* 1272, som väl bero på ortografisk tradition.

I *myrda* 3774 var *y* troligen förlängt framför *rø*, se Kock Sv. ljudh. I s. 456 f. I *hördrengiom* 3664 (**hirødrængiom*) kunde man möjligen också vänta sig förlängning och bevarat *y*. Men av förbindelsen *rød* har väl blivit *rd*, icke *rø*, och ordet uppfattades kanske som *hör-dränger* och uttalades med denna stavelsefördelning. Möjligen förelåg association med *höra* i bet. 'lyda'. Denna bet. hos verbet är belagd i v. 3399.

Oklart är *styrker* 967, *-te* 1242, *-to* 2020. I och för sig kunde *y* ha varit förlängt framför *rk*; därpå tyder kanske lånordet *kyrkia*: *kirchia* (aldrig **körkia*). Jfr Kock Sv. ljudh. I s. 457, Hultman Häls. s. 60. Men *storkte* 69 förutsätter $o < \ddot{o} < \ddot{y}$ (se nedan anm.). Om *kyrkia* och andra lånord med *y*, se §§ 17, 2 och 31 anm. 2.

2). Framför kakuminalt *l*:

følgia etc. (19), *kølwor* 2790.

Vid sidan därav står en gång *fylgia* 60, väl på grund av ortografisk tradition.¹

Hit hör möjligen också *brølløp* etc. (12) vid sidan av *brylløp* etc. (5 ggr.) Det är nämligen, som Hesselman *i* och *y* s. 182 f. påvisat, möjligt, att *l*-ljudet åtminstone alternativt icke var palatalt i detta ord. Han antar dessutom inverkan av det föregående *r*. Kock Sv. ljudh. I s. 464 förklarar $y > \emptyset$ genom assimilation med senare ledens \emptyset . Denna tolkning måste anses oviss. Att *y* alternativt bevarats kan bero på att *l*-ljudet alternativt var palatalt, men troligen beror det endast på ortografisk konservatism.

Framför palatalt *l* är *y* bevarat: *hyllist* f., *skyllan* asm, *gyllt* ptc., *stylda här* m.

3). Oklart är \emptyset i *frøgd* etc. (6) vid sidan av *frygd* (3). Kock Sv. ljudh. I s. 464 f. menar, att övergången framkallats av det följande \mathfrak{z} . Måhända föreligger en samfälld inverkan av detta och det föregående *r*. Jfr ovan mom. 2 om *brøllop*.

4). *yffuer* (3): *øwer* (6). Härtill ansluter sig *øffre*. Här kan föreligga *i*-omljud på en samnord. form med *o* (Kock Sv. ljudh. I s. 454 f.), men det är också möjligt, att *y* övergått till \emptyset för det följande *w* (Hultman Häls. s. 62).

5). *synir* 1262, *syner* 202: *sønir* 1222, 3598. Här kan också föreligga *i*-omljud på samnord. *o* (Kock a. a. I s. 470), men vi

¹ Att som Brate Å. Vestm. lj. s. 38, Larsson Södermannal. s. 47 antaga olika grundformer med *u* och *o* för att förklara växlingen *fylghia*: *følghia* är i varje fall för vår hs:s vidkommande överflödigt.

kunna även antaga, att det efterföljande *n* verkat en övergång av *y* till *ø* (Hultman Häls. s. 60). Jfr § 28.

6). *tökte* 1419. Rimord är *sökte*. Originallet har säkert haft *thotte: sotte*. Jfr rimparen *sokto: otto* 1502 f., *dotter: forsokter* 792 f., *got: forsokt* 914 f., *totte: försökte* 386 f. Icke som, rim står *t(h)otte, -o* 5 ggr; dessutom *tokte* 2110, 2173. Formen *tökte* förutsätter ett nybildat pret. *thykte* till inf. *thykkia*. Övergången *y > ø* kan vara framkallad av det följande *k* (Kock a. a. I s. 469). Jfr emellertid *lykt* f. 1175, 2279, *lygt* 2905, *lykt* ptc 1203 (i alla dessa fall rimmade med *bygt*). Men här kan också föreligga ett sporadiskt vittnesbörd om stavelseförlängning och övergång av *y > ø*, som delvis inträtt också i långstaviga ord i götamål; jfr Hesselman *i* och *y* s. 198.

7). Om *u > y > ø* i *sönder, tönder*, se ovan mom. 5 samt § 28.

Anm. Oklart är *storkte* 69. Möjligen föreligger en vidareutveckling *ø > o* framför *rk* av det ur *y* fför *r* uppkomna *ø*. Men då denna ljudlag är säkert belagd först från början av 1500-talet, är det kanske troligare, att *storkte* är felskrivning eller en nybildad form till inf. *störkia < styrkia*. Se Kock Sv. ljudh. II s. 18 f. Jfr det troligen analogiska *horde* 1240, 2217, varom nedan § 61. Då detta rimmar med *borde* 1241, var det troligen en verklig uttalsform.

§ 33. Samnord. kort *y* synes ha delabialiserats till *i* framför ett *ï* i följande stavelse. Se Kock Sv. ljudh. I s. 446. Därpå tyda *birghiade* och möjligen *biryade* 1198, om icke sistnämnda form helt enkelt beror på felskrivning genom omkastning av **byrlade*. Jfr emellertid *byrgiadit: böryade*, varom § 32, 1. Övergångarna *byria > böria* (*y > ø* fför *r*) och *byria > biria* utesluta varandra. Troligen hade redan förlagan till A dels konservativt stavade *y*-former, dels också i denna ljudlagsenliga *ø*-former, på grund av lagen *y > ø* fför *r*. Formerna med *i* skulle då vara hemma i A-skrivarens språk. Men det kan också tänkas, att formerna med *i* härstamma från någon tidigare skrivare. Jfr § 34. — Om växlingen *y:i* uti lånordet *kyrkia: kirkia*, se § 17, 2.

§ 34. Samnord. kort *y* synes i några fall ha delabialiserats till *i* utan att några närstående ljud spelat någon roll vid denna utveckling. Se Kock Sv. ljudh. I s. 446 ff., Hultman Hals. s. 59. Belägg: *skild* f. 2968 (< *skyld*, växelform till *skuld*,¹ se Söderwall Ordbok II s. 401, Noreen Aschw. gr. § 409, 3, b), *skilt* asn 3820, *titzskan* asm 2780. Vid sidan av dessa former finna vi *skyllt* asn 4532, *skyllan* asm 460, *tyzsk* etc. 11 ggr, och dessutom andra ord med *y* (se §§ 31, 32). Det är svårt att tro, att A-skrivaren, trots sina måhända konservativa skrivvanor och förslagans inflytande, verkligen haft en generell delabialisering av kort *y* till *i* i sitt språk, då dock så många *y*-skrivningar förekomma. Vi nödgas därför antaga, att *i*-skrivningarna härstamma från någon föregående skrivare. Jfr § 33.

§ 35. Samnord. kort *y* har mellan guttural konsonant (*k*) och *r* + konsonant brutits till *iu*, som sedan utvecklats vidare till *io*. Se Noreen Aschw. gr. § 127, 2, Kock Sv. ljudh. I s. 451 och på dessa st. anf. litt. Om denna utveckling vittnar *kiortil* 196, 3848.

Samnord. *æ*.

§ 36. Samnord. kort och långt *æ* torde få anses i de flesta ställningar ha bevarats som *æ*. Däröfver vittna en mängd skrivningar med *æ* (*ææ*). Men vid sidan av dessa står i stor utsträckning *e* (*ee*). Påfallande är den stora frekvensen av *e* framför geminerad nasal och nasal + konsonant. Exempelen på *e* ~ *æ* i denna ställning uppföras i särskilda grupper.

1). Samnord. *æ* som *æ*:

adhilhärin, ärwodha etc., *bäter, bättrade* etc., *bätre, dāner* etc., *drāghit, dwālia, eesta skār, fāderne, fāghin* etc., *fāgrade, fārđh, fāst* (4 ggr), *glāde, glāder* etc., *grāss, göta skār, gārđh* (2 ggr), *handfāst, hāll, hāller* (4 ggr), *hāluite* 1375, *hār m., hāriat, hāfft, krāfft, hātilin* 337, *kātlana* 712, *köpstāde, lāggia* 2963, *mālta inf., nāfste, nāgelda, nāplika, nāss, ofrāfle, qwāl* 2233, *rytza fārđ*

¹ Så cod. A 9 ggr.

1539, *saman fält, skiphär, skäpno lagh, skäpto, släghin* etc., *snäckior* 3562, *städe* m. np., *stylda här, städer* 3 spi, *swia skär* 478, *swälte* (4 ggr), *swärya* 3469, *swär* 1008, *sätia* etc., *täll* 3 spi, *vandan färd* 2478, *wädh* n. 4031, 4203, *wäggiana* 3543, *wägher* 3376, *väkkian* 1583, *wälia, wäria* 3222, *wärya* 3468, *älde, älster, älwin* etc., *älla, aller, älka* etc., *älskoga, äpter, ärffua, ärfft, ärwat, äria*.

2). Samnord. *ǣ* som *ææ*: (*i*)*hädal* 3060, *hädass* 2963.

3). Samnord. *ǣ* som *æ*: *bädhe, bläst* 3039, *bröllops klädhe* 1389, *bryggio läghe, färre, går* 3 spi, *gäwa* 2660, 3193, *gäwe* 104, *gäff* 1075, *hätte, ämkär, klädde* 3498, *klät* 1811, 3543, *kläde(r)* (9 ggr), *kär, kärt, käran, kära* adj., *kärdo* 2224, *käre* 2105, *kärt* 1027, *lägde* 508, *läste* 4052, *läst* 2461, *mält* 946, 2050, *när, näter, nätter* 1756, 2468, *orädder, qwänter* 1136, *rädde* (3 ggr), *rädde* (2 ggr), *sängh, säll* 4461, *sät, sätta* f., *sätta* etc. vb. *trädha* 920, *trätta, umgär, wän* etc. adj. *wäpnat* (2).

4). Samnord. *ǣ* som *äa*: *käär* adj. 1030, 2555, *sääl* adj. 8, *säät* f. (3), *wään* adj. 1192, *äat* f. 70, 264.

5). Samnord. *ǣ* som *e*:

aff eggia 2357, *beggia* 3974, *begges, -is* 3249, 3868, *betzter* etc., *denene* (1 g.), *festa* 390, *gledde* 487, *gesto* 2273, *gest* 2256, *gest* 985, *geste* 2029, *gengerd* 3993, *heller* (17 ggr), *helsingen* 1555, *Hel-singa* 1227, 1550, 4350, *helwitis* etc., *helzt, herya, sik hegna* 3161, *kella böter* 558, *landamerke, leggia* (5 ggr), *legger* 4523, *ospekt, pelagrimis ferd* 2704, *snekkior* 3045, 107, *stedh* 1735, *swelte,-o* 2641, 4333, *swerya* 2824, 2830, *tekkia* 2195, *weryo* 3896, *veryo* 717, *werya* 2284, 3807, *verya* 3081, *werme stuffwa* 2633, *wernen* 1764, *ella, eller, epter*.

6). Samnord. *ǣ* som *ee*: *geesto* 4247.

7). Samnord. *ǣ* som *e*: *bleste*¹ 3 spti (3), *bryllöps klede* 441, *kleda* 289, 1966, *kledde* 392, *klede* (14 ggr), *kere* adj. 1919, *kerde, -o* 2735, 3612, 1684, *melto* 34, *netter* 1509, *reddis* 2894, *venasta* 1437, (3555).

¹ Vokalen kan vara lånad från det starka *blēs* (: *blēs*) 3 spti, i så fall samn. *ē*.

8). Samnord. \bar{a} som *ee*: *geef* 1839, *leest* 3793.

9). Samnord. \bar{a} som \bar{a} för nasal + kons.

ahända 727, 973, *a händer* 4231, *ather wända*, *wände* (1), *wänt* (2), *aterwändo* 1513, *a wända* 2152, *bränna* 2990, *brände* 828, *brändo* (2 ggr), *bränt* (7 ggr), *brändo wp* 481, *drängia* 2774, *främst*, *händer* 1218, *händer* 695, (2551), *hänt* 3913,¹ *hämpna* 2610, *hämpdo* 4522, *hämpt* (3 ggr), (i) *sänder* (2 ggr), *kränkt* 117, *känna* 2925, *landz ända* 972, *män* 2121, *Nordmän* 2953¹, *Nor-*
män, *nämpna* (2 ggr), *nämpt* 4397, *ohämpt* 2850, *onämpt* 2851, *osämyo*, *vsämia*, *qwänter* 1136, *ränna* (4 ggr), *ränt* (2), *rände* (1), *rändo* (1), *rännewand* 2195, *skadha män* 4476, *skämptan* 28, *sma-*
lännigia 3986, *stänger* 1435, *sämya* (2), *sämber* (2), *sända* (3), *sände* (1), *sänkte* 572, (i) *sänder* (7), *tänder* 1680, *tände* 1, *tänt* (1), *tränger* (2), *vplänzske* 873, *vplänzskom* 2869, *wtsänt* (3), *wänt ntr*, *wände* (7),¹ *wändo* (5), *wänt* (1), *vänlik* (2), *wänlik(a)* (5), *wänta*
etc. (6), *wämpter* 3877, *wämpto* 4009, *ändadh* (1), *änt* (9), *ända* (3), *ändan* (1).

10). Samnord. \bar{a} som *e* för nasal + kons.

a hender (6), *brenna* (5), *brenner* (1), *brende,-o* (4), *brender* 326, *byamen* (1), *hender* (8), *hördrengiom* (1), *hoffmen* (7), *-mennene* (2), *henna,-e* (alltid *e*), *henda* 291, *hende* 1785, *hengia* 3715, *hengt* 118, *inlender* 1126, *hempna* (2), *hempnis* (1), *kende* (2), *kennas* (1), *köpmen* (2), *lenge* (13), *-er* (33), *men, men* (tills. 57 ggr), *mennene* (1), *nordmen* (18), *-mennene*, *nempna* (2), *nempnen* (1), *ospent* 893, *rennande* 714, *renneboom* 1588, *skemptan* (2), *smalensker* 2592, *stempna* (1), *stempde* (2), *senda* (1), *sender* (1), *sende* (8), *sende* (1), (i) *sender* (2), *tiänistomen* (2), *vmwenda* (1), *wplänningia* (1), *vplenzsker* etc. (18), *vtlenzskan* etc. (7), *wende,-o* (2), *wenter* (1), *wente* (2), *wenkte* 2098, *empne* (2), *enda* 2153, *endas* 2497, *endat* 2075.

11). Samnord. \bar{a} som *ee* för nasal + kons. *reende* 899.

¹ Norman 2923 felskr.

Vi ha redan ovan i § 8 diskuterat frågan, huru de talrika *e*-skrivningarna för normalt fsv. *æ* (< samn. *e* eller *æ*) skola bedömas, och därvid stannat vid den meningen, att *e* endast är beteckning för *æ*-ljud.

Anm. 1. *skåninge* 4337 har av Klemming ersatts med *skanunga*, som han upptagit ur B. Jfr även *skåninga* OP, *skåningar* T (H). Men å andra sidan finna vi *skånungä* C, *skeningha* D. Sammanhanget fordrar ett ord med bet. 'skåningar'. Måhända är var. C riktig. Den kan vara en omstöpning av ett *skæningar* pl. 'skåningar', en (omljudd) variantform med avledningsändelsen *-ing* till det vanliga *skånungar* med ändelsen *-ung*. Suffixet fogades till ortnamnets förled *skån*.¹ Då i svenskan ett släktnamn på *-ing* eller *-ung* avleddes av ett tvåledat namn, utelämnades enligt Hellquist Om de sv. ortnamnen på *-inge* s. 98 det till grund liggande namnets senare led.² Som ett exempel på denna regel anföres fvn. *skånungar* av Karsten Hist. tidskr. f. Finl. II s. 172 och Sahlgren, Västgötska ortnamn av typen *Kölingared* s. 4. På samma sätt kan såväl *skån-ungar* som **skæn-ingar* vara bildat till förleden i *Skån-ø*. Jfr däremot den vanliga västnord. formen *skån-eyingar*. Dock förekommer även *skånungar* Hægstad-Torp Gamalnorsk Ordbok s. 382 (*skónunga* hos Haldórr úkristni ca 1010 enligt uppgift hos Lindroth Namn och Bygd III s. 15). Fvn. *skånungar* kan vara svenskt lån. Ett **skæninga* eller **skæningæ* i archetypen kan, då folknamnet vanligen lydde *skanunga(r)*, eller *skanin-ga(r)* dels ha ersatts med någon av dessa former, dels missförståtts och förväxlats med stadsnamnet *Skåninge* (jfr formen *skåninge* v. 1208).

¹ För denna fråga är det likgiltigt, huru ortnamnet slutgiltigt skall tolkas. Ifrån ett sammansatt *Skån-ø* kunna vi i varje fall utgå, vad sedan förleden må betyda. Nyare litt. om *Skåne*: Wiklund Xenia Lideniana s. 193 ff, Lindroth Namn och Bygd III s. 10 ff., VI s. 104 ff., Arkiv XXV s. 29 ff., Kock Arkiv XXXIV s. 71 ff., Noreen Studier tillägnade Es. Tegnér s. 43 ff. Till äldre litt. hänvisas Namn och Bygd III s. 22 med not 1.

² Se ock Tegnér Nord. Tidskr. 1882; s. 115. Jfr dock Steenstrup Indled Stud. over de ældste da. Stedsn. Bygn. s. 330 ff. (335).

Anm. 2. *at* 4303, *ath* 4367. Varianterna lyda: 4303 *ath* DGKLN, *att* IM, *atth* P, *iath* BCF, *iett* H, *iacht* T, 4367, *iath* BCK, *jätt* INOT, *jäth* DG, *jätth* P, *iätt* QRS, *iänth* (?) F. Klemming har på bägge ställena infört B. Men A torde kunna bibehållas, så mycket mer som dess läsart på det ena stället stödjdes av flere hss. Här synes föreligga ptc. *æt* (< *ætt*) till ett annars icke belagt verb **æta*, motsvarande fhty. mhty. *jâzen* och liksom detta ljudlagsenligt utvecklats ur **jāatjan*; se Falk-Torp Et. Wb. s. 472. Betydelsen är densamma som hos det under inflytande av *ja* genom omformning av **æta* < **jāatjan* uppkomna *iat(t)a*, *idt(t)a*. Böjningen **æta*, **ætte*, *æt* är den man har att vänta. Fsv. *iata* och fvn. *jāta* böjas som känt dels på motsvarande sätt, dels enligt 1. konj. (-*aPe*, -*at*). Jag kan icke se något skäl, varför ett sålunda uppfattat *at* skulle underkännas. Som felskrivning betraktad vore formen svårbegriplig. Och den är ju belagd på två ställen i cod. A och förekommer dessutom på det ena i varianterna.

Anm. 3. *ner* 245, 1369, 3033, *nermer* 1385, *nest* 3038, 3792, 3852, *neste* 150; *när* (18), *näst* 3450, *nästa* 2794. Kock Sv. ljudh. I s. 280 f. har uppställt satsen, att fsv. *ner* beror på en övergång av $\bar{æ} > \bar{e}$ framför *r*. Analogiskt skulle *e* ha överförts till *nest*. Härmed stämmer illa, att framför *r* (< *R*) står 18 ggr *æ* och endast 4 ggr *e*, medan 4 *nest(e)* stå mot 2 *näst(a)*, där *e* skulle vara analogiskt och *æ* ljudlagsenligt. Troligt är, att här *e* betecknar *æ*-ljud. *När* (*ner*) rimmar endast mot ord med *æ*.

Anm. 4. *häfft* 1284, 2822; *kräft* 'fängelsevalv' 2823. Rimord till det förra *häfft* är *kräft* 'krävt, fordrat'. Måhända har originalet haft *a*. Formen *häfft* kan bero på en kontamination av *hapt* n. och *häpta* f. Bägge orden användes ofta i dp: *i haptom*, *i häptom*. Se Schlyter Ordbok s. 264, Söderwall Ordbok I s. 555. Inflytande av mlty. *hechte* f. 'Haft, Gefängnis' kan också ha spelat in. Ptc. *kraft* är vanligare än *kräft*, se Noreen Aschw. gr. § 549, 2, c. Oklart är *kräft* 2823. Till grund ligger lat. *crypta*. På mlty. heter ordet *kruft* (L ü b b e n Mnd. Hdwb. s. 191), på fda. *kraft*.

Anm. 5. Etymologiskt oklart är ortnamnet *skäninge* 1208. Jfr Hellquist Gbg. Högsk. Årsskr. (1905) XI s. 245.

Anm. 6. *aldre* 1836 är felskrivning för *aldre*, *glade* 1416 för *gläde*.

§ 37. Samnord. æ har framför $\text{z} + \text{i}$ övergått till *i*. Däröfver vittnar formen *sighia*. Presensformerna *sigher*, *sighin* kunna ha fått sin vokalisation genom överföring från inf.; en alternativ förklaring gives nedan. Ptc *tighat* 3720 har lånat sin vokal från inf. **thighia*. Se om denna ljudlag Noreen Aschw. gr. § 102, 1, Gesch. s. 128, Hultman Häls. s. 74.

Kock Sv. ljudh. I s. 224 utsträcker regelns giltighet också till det fall, att æ står framför $\text{z} +$ vokalisiert *i*. Han framhåller, att fsv. har dels *sägher* motsvarande fvn. *segr*, dels *sighir* (*sigher*) motsvarande fvn. *sigir*, men endast *thighir* motsvarande fvn. *þegir*. Om källan till *i*-vokalisationen i presens endast vore att söka i inflytande från infinitiven, borde presensformerna av *sighia* och *thighia* i allo ha följts åt. Emot detta resonemang, som torde kunna utläsas ur Kock's framställning, kan anföras, att de ljudlagsenliga presensformerna av det vanliga verbet *sighia* bättre än motsvarande former av *thighia* böra ha mäktat stå emot ett analogiskt inflytande från infinitiven. Någon visshet om regelns avgränsning kan ej vinnas, med mindre vi finna något exempel på behandlingen av ljudföljden $-\text{æzi}-$ i ord, där analogisk ombildning är utesluten. En form som *dräghin* eller *släghin* är *i* och för sig oförenlig med regeln. Det är kanhända just *dräghin* (i HL *dreghin* med en specialutveckling av $\text{æ} > e$), som föranlett Hultman att välja den trängre formuleringen av regeln. Men anslutning till ptc som *dräpin*, *läsin* kan ha skyddat æ , och dessutom kan utjämning från synkoperade former som *dräpne* ha spelat in. Dock finnes ju å andra sidan typen *bitin*, som kunde ha utgjort ett stöd för **drighin*. Ptc. *vighin* (jfr *väghin*) av *vägha* 'döda' kan icke anföras som ex. på övergången, ty verbet hörde urspr. till 1. starka konjugationen, och *vighin* är den ljudlagsenliga participialformen inom denna konju-

gation. (Noreen Aisl. gr. § 488 anm. 5). Snarast emot Kock's formulering av regeln talar fsv. *māghin*. Visserligen kan *æ* vara återinfört ur den synkoperade dativen *māghne*. Men även *māghine* förekommer (Söderwall Ordbok II s. 77). Även för ett ord som *fāghin* måste man för att upprätthålla Kock's formulering av regeln antaga analogiskt inflytande (från pl. *fāghne* och möjligen verbet *fāghna*). Noreen Aschw. gr. § 387 anför i några namnformer en växling *Magn-*: *Māghin-*, *Ragn-*: *Rāghin-*, t. ex. *Magnilder*: *Māghinþor*, *Rag(n)munder*: *Rāghinmunder*. Något *Māghn-*, *Rāghn-* är icke uppvisat; jfr Lundgren-Brate Personnamn s. 178 f., 210 f. Formen *Regnvald* (namn på en borgare i Lund 1382) får väl betraktas som dansk; dessutom kan *Regn-* stå för uttalet *ræjn-* < *ræjin-* < *ræzin-*. Jfr de (troligen uppländska) formerna *Meynastesson* (1419) och *Māghinuastason* (1398) för sannolikt samma person. Om inga former med *Māghn-* eller *Rāghn-* funnos, saknades varje utgångspunkt för en utjämning, varigenom *æ* i *Māghin-*, *Rāghin-* kunnat bevaras i strid med Kock's regel. Men möjligheten av att omljudda synkoperade former funnits måste ju medgivas. Emellertid är Kock's sats på intet sätt otvetydigt styrkt; snarast tala fakta emot densamma. Riktigast torde därför vara att stanna vid Noreen's och Hultman's formulering av regeln. Även om vi göra detta, är det icke nödvändigt att förklara formerna *sigher*, *sighin* för analogiska. Ordet 'säga' användes ofta i svagton (*sigher til* o. dyl. förbindelser), och i sådan användning kan *sigher* ljudlagsenligt ha uppstått ur *sāgher*; därom att *æ* i svagton övergått till *i* även framför *z* + vokalistiskt *i* äro alla ense (Noreen Aschw. gr. § 102, 2, Gesch. s. 128, Kock Sv. ljudh. I s. 225, Hultman Häls. s. 74 f.).

§ 38. Samnord. *ǣzn* har, då stavelsen var obetonad, övergått till *æin*, varefter *æi* kontraherats till *ē*. Exempel på denna ljudregel är ordet *gen*, *geen*, vidare (analogiskt) *genast*, *genstan*, *i gen*, *i geen*, *gengerd*. Utvecklingsgången är klarlagd av Hultman Häls. 75 f. Jfr § 86 nedan. Annorlunda Noreen Aschw. gr. § 102, 2, Olson

Ög. ljudl. s. 29 f., Kock Sv. ljudh. I s. 84 f., Lindroth Från filol. fören. i Lund III s. 51, Hänniger Fornskånsk ljudutv. s. 53.

§ 39. Samnord. långt \bar{e} har framför ett i , som senare bortfallit, övergått till \bar{e} . Därom vittnar inf. *lee* 132, 3508 = fvn. *hlæia*. Hultman Häls. s. 72 f. har visat, att detta $\bar{e} + i$ icke, såsom vanligen skett (Noreen Aschw. gr. § 125), får jämföras med den samnord. diftongen $\bar{æ}i$, då förbindelsen och diftongen behandlats olika i östsvenska munarter. Kock Sv. ljudh. I s. 280 ansluter sig till Hultman.

Samnord. θ .

§ 40. Samnord. kort och långt θ har, utom i nedan omnämnda fall, bevarats såsom θ , t. ex. *bönder, bön, bööt, dömer, födha, fööt, höffde, kötlögh, rördo, röört, smör, sööt, öpa*.

Anm. 1. *göra* inf. 181 ff., *gör* 1, 2, 3 spi 305, 190, 997 etc., *görin* 2ppi 1014, 2128, *göra* 3 ppi 4511, *göre* 3 spk 2117, (1609), *görss* 3 spi pass 1271, *gör* 2 simp 2613, *giörde* 3 spti 2193.

Som känt uppträder verbet 'göra' i fsv. och fvn. i mycket växlande former, vilkas historia varit föremål för mycket olika åsikter. En del av den hithörande litteraturen förtecknas hos Kock Sv. ljudh. III s. 196 f. Bland litteraturställen Kock förbigått äro de uttalanden, som Hugo Pipping Xenia Lideniana s. 145, 146, 155 gjort om *göra* i samband med framställandet av sin teori om w -bortfall. Olson Arkiv XXXI s. 115 ff. har försökt kullkasta denna teori (om verbet *göra* s. 136 f.), men har (efter utkommandet av Sv. ljudh. III) blivit bemött av prof. Pipping (SNF VIII: I s. 10 ff.; om *göra* s. 21). Då jag är böjd att ansluta mig till teorien om w -bortfall enligt de regler Hugo Pipping uppställt, följer därav, att θ -vokalisationen enligt min mening icke kan vara ljudlagsenlig i infinitiv. Att så icke heller varit fallet synes mig stödas därav, att inf. *gera* är den vanligaste i de äldsta isl. hss. Se Larsson Ordförrådet s. 108 ff.; jfr. s. 124. Källan till θ -vokalisationen måste därför sökas i presensböjningen, där **zarwira* ljudlagsenligt bör ha gett *görvir*. Ett stöd för θ :s spridning utgjorde dessutom det som particip fungerande

adj. *gör* (cod. A 2698, 3596,) < *gōr* < *zarwar* = fvn. *gōrr*¹. Hultman Häls. s. 20 ff., som har en helt annan mening om verbet *göra*, håller det för osannolikt, att vokalisationen i pres. ind. skulle ha segtrat vid en utjämning inom presenssystemet, om icke några särskilda omständigheter gynnat en sådan utveckling, och anser det uteslutet, att presenssystemets *ø* skulle bero på participet (adjektivet) *gör*. Men nu är ju verbet *göra* en avledning just av adj. *gör*, och därför bör detta ha haft en stark ställning i förhållande till verbet. Att så verkligen varit fallet utvisas därav, att adjektivet långt ner i tiden förmådde hävda sin ställning som „dentallöst particip“ till *göra* (obs. ännu i EK två exx. på *gör!*). Och detta *gör* lämnar det av Hultman fordrade krafttillskottet, för att vokalisationen i pres. ind. skulle kunna segra i hela presensböjningen och överföras till inf.

Sedan en böjning *göra*:*görir* genomförts, har pres. *gör* undanträngt *görir* efter mönstret av *bär*:*bära*, *skär*:*skära*, som Hultman a. st. antager.

Pt *giörde* 2193 (rimord *förde*) (vid sidan av flere *giörde*) kan i sin vokalisation vara påverkat av inf. och pres. *göra*, *gör*. Jfr typen *föra*:*fördhe*, *höra*:*hördhe*. Rimmet utvisar, att formen tillhört originalet; så tidigt är en övergång *io* > *iø* osannolik; och dessutom torde *io* ha förlängts framför *rø* och på den grund icke kunnat spontant palataliseras till *iø*. Jfr Noreen Aschw. gr. § 98.

Anm. 2. I lånord står *ø* som motsvarighet till *ø* eller någon *ø*-liknande vokal i det långgivande språket, t. ex *föggha*, *förste m.*, *lödugh*, *pröwa*, *örs*.

dröwelika 2165, *dröuelika* 2073 översättes av Söderwall Ordbok I s. 204 med 'bistert'. För ordets ursprung hänvisar han till mlty. *drôflike*, *droveliken*. Mlty. adj. *drovelik*, *drôflik* (vartill adverbet *hör*) betyder 'betrubt', se Lübben Mnd. Hdwb. s. 87. Jag

¹ Detta är normalformen i de äldsta isl. hss., se Larsson a. a. s. 132, och jfr s. 110, 124. För grundformen **zarwar* se v. Friesen Till den nord. språkhist. s. 5, Hesselman Västnord. studier II s. 21 not 1, FFT Wortschatz III s. 128. Anorlunda Noreen Sv. Landsmål I s. 692.

tror på grund av sammanhanget på bägge ställena i texten, att vi fastmer ha att göra med ett lån från ett adverb hörande till mlty. adj. *drouwelich, drowlich* 'drohend' (Lübben a. a. s. 86).

örlögh 2591: *örlogh* 94, 4265, *örloghis märe* 3151. Enligt Kock Sv. ljudh. I s. 465 går *örlögh* tillbaka på mlty. *orlyghe*; *y* skulle i fsv. ha blivit *ø*. Men kan icke mlty. *orloge* ha haft en *ø*-liknande omljudd vokal i andra stavelsen? Jfr *orloge, orlege* Lübben a. a. s. 257. Märk dock *örlygh* B 4265.

Om *mönster* 4439 se Kock Sv. ljudh. I s. 471.

Oklart är *armbörst* 3796, varom Kock a. a. II s. 130 f.

Samnord. *iǣ*.

§ 41. Samnord. *iǣ* har i svagton bevarats som *ia*. Därom vittna skrivningarna *iak, jak, jakit* 178, *jamgerna, jamsköl(h), jamlika* 228 (vid sidan av *jämlika* 3628). I ord på *jam-* kan förutsättas, att förleden alternativt hade och saknade huvudton. Att det icke är genom ställningen i uddljud som *ia* här skyddats, framgår av formerna *jämt* 2089, *järl* etc., *jäwa* etc. Jfr Hultman Häls. s. 81 not 3. Dock kunde möjligen såväl uddljudande ställning som svagtonighet ha utgjort villkor för bevarande av *ia*, om nämligen *biälbo* 83¹ hade huvudton på senare leden, och om icke ortnamnets form är lånad från en annan dialekt.

§ 42. Samnord. *iǣ* har i starktonig stavelse utvecklats till *iæ*. Belägg: *biälka, biärna* n. pr., *diärffwer, fierde* etc., *fierre* adv. 1726, *giäller* 4405, *hielm* etc., *hielp, hielpa, hlerta* etc., *jämt* 2089, *järl, jerl, jerlin, jäwa* etc., *siällan, siellan, siälffuer, sielffuer* etc., *siätta, sniäller, tiägna* 18.

Måhända äro skrivningarna med *ie* ett vittnesbörd om en vidareutveckling av *iæ* till *ie* (Kock Sv. ljudh. II s. 368 f.). Men då, som i § 8 ovan påvisats, *e* ofta står som tecken för *æ*-ljud, kan ingen säker slutsats dragas av skrivningen med *ie*, som ju f. ö. växlar med *æ*.

¹ För namnets etymologi kan möjligen jämföras no. *Bjelböle, Bjellebö*, varom Rygh Norske Gaardnavne IV : 2 s. 300, XI s. 90.

I originalet synes starktonigt *ia* (även i uddljud) ha varit bevarat. Därom vittna rimmen *karl: järl* 242 f., *jäwa: hawa* 2432 f., 3684 f., *fierre: hware* 1726 f. Men då övergången $i\bar{a} > i\bar{æ}$ anses vara senare än övergången $i\check{a} > i\check{æ}$ (Kock a. a. II s. 294 f.), utgör rimmet *ränto: tiänto* 220 f. åtminstone vid första påseendet en svårighet, då det synes vittna om, att övergången $i\bar{a} > i\bar{æ}$ inträtt i originalet. Svårigheten löses, om vi insätta formen **thēnto*. I fvn. fanns som bekant även formen *þéna* 'tjäna'. I två svenska medeltidsdikter, som dock äro skrivna för att läsas i Norge, Adam och Kristus samt Kristi pina, äro belagda formerna *thente* v. 128, *teniste* v. 11, *teniste quinne* v. 107; *tene* v. 16 (Klemming MD s. 11, 7, 10, 26). I fall formen ej är rent norsk, kan *e* här beteckna $\bar{æ}$ -ljud. Jfr ur Adam och Kristus *t(h)enkte* vv. 39, 95, *kende* 80, *gesth* 101, *lenth* 251, *netter* 332, ur Kristi pina *frelste* 32, *tenker* 3, *klede* 53. Om fsv. hade en motsvarighet till fvn. *þéna*, bör ordet ha lytt **þēna*. Men även om norskt lån föreligger är det möjligt att $\bar{æ}$ substituerats för \bar{e} , då i så många andra ord fsv. $\bar{æ}$ motsvarade fvn. \bar{e} . I originalet till EK kan det supponerade **thēnto* betraktas som en norvagism. I och för sig kunde mlty. *dēnen* ha påverkat fsv.

Anm. 1. Om *biälbo*, se § 41. — Oklart är ortnamnet *jälbolung* 522. Föreligger en korrumpierad form?

Anm. 2. I några lånord är *ia* bevarat i anslutning till det långivande språket: *bliant* 1390 (? tvåstavigt?), *Jacop*, *iacop*, *jammer* etc. Övergång till $i\bar{æ}$ föreligger däremot i *diäfflen* 3816.

Samnord. $i\bar{a}$.

§ 43. Samnord. $i\bar{a}$ har bevarats som $i\bar{a}$ i ordet *ja* 2525. Om orsakerna till denna specifika behandling, se Lidén Arkiv III s. 235 f., Kock Sv. ljudh. II s. 285 f.

§ 44. Samnord. $i\bar{a}$ har i regeln utvecklats till $i\bar{æ}$. Belägg: *jätte* 3 spti 2869, *siäl*¹ etc. (13), *siel* etc. (5), *tiäna*¹ etc. (5), *tient* 2444,

¹ Troligen lånord.

*tiänist*¹ etc. (3), *thienist* etc. (7). — Vid sidan därav står *siall* 2477, 4403. Formen härstammar väl från förlagan. I originalet var *ia* troligen bevarat; därom vittnar rimmet *scriptamall: siall* 2476 f., 4402 f. Om *ränto: tiänto* se § 42.

Skrivningarna med *ie* kunna möjligen anses som vittnesbörd om en vidareutveckling av *iā* till *ie* (Kock Sv. ljudh. II s. 297 åberopar EK *siel*), men liksom i fråga om *ie* för *iǣ* måste beteckningen *ie* här anses för tvetydig, då *e* kan beteckna både långt och kort *æ*-ljud. (Se § 8 ovan).

Anm. 1. *fiande* 2318, *fiandene* 2960: *fiende* ap 900. Här kunde föreligga samma växling som i *sial: siel* mellan en från förlagan övertagen och en i cod. A hemmahörande vokalisation. Men bäst är nog att läsa *fīande*, icke *fiānde*. I *fiende* kan *e* antingen vara uppkommet på grund av stavelsens obetonhet (Kock Accentuierung s. 59) eller vara överfört från den omljudda pluralen *fīänder* (*e = æ*). Jfr Noreen Aschw. gr. § 441, 2.

Anm. 2. I *frende, frender* etc. kan *e* (= *æ*) representera antingen samnord. *æ* eller ett *iā*, som i förlitterär tid efter konsonant + *r* övergått till *ā*; se Kock Sv. ljudh. II s. 290 f., 292.

§ 45. Samnord. *iā* har i semifortisstavelse övergått till *ā*. Därom vittnar *nyttan* 517; se Kock Sv. ljudh. II s. 292 f.

Samnord. *iϕ*.²

§ 46. Samnord. *iϕ* representeras av *io* framför *k* och (troligen på grund av förlängning) framför *rð, rt*. Belägg: *thiok* 3966; *giorde, -do, giord, -t* etc., *hiord* 2511, *hiorde* 140, *jord(h)* etc. Se Noreen Aschw. gr. § 98. Vid sidan av *giorde* står en gång *giörde* 2193, väl genom inflytande av inf. *göra*, pres. *gör*; jfr § 40 anm. 1.

¹ Troligen lånord.

² Om *iϕ* se Hultman Finl. bidrag s. 96 not 1, Häls. s. 344 ff., Hugo Pipping Neuphil. Mitteilungen ^{15/11—15/12} 1902 s. 1 ff., GL s. lxxviii ff., Noreen Gesch. s. 70. Annorlunda Kock (senast) Arkiv XXXIII s. 241 ff., Lindroth Namn och Bygd VI s. 56 f.

§ 47. Samnord. *iɔ* har i de flesta ställningar utvecklats till *iø*. Däröfver vittna *fiöl*¹ pt sg 199, 480 *hiöllo* pt pl 2172, *miöd(h)* (5), *miöl(et)* 1671, 1672, *skiölla* 135. Vid sidan däröfver stå emellertid *fiol(l)*¹ pt sg 1122, 3244, *fiollo* pt pl 2154, 2793, *hiolt*¹ (5), *hiollo* pt pl (7), *hioldo* (1). Formerna med *io* få anses vara öfverförda från förlagan. Rimmen utvisa, att originalet hade *io: hiolt: stolt* 1442 f., *giort: sport* 3698 f., *ord: jord* 340 f., *thorde: giorde* 181 f.

Anm. 1. Hit höra möjligen pt pl *hloggo* (3) och den till pl anslutna pt sg *hiogh* 1555. Pluralen är att föra tillbaka på **hiaggu* (run. *hlaku* Härene). Sg. löd eg. *hiō* < **hiou* (run. *hlau* Læborg), men har ombildats efter plur. Se Noreen Gesch. s. 204. Jfr Kock Sv. ljudh. II s. 310, 376.

Anm. 2. Etymologiskt oklart är ortnamnet *miolkalang* 4340. Formen är utan betydelse, äfven om ordet hade samnord. *iɔ*, ty den kan vara inkommen från förlagan.

§ 48. Samnord. *iɔ* har framför ett *u* i följande stavelse öfver *io* utvecklats vidare till *iu*. Belägg *tiwgho* 3185. Se Hugo Pipping Neuphil. Mitteilungen ^{15/11—15/12} 1902 s. 11, Hultman Häls. s. 88. Måhända har det efter *iɔ* följande *z* medverkat vid och varit en förutsättning för öfvergången; se Hugo Pipping GL s. lxxx, Hultman Häls. s. 345. I så fall äro preteritalformerna *fiollo*, *hiollo*, *hioldo* ljudlagsenliga. Men hos dem kan också *io* (liksom *iø* i pt pl *hiöllo*) ha bevarats i anslutning till pt sg. Å andra sidan representerar möjligen *fullo* 317 ett **fiullo* < **fiollo*, vars *i* avlägsnats i anslutning till inf. *falla*, pres. *faller*; se Noreen Aschw. gr. § 543 anm. 7, 8.

Samnord. slutet *iō*.²

§ 49. Samnord. slutet *iō* har bevarats som *io*. Belägg: *hionom*, *hionalagh*, *joar*. Jfr Kock Sv. ljudh. II s. 308 f., 310 f., 312.

¹ Brytningsdiftongen i pt sg är analogiskt öfverförd från pt pl: se Noreen Aschw. gr. § 543 anm. 7 och jfr ib. § 75, 2.

² Om slutet och öppet *iō*, se Hultman Häls. s. 84 not 3, Kock Sv. ljudh. II s. 298 f.

Anm. 1. I ett par lånord — namnformerna *jon* och *Jönis*, *-es* — växlar *io* med *iø*. Formen med *iø* kan vara lånad från en dialekt, där det slutna *iō* övergått till *iø*, men den kan också bero på danskt inflytande. Se Kock Sv. ljudh. II s. 313.

Anm. 2. Växlingen *jonker* etc. (jfr *jomfrw*): *junker* kan bero på det långivande språket; se Kock a. a. II s. 177, 391, 400 f.

Samnord. öppet *iō*.

§ 50. Samnord. öppet *iō* har bevarats som *io*. Belägg: *sio*, *siowiik*, *fiske sio(a)*, *snio*. Hit hör troligen också *vexio*, vars senare led väl är = 'sjö'; se Larsson Arkiv XXVII s. 187, Hugo Pipping Finl. ortn. s. 121 f.

Anm. Hit hör möjligen förleden i namnet *jönaköpfung* 3288 (3226, 3264); se Hugo Pipping SNF VIII: 1 s. 84 ff. (Men jfr t. ex. Kock Sv. ljudh. II s. 313). Formen tillhör en dialekt, där *iō* övergått till *iø*.

Samnord. *iu*.

§ 51. Samnord. *iu* har efter postkonsonantiskt *r* övergått till *y*; se Kock PBB XXIII s. 538 f., Hultman Häls. s. 87, Hugo Pipping GL s. lxiii, Olson Ög. fragm. s. xxviii, och jfr § 53 nedan. Om övergången vittna formerna *t(h)ry*, *tryhundrada*.

Anm. Icke *iū* utan *ī + u* föreligger väl i *tiunda* 400. Formen *tio* 1574, 2361 beror på övergång av *u > o* i svagtonig ändelse.

Samnord. *iou*.¹

§ 52. Samnord. *iou* har utvecklats till *iu*. Belägg: *biwdha*, *diwp*, *jwl* etc., *liwff* 3688, *liwfft* 651, *liwpt* 1985, *liws* n., *liwss* etc. adj., *miwk* etc., *niwtin* 2102, *nywter* 1033, *offe diwr* 882, *siw*, *skiwl*, *skiwta* 4248, *spiwt*, *ödmiwkt*.

Det enstaka *nywter* 1033 kunde vittna om en vidareutveckling av *iū* till *yū* efter nasal (jfr Hultman Häls. s. 89 f., Kock Sv.

¹ Om utvecklingen *eu > iau > iou*, se Hugo Pipping Neuphil. Mitteilungen 15/11—15/12 1902 s. 12 f., GL s. lxii ff., Hultman Häls. s. 89, Noreen Gesch. s. 79.

ljudh. II s. 345 f., Hugo Pipping SNF VII: 1 s. 26). Men vid sidan därav står *niwtin*, *miwk*, *ödmiwkt*. Och märk *ey* = *æi*. Dock kunde *iw*-skrivningarna härstamma från förlagan och A-skrivaren verkligen haft diftongens förra komponent labialiserad efter nasal.

Vid sidan av *iu* (*iw*) står i följande fall *io*: *lioff* 1030, *skiotan* 2178, *skiotast* 3037. Här föreligger blandning med en dialekt, där *iou* utvecklats till *iō*; jfr Kock Sv. ljudh. II s. 328. Beckman Studier i outg. fsv. hskr. s. 80 säger, att *io* är vanligt i företrädesvis religiösa skrifter. Detta är emellertid en profan skrift, och likaså Euf., där formen *liover* är ofta belagd (Flores 377, 435, 550, 1452, 1493, 1964, 2088, Fredrik 745, 954, 1208, 1255, 2024, 2096, 2100, 2158, 2691, 2755, 2831, 3087, Ivan 1319, 5152, 5544, 5710, 5712.) Men rim som *hwss*: *liwss* 3616 f., *spiwt*: *wth* 1776 f. i EK tyda på, att dess original haft *iū* som normal representant för *iou*. I samma riktning talar triftongens behandling i BCD. Och Fredrik *liwfua*: *thiwfua* 3129 f., Ivan *liwff*: *thiwff* 2021 f. tyda närmast på, att dessa texters original haft *iu*. Om Beckman har rätt i, att *io* särskilt i *liover* tillhörde företrädesvis det religiösa språket, hindrar oss intet att anta, att formerna med *io* inkommit genom skrivare, vilkas skriftspråk och kanske också talade dialekt bestämts av religiös lektyr, — i fall icke en vanlig dialektisk avvikelse föreligger. Vad adj. *liover* beträffar peka beläggen i EK och Euf. snarare i riktning mot ett antagande, att denna form varit särskilt gängse i det höviska språket. — Beläggen i cod. A äro för få, för att vi i *io*-skrivningarna skulle våga se ett vittnesbörd om A-skrivarens eget uttal.

Anm. Formen *loop* 3 spti (2325, 2597) anser Noreen Aschw. gr. § 542 anm. 7, Gesch. s. 204 uppkommen ur ett *liōp* (**hliouþ*), vars *i* avlägsnats i anslutning till inf. *lōpa*. Jfr Kock Sv. ljudh. II s. 310. Om *hiogh*, som är en ombildning av **hiō* (**hiou*), se § 47 anm. 1.

§ 53. Det ur samnord. *iou* utvecklade *iū* har efter postkonsonantiskt *r* och kakuminalt *l* utvecklats till *ȳ*. Se Noreen

Gesch. s. 138 och § 51 ovan. Belägg: *brystet, krypa, odryge, tryta; flyta, oblyger*.

§ 54. Måhända har ett ur samnord. *iou* uppkommet *iū* i svagton utvecklats till *y*. Därom vittna *fyre* etc., *fyretighio*, om vi få antaga, att räkneorden stundom kunde stå proklitiskt och den i svagton modifierade ljudformen sedermera generaliserats.¹ Se Hultman Häls. s. 93 ff. Den av Hultman föreslagna förklaringen till *y*-vokalisationen i 'fyra' erbjuder mycket stora fördelar och kan icke sägas vara fallen, även om det stöd kanske icke är hållbart, som Hultman sökt för densamma i ordets ljudform och dettas och andra räkneords betoning i Nuckömålet. Se å ena sidan Hultman a. st. samt Sv. Landsm. 1906 s. 55 f., å andra sidan Danell Nuckömålet s. 158 not 3, Sv. Landsmål 1907 s. 11 f. — Annorlunda om 'fyra' Kock Sv. ljudh. II s. 339 noten, Noreen Gesch. s. 196, Olson Ög. fragm. s. xxvi.

Samnord *ou*.

§ 55. Samnord. *ou* har i de flesta ställningar utvecklats till *ø*, t. ex. *bødh, dødha* m. 665, *gøm, løøff, skøøt, ødhe*.

Anm. 1. *rodh* 908, (*ørðh ok*) *rodhom* 1887 äro felskrivningar för *rødth*, resp. (*ordh ok*) *rødthom*. I och för sig kunde man tänka på inflytande av mlty. *rot, gsm rodes, np rode* etc. Men då i v. 1887 föreligger påtaglig felskrivning (orätt placering av *ø*-strecket), och då något **rodh(er)* ej f. ö. är belagt i fsv., bör *rodh* 908 också anses för felskrivet.

§ 56. Samnord. *ou* har framför ett senare förlorat *h* utvecklats till *ō*. Belägg *tho, Thot* (< *tho at*); *oslo(o)*. Fg. *haur, Lau* vittna om, att denna ljudlag ej var samnord.; se Hugo Pipping Gotländska studier s. 130 ff., G L s. lxii. Jfr Kock Sv. ljudh. II s. 261 f.

§ 57. Samnord *ou* har framför *ou*, vars *u* kvarstod, utvecklats sålunda, att diftongens senare komponent försvunnit, varefter *o* fram-

¹ I namn förekommer ju fortfarande proklis i nysv. *Trē Rósor, fyra knéktar* (ett kortspel). Representera dessa namn den sista resten av en fordom mera omfattande accenttyp av detta slag?

för det till *wu* sig vidare utvecklande *bu* dels övergått till *o*, dels på grund av det följande *wu* utvecklats vidare till *u*. Där om vittna å ena sidan *hoffwod* etc. (7), å andra sidan *hwodit* 2493, som väl är att utläsa *huwod(h)it*. Se om denna ljudlag Hultman Håls. s. 68 f., 100 f. Jfr Noreen Gesch. s. 78. Dialektblandning torde här föreligga. Då BCD ha former med *o*, kan den enstaka *u*-formen knappast antas vara inkommen ur förlagan, utan måste snarare antas ha tillhört A-skrivarens egen dialekt. Jfr § 21 ovan om övergången av *ō* till *ū* framför följande stavelses *u*. Men *o*-formernas överlägsenhet i antal är något överraskande, om *u*-formen var den ljudlagsenliga.

Anm. *hōwitzman* 2129 är mlty. lån; se Falk-Torp Et. Wb. s. 455.

Samnord. *æi*.

§ 58. Samnord. *æi* har i de flesta ställningar kontraherats till *e*. Där om vittnar mängden av skrivningar med *e* och *ee*: *bedhas*; *beddis*, *betz*, *bredha*, *bredde*, *dreff*, *edha*, *edde*, *flere*, *grep*, *hedher*, *hemit*, *kerlek*, *ledher* adj., *mer(a)*, *smaswena*, *sten(a)*, *twe*, *twem*, *them*, *the*, *thera*, *wet*, *vredhas* m. fl., *beedz*, *been*, *beet* 3 spti, *bleek*, *leek*, *heedh*, *heela*, *heem*, *heet* nsn., *öwermeer*, *kerleek*, *leed(h)* f., *leedh* nsf., *leet* nsn, *leek* 3 spti, *leeta*, *meen*, *meensworet*, *meer*, *mōrasteen*, *nee*, *offseen*, *offwreed*, *oreen*, *reed* f., *reeth*, *reed(h)*, *steen*, *thee*, *?wthspreet*, *weet*, *vreed*, *een*, *eet*, *leet* (av *ledha*), *seen*, *seent*.

Men i vissa fall står *æ*, i andra står *ey*.

Skrivning med *æ* förekommer¹ i *wtlādha* 2958. Märk dessutom 2778 *ledhas* 'känna ovilja', som är rättat från *lādhas*. I hs står *lādhas*, men över *æ* är skrivet ett *e*, utan att dock *æ* överstrukits. Att en rättelse från *æ* till *e* avsetts är otvivelaktigt.

¹ I ord som *häll* f., *hålsade*, *hånta*, *mäst*, *allowo* föreligger samn. *æ*, uppkommet genom kontraktion framför geminata eller konsonantförbindelse; Noreen Aschw. gr. § 80, II, 2, Kock Accentuierung s. 53 f. I formen *håligh*, *hålagh* har *æ* införts från de synkoperande kasus, asm *hålgan* etc. Ptc *rāth* 1460 till *redha* (fvn. *reiða*) kan utgöra exempel på en sådan kontraktion; men jämför *reet* 2692, 3204, 3553, *reeth* 838, 3504, *leet* nsn (7 ggr, se riml.), *leet* sup. (av *ledha*) 2138. — Jfr anm. 1.

Även i hss BCD förekommer æ (ææ) för fsv. $\bar{e} < \text{æi}$. Minst sägande äro fallen i B. Där står *lætt* nsn 651; *the hædno* 126. Här kan ljudlagsenlig samnord. kontraktion av æi till æ föreligga. Formen *spræt* 650 kan avspegla ett mlt. *sprēden*. I ortnamnet *lænd* 2446 föreligger troligen samn. æi , då den normala fsv. formen är *Lena, Lenom*¹. Men på en ortnamnsform är ej mycket att bygga. Cod. C har *hædnæ* 126, 521, *spræth* 650, *læath* nsn 651, men också *swænæ* 379, *swæne* 613, 1445, *ædhe* 254, *rædhe* 'redo' 1602, *bædis* 1609, *berædhæ* 3418, *æn* 'en' 1159. Cod. D har *hæligh* 340 (jfr. A; infl. av synk. kasus), *aff sænth* 'för sent' 2091 (samn. kontraktion), *thæ* 'de' 2008, *mære* 546 (infl. av *mæst*?), *lædha* 255, *mænadhe* 845, *lætha* 'leta' 2267.

Vi ha ovan (se § 8) på grund av de talrika skrivningarna med *e* för normalt fsv. æ i codd. BCD antagit, att archetypen eller någon av dess föregångare haft *e* före æ i någon utsträckning. På samma sätt torde det vara riktigast att för dessa æ -skrivningar söka en gemensam orsak i någon av de tidigare handskrifternas förhållanden. Olika förklaringar kunna tänkas. Någon hs. kan ha haft en verklig övergång $\bar{e} > \bar{æ}$ i vissa ställningar (för *dh*, *t* eller *n*? Jfr Kock Sv. ljudh. I s. 152 ff, men se ock Noreen Aschw. gr. § 124 anm. 8). Men någon ljudlagsenlig utveckling behöver alls icke ha förelegat; æ för *e* kan vara omvänd skrivning, beroende på att i en tidigare hs. i stor utsträckning stått *e* för normalt fsv. æ .² Redan archetypen kan ha haft sådana omvända æ -skrivningar. Men de kunna också vara primära i ABCD (eller i A och i den gemen-

¹ Fvn. *Leinum* (Flat. III s. 195), troligen med substitution av *ei* för fsv. \bar{e} .

² Swenning Samnord. æi s. 148 f. har hänvisat till ett diplom från 1401 som ett otvivelaktigt vittnesbörd om, att æ kunde beteckna *e*-ljud. Då han emellertid anför lat. *gæniti* (för *geniti*) som ett fall, där ett æ -ljud icke kan ha funnits i uttalet, måste däremot invändas, att i en dialekt, som saknade kort *e*, med all sannolikhet æ substituerades för *e* i lånord och vid uttal av främmande språk. Men då i urkunden i fråga *e* och æ stå promiscue även i svenska ord, är det sannolikt, att för dess skrivare *e* och æ voro ortografiska ekvivalenter.

samma källan till BCD ff.). Det förra alternativet är dock mera tilltalande.

Huru som helst så torde vi icke i skrivningen *wtlādha* (och knappast heller i *rāth* 1460) ha att se något vittnesbörd om $\bar{æ}$ -ljud för $e < \text{samn. } \bar{æ}i$ i vår handskrifts egen dialekt.

I följande fall står *ey*:

3 spi *heyter* 803, *heyter* 63, 151, 504, 690, 3124, 3237,

3 spti *heyt* 75, 169, 1001, 1009, 1104, 3274, 3893,

1 spi *weyt* 433, 564, 762, 2255, 2422, 2718,

2 spi *weyst* 3692, 3694,

3 spi *weyt* 2263, 3503, 3647, 3656, 3729, 4039, 4521, *veyt* 212.

(Jfr ock några fall av *ey*, $\bar{æ}i$ i lånord).

Vid sidan därav står 3 spi *heter* 8 ggr, 3 spti *he(e)t* 41 ggr, 1 spi *weet* (*veet*, *weeth*) 9 ggr, 3 spi *we(e)t* (*veth*) 7 ggr.

Rimmen göra det troligt, att i originalet (o: i förf:s dialekt) samnord. $\bar{æ}i$ var kontraherat till *e*. Därom vittna dels rim som *the: birge*, *hallande*, *lee* 3252, 879, 2790, *skee: tve* 1376, *soldera: mera* 672, 2706, *eth: seet* 2210 m. fl., dels den omständigheten, att *e* även kan rimma med gammalt *i*: *leek: sik*, *mik*, *erik* 1099, 3865, 225, *hedher: nidher*, *widher* 704, 99, *vredher: nidher* 3862. Detta framhålls alldeles riktigt av Beckman SNF VI: I s. 28, not 1. Han påpekar, att även cod. D „ofta har *ei*, *ey* i ord med etymologiskt $\bar{æ}i$ “, men att dessa skrivningar i de båda hss (A och D) möta i olika ord. Beckman anser *ei* bero på förf:s beröring med Norge; det vore en norvagiserande skrivform, som återginge på archetypen och betecknade våra handskrifters nära härstamning från denna.

Diftongskrivningarna i cod. D utgöras av *ein* (mask. o. fem.) 25 ggr och *eit* 2 ggr, *beith* 3 spti 3093. Dessutom förekommer i cod. B och C i samma verser *eyg(h)in* 3 ggr (845, 1517, 1781) och *eygit* 1 g. (1978). (Dessutom lånordet *kleyndät* 3573 BC, *kleynet* 1949 C.)

Beckmans förslag att föra tillbaka diftongskrivningarna på en egenhet i archetypen är i princip detsamma som vår ovan givna förklaring av vissa *e*- och $\bar{æ}$ -skrivningar (se § 8). Endast en in-

vändning kan göras, nämligen att diftongskrivningarna i BCD kunna representera verkliga uttalsformer i dessas skrivares språk. Diftongerna i orden *eyghin* och *ein* (nasm) kunna nämligen vara uppkomna enligt ett par speciella fsv. ljudlagar, som uppvisats av Hultman Häls. §§ 75, 78. Fem. *ein* och ntr. *eit* äro analogiska. Det stora flertalet exempel på *ein* utgöres av maskulinformer. Å andra sidan skulle man vänta att möta någon av formerna *veyt*, *veyst*, *heyter*, *heyt* i övriga codices eller att i dem finna *ey*, *ei* för etymologiskt *æi* i sådan ställning, att några specifika fsv. ljudlagar ej där kunna ha gjort sig gällande.¹ Men *ey*-skrivningar äro i och för sig överraskande i sen fsv. tid i hss., vilka icke kunna antas härstamma från dialekter, där diftongen ännu bevaras i alla eller somliga ställningar (de östsv. munarterna; Degerforsmålet). Närmast ligger att hänvisa till de i en del av Södermannalagen bevarade diftongerna.

Men det är en omständighet, som i synnerhet gör det osannolikt, att här skulle föreligga verkliga uttalsformer med *æi*, och det är 3 spti *heyt*. Det är nämligen mycket tvivelaktigt, om i preterita av denna typ någonsin förekommit en diftong. Ett sådant antagande har visserligen ofta gjorts; se Kock Sv. ljudh. I s. 284 f., II s. 241, Noreen Gesch. s. 203 f. Men Hesselman Språk och stil V s. 101 ff., Arkiv XXVII s. 351 ff. har visat, att grunderna för detta antagande äro otillräckliga. Det i vissa urkunder förekommande fsv. *ē*, som åberopats, motsvarar samnord. *ē*. Och för ett antal fvn. skrivningar med *ei* har han gjort klart, att *ei* i dem endast är tecken för ett uttal med *ē*. Noreen a. st. hänvisar emellertid till ett par ställen, som Hesselman icke beaktat, nämligen Olsen Volsungasaga s. xxi och Hægstad Maalet i dei gamle no. kongebrev s. 38. Olsen anför pt *heitud* 72: 24, *heitum* 84: 20, *reid* 22: 18, 90: 4. Därtill bör läggas pt *leik* 100: 20. Men vid

¹ *beith* står omedelbart efter det oklara *greidan* för **bredhan*, som vi lämnat ur räkningen. Dittografi?

sidan därav stå i Vols. åtm. följande fall med *e*: 3 spti *het* 1: 3; 3: 10; 5: 15; 20: 23; 26: 10; 31: 25; 33: 22, 23, 24; 35: 8; 38: 1, 60: 22; 95: 7; 103: 14; 105: 5, *hét* 83: 13, *hétt* 104: 22; 1 ppti *hetumzt* 73: 6, 83: 6; 2ppti *hetud* 59: 25; 3 ppti *hetu* 39: 14; 60: 21; 80: 5; 3 spti *red* 3: 8; 6: 1; 20: 24; 29: 21; 51: 18; *red* 57: 4; 3 ppti *redu* 3: 14, 20: 21, *redu* 82: 23; 1 ppti *redum* 104: 8, 3 sptk *rede* 47: 2; 3 spti *lek* 78: 16; 101: 6, 8; 3 ppti *leku* 102: 14; 3 spti *let* 17: 29; 30: 23; 81: 18; 85: 5; 104: 23, 107: 12, *leth* 101: 11; 3 ppti *letu* 'tjöto' 15: 22; 1 ppti *letum* 104: 10; 3 ppti *bles* 81: 18. Att med denna statistik för ögonen söka gamla växelformer i några enstaka skrivningar med *ei* synes icke rådligt. Hægstad a. st. hänvisar till 3 spti *heit* i Dipl. Norv. XII n:r 211 s. 180 f. I samma diplom finnas skrivningarna *fra þessom deight* (= *degi*) och *af hwarlo þweiggia*. Även om vi anta, att *ei* för *e* i dessa fall står i samband med det följande *g*, innebära skrivningarna *deighi*, *þweiggia*, att *ei* kunde te sig som motsvarighet till ett *e* i den vanliga ortografien. Osäkra synas mig vara de gutniska skrivformerna *liat* < **lait*? och *riap* < **raip*?, varom Hugo Pipping GL s. cvi. (Sammanställningen av dessa två former är gjord redan av Sæve Om språkskiljaktigheterna i Sv. och Isl. fornskrifter s. 13).

I varje fall tror jag vi, i betraktande av *ei*-formers sällsynthet i dessa preteritaltyper, just i *heyt* kunna se ett vittnesbörd om, att skrivningarna med *ey* (*ei*) i EK icke representera några verkliga uttalsformer. De böra förklaras som blotta skrivformer, på sådant sätt som Beckman tänkt sig saken. Archetypen eller någon av dess föregångare får antas vara skriven av en person, som influerats av norska skrivvanor och därför insatt *ei* (*ey*) för fsv. *e*. Pret. *heyt* tillåter olika förklaringar. Det kan vara en hypernorvagism, framkallad av den förste *ei*-skrivarens förkärlek för diftongskrivningar. En annan möjlighet är, att denne själv iakttagit en ur norsk synpunkt korrekt ortografi, men att en senare skrivare, som blivit förvirrad av sin förlagas *ei* på de ställen, där han uttalade *e*, felaktigt insatt *ei* för *e*. Slutligen är det möjligt, att detta *heyt* speglar

samma ortografiska vana, som på sina håll kommit till uttryck i fno. (jfr Hesselman sist anf. st.) att skriva *ei* för etymologiskt *e*. Senare har *ei* ersatts med *ey*.

§ 59. I den samnord. förbindelsen *æizi*, vars *i* synkoperats, har diftongens senare komponent *ö* och *z* sammansmält i ett *j*-ljud, till följd varav den förra komponenten *æ* kvarstår oberörd av den vanliga kontraktionen *æi* > *e*. Se om denna ljudregel Hultman Häls. s. 99 f. Därom vittna formerna *ney*¹ och *ey*. Analogisk är ljudgestaltningen hos *eghin*, *eghit*, som väl påverkats av verbet *egha*. — Huruvida *e* i *(n)ey* betecknar *e* eller *æ*-ljud, kan ej avgöras.

§ 60. Det ur samnord. *æi* uppkomna *ē* har, då det förkortats, övergått till *i*. Denna förkortning och övergång synes ha inträtt i fortisstavelser med accent 1 samt i svagtoniga (efter-?)stavelser. Jfr Kock Sv. ljudh. I s. 174 ff., Hultman Häls. s. 96 f., Noreen Aschw. gr. §§ 103, 1; 146, 1. Därom vittna dels *inte*, *inthe*, dels *vänlik* m. 596, 2496. Formen *int(h)e(t)* är analogisk, då *æi* här borde ha kontraherats till *æ*. Subst. *vänlik* kan ha rönt inflytande av adj. *vänlika* (i EK 6 ggr), som även kunde heta *vänlik* (så 1948). Dock här möjl. adj.? Jfr emellertid Söderwall Ordbok II s. 1041 och v. 428.

Anm. 1. I flere fall står *e*, där man kan vänta antingen *e* < *æi* eller *æ* = ett ur *æi* i samnord. tid kontraherat *æ* (jfr s. 72 noten samt Noreen Aschw. gr. § 80, II, 2 Kock Accentuierung s. 53 f.), t. ex. *flesk* 1277, 2086, *helsade* (4): *hålsade* 1840. Då *e* och möjligen också *æ* kunna beteckna vare sig *e*- eller *æ*-ljud, är det omöjligt att bestämma dessa skrivningars ljudvärde.

Anm. 2. *thöm* dpm 925, 951, 1011, 1201, 1803. Annars *them* (*them*). I vv. 951 och 1803 rimmar *thöm* med *heem*; alltså hade originalet *ē*. Noreen Aschw. gr. § 508, 14 anser vokalisationen i *þöm* bero på inflytande av napn *þön*.² Kock Sv. ljudh. I s. 183

¹ Jfr § 60 anm. 4.

² Märk att dp *þöm* saknas i Å. Vg., där npn alltid heter *þer*, *þe*, *þy(y)* eller *þär*, apn *þem*, *þy*. Se Hugo Pipping Å. Vg. Ordsfatt s. 60.

erkänner detta inflytande, men räknar dessutom med en övergång av *e* (< *æi*) till *ø* mellan *p*. och *m*. Att neutrum pl. *pøn* kunnat skapa ett *pøm* per tria genera är begripligt i betraktande av, att neutrum pl. användes för att sammanfatta mask. och fem.

Anm. 3. *ee* adv.¹ 628 (rimord *sēē*), *ää* 3632 (rimord *thee*), *ä oc ä* 3968 (rimord *see*). Vid sidan därav *ä*, *ää*. Rimmen visa, att originalet haft adv. *e* = fvn. *ei*. Vår skrivare kan gott ha känt bägge formerna *e* och *æ*. Se om dem Kock Sv. ljudh. I s. 220, 277, 286.

Anm. 4. *nee* 3473: *ney* 2076. Rimord resp. *ee* n., *ey*. Här föreliggande **næi* = fvn. *nei* och **næi-æizi*; se Hultman Häls. s. 99, Kock Sv. ljudh. I s. 165 samt § 59 ovan.

Anm. 5. Det långgivande språkets *ei* är (åtm. alternativt) bevarat i vissa lånord: *arbeide* 1643, *manheyt* 4520, *reysa* (5 ggr) (: *resa* 9 ggr), *t(h)orney* (6 ggr), *ædhelaheyt* 213 (: *ædlaheet* 1457). Rimparen *manheyt*: *weyt*, *veyt*: *ædhelaheyt* få anses tyda på *e* hos arche-typen i ändelsen *-het*, då som vi ovan sökt göra troligt, andra rim utvisa, att diftongen *æi* i inhemska ord var kontraherad till *e*.

mäio stadha 1573. Jfr. *meyostadha* B (L) *mayo stade* C, *maio stada* D(GKPMNT), *maiestadha* F(O). Söderwall Ordbok II s. 78 upptar „*mäio stadher* m. — pl. läger?“ och anför detta enda ex. Cederschiöld Om EK s. 91 översätter 'lägerstad'. Översättningen är säkerligen riktig. Förleden är ett lån från fi. *maja*. Här åsyftas svenska härens läger vid Nyen. Enligt Henrik Lettens krönika kallades hos finnarna s. om Finska viken och hos letterna² deras samlingsplatser för *maia*; se Scriptorum rerum Livonicarum I pagg. 160 [80], 236 [133], 240 [137], 242 [139]. I modern finska betyder *maja* 'hydda, koja; herberge, kvarter, husrum' (Lönnrot Lex. I s. 1035; jfr. Renvall, Lex. I s. 309: '1. casa. 2. hospitium'). I den förra bet.

¹ *ee* 3472 (rimord *nee*) är troligen det neutrala substantivet *e* 'tid' = mlty. *e*; se Söderwall Ordbok I s. 216, Noreen Arkiv VI s. 338 f., Kock Antiqv. tidskr. f. Sv. XVI: 3, s. 14 f.

² Enligt Ahlqvist De västfi. språkens kulturord s. 97 är fi. *maja* ett lån ur lettiskan. Se ock Thomsen Beröringer mellan de finske og de baltiske Sprog s. 198.

finns det inlånat i ä. nsv. *maja, moja* (Dahlgren Gloss. s. 532). Det är den senare betydelsen 'kvarter', som legat till grund i ssättn. *mäiostadher*. Jfr vidare fi. *majatalo* 'gästgifveri, kvarter' (Lönnrot Lex. I s. 1036), som i en speciell användning förekommer lånat hos Sara Wackljin Hundra minnen från Österbotten I s. 19, 98, 103, 104. Det heter på förstnämnda ställe: "Efter tio dygn ankom han . . . till Uleåborg. Där sökte han genast upp sin fars Majatalo, det vill säga den gård, där gubben på sina handelsfärder till Uleåborg alltid gästade". Jfr ytterligare uttrycket *majamies*, varom C. von Bonsdorff Hist. Arkisto XII s. 117 ff.

Om lånet är gammalt, kan *ai* ha deltagit i den allmänna samn. övergången *ai > æi*. I annat fall har *ai* alternativt bevarats och alternativt har därför substituerats den i fsv. åtm. i lågtyska lånord (och i ord som *äi, näi*) förekommande diftongen *æi*. Även kan en senare palatalisering av *ai* till *æi* egt rum. Jfr fsv. *ia > iæ*. Hss. tyda närmast på, att archetypen haft *maio stadha*. Jfr emellertid Kock Sv. ljudh. II s. 253. — F. ö. bör anmärkas, att i fsv. *maia* stavelsegränsen väl gick mellan *a* och *i* (*j*) som i fi. *maja* och att ljudförbindelsen *ai* här i så fall ej får helt likställas med diftongen *ai*.

Samnord *øy*.

§ 61. Samnord. *øy* har utvecklats till *ø*, t. ex. *dø, döø, glöma, höra* etc., *lösa, lööst, røöt* 1670, *øø*.

Anm. Pret. *horde* 1240, som bekräftas av rimmet, är troligen icke felskrivning. Dess *o* är analogiskt; se Noreen Aschw. gr. § 552, 2. Felskrivning är däremot *horom* 339.

§ 62. Det ur samnord. *øy* utvecklade *ø* har i svagton övergått till *e*. Belägg: *skane*. Se Noreen Aschw. gr. § 146, 3 och jfr Kock Sv. ljudh. II s. 21 f. samt § 86 anm. 1 ovan.

ÄNDELSEVOKALERNAS KVALITET.

Samnord. *a*.

§ 62. Samnord *a* har i regeln bevarats såsom *a* i ändelser, t. ex. *fara* 281, *fullowat* 1429, *gamalt* 116, *gaman* 227, *göra* 381, *hopar* 1 spi 1977, *koma* 127, *liffua* 186, *medhan* 1470, *skadha* 128, *skadar* 2517, *skapat* 56, *skära* 1296; *alwora* 73, *fanga* 359, *foghota* 1342, *främada* 1451, *haltan* 68, *harda* 331, *hertoghana* 3329, *hielma* 136, *huxade* 1877, *menar* 3687, *meras* 115, *orkar* 664, *raskelika* 158, *sighia* 93, *styra* 203, *taghar* 94, *wänasta* 3505, *wenda* 290.

Följande avvikelser äro att anteckna:

1). Fyra gånger står *æ*: *brennä* inf. 807, *til rettä* 812, *lowär* 3 spi 1582, *ärä* obl. sg 1821. Rimord till *brennä* är *henne*, till *lowär* 3 spi *sower*, till *ärä* adv. *thäre*. Rimmen ha väl gjort sitt till att bevara dessa former. Det är troligt, att archetypen haft *æ* i någon utsträckning. I codd B och C förekommer *æ* växlande med *a* både efter kort och lång rotstavelse. Dock är i ingendera av dessa hss. ett system vare sig av vokalbalans eller vokalharmoni genomfört (jfr B *swarä* 367: *nämpna* 647, C *farä* 281, 299: *stämpna* 646). I cod. D förekommer övervägande *a* och, som i A, endast enstaka fall av *æ* (t. ex. *bestandä* 298, *sophiä* 454, *winnä* 699).

Originallet synes ha haft *a* även i svagtoniga¹ ändelser, att döma av rimmen 2281 *riddara: fra* 3 spti, 2535, *saltara: begaa* inf., 1403

¹ Med denna term avses som hos Noreen Aschw. gr. § 57 svagare ton än stark biton.

trwmpara: saa 3 spti. Dessa exx. torde få anses som vittnesbörd om den normala kvaliteten i svagton, ehuru slutstavelsen i dessa fall var metriskt förstärkt. De ovan anförda rimmen *brennā: henne, lowār: sower, drā: thäre* bevisa icke, att originalet i dessa fall haft *æ* för *a*, ty inkongruens i fråga om ändelsevokalernas kvalitet i kvinnliga rim förekommer ofta i EK: se Olson Festskr. till Söderwall s. 79 not 2, Beckman SNF VI: 1, s. 26. Jfr Cederschiöld Rimlista s. ix f.

2). I flere fall står *e*.¹

a). Det uppträder alternativt i obetonad stavelse (jfr Noreen Aschw. gr. § 57), där vokalen torde vara reducerad till ett grumligt *e*-ljud (*ə*); Noreen Aschw. gr. § 149. Exx:

drotzete as 3918²

*fiende*³ ap 900 (: np *fiande* 2318, *fiandene* 2960)

hertogenom ds 3165, *hertogens* (: *hertoganom* etc.)

kellarenom ds 1788, *kellare, -ren* as²

paschane f. ap. 3424 (: *paschana* 2836)

riddare as² np gp ap

rytzanne gp 1566, *rytzane* ap²

stekare hwss 2633 (: *stekara* hws 1286)

syzskene lagh 4388

twsende 1523 etc. (: *twsanda* 1490, *twsenda* 3528)

twhundradhe 878 (: *hwndrada* 867 etc.)

Hit höra väl också några i satssammanhanget alternativt svagt-niga former samt fall av *e* för *a* i kompositionsfog:

idhen asm 2489 (: *idhan* 4421)

henne gs 360, 3981 (: *henna* 431 etc.)

synne gs 3103

tagher adv, konj. (: *thaghar*)

fyretighio 1163

¹ Några fall av förkortningstecken upptagas här också.

² Kan bero på formöverföring från nominativen; jfr nedan c, α.

³ Här kunde möjligen *e* beteckna omljuds-*æ*, jfr § 44 anm. 1 ovan.

frwe kloster 1208
jöneköpfung 3226, *-kopung* 3264 (: *jönaköpfung* 3288)
vidherla 249
wermeland 784 (: *wermaland* 722, 2363)
werme stuffwa 2633
skadelik(a) 3372, 4474 (: *skadha mæn* 4476)
ärffwoder 1756.

Utom de alternativa fall, som redan anförts, finnas också andra med bevarat *a*. Det är väl troligt, att här dels inflytande från förlagan föreligger, så att skrivningar med *a* strida emot det faktiska uttalet med reducerad vokal hos skrivaren, men dels också att *a* analogiskt kunnat bevaras t. ex. genom systemtvång vid böjning (ds *hertoghanom*, *hertogha* liksom *boghanom*, *bogha*).

b). Stundom står *e* även i bitoniga stavelser. Fallen äro:
annen asmf 222, 2092 m. fl. (: *annan*)
annet asn 1101, 1131 (: *annat*)
farende 4092 (: *farande* 1522)
förre adv 184, 3321
framme inf. 1882 (jfr § 2 ovan)
helghe asf 1381 (: *helga* 495)
hopes (4) (: *hopar*)
mere adv 550 (: *mera* 132)
radhe gp 755, 1989 (: *radha*)
ridhe inf. 611 (: *ridha*)
rytze np? 1574 (: *rytza*)
rwter 3 spi 3563 (jfr Söderwall Ordbok II s. 269)
starken asm 526 (: *starkan* 1247 etc.)
takker 1 spi 1032
tapet sup. 719 (: *tapat*)
tidende(n) (4) (: *tidhande*)¹
twsend etc. (: *twsanda* etc.)

¹ Möjligen suffixväxling *-ande*: *-inde*; jfr Noreen Aschw. gr. § 180, 4.

Dessa skrivformers förklaring är oviss. Möjligen kunde här *e*, liksom ofta i huvudtoniga stavelser, vara tecken för *æ*-ljud.¹ Men då *a* överväger och de fyra *æ*-skrivningarna sannolikt inkommit från förlagan, är detta mindre troligt. Att en skrivare med *a*-ljud i sin dialekt några gånger mekaniskt kopierar förlagans dialekt är rimligt, mindre troligt däremot att han ersätter dess *æ* med *e*. Sannolikt föreligger här endast en daniserande ortografisk tendens. En skrivare på 1470-talet kan mycket väl ha rönt ortografisk påverkan av daniserande skrifter, också om hans eget uttal var rent svenskt.

c). Ytterligare står *e* i några fall, som endast skenbart höra hit.

α). Formöverföring eller påverkan från nominativen föreligger:

alle apm 2070, *fierde* asm 4370, *like* ap 90, *rothe* as, *tridie* asm 1545, troligen också *gp alles* 1281, *begges*² 3249 (npm -e + s).

β). Flexionsväxling föreligger:

forliket 1304 (*forlikit* 3455) (: *forlikat* 2815); se Aschw. gr. § 547, 1; *borger* (3) (: *borga* 1857); *nadhe* (: *nadha*), se ib. § 399 anm. 1; *städe*, *stadhe*, *köpstäde* (: *stadha*, *köpstadha*); *hälade* n nap (: *hälada* m nap).

γ). Lånord.

baldakin (7): *baldekin* 1812, 4429. Växlingen kan bero på inlåning i olika form; jfr ffr. *baldaquin*, *baudequin*, mlty. *baldeken*, Söderwall Ordbok I s. 75.

gärande (4): *gärende* 2697, *gyrende* 3434. Det till grund för lånet liggande mlty. *gernde* (Söderwall a. a. I s. 437) saknade mellanvokal. Snarast skulle *e* (svarabhakti) utveckla sig, men i anslutning till andra particip kunde *-ande* införas. Sedermera kan ju *gärande* ha blivit *gärende*. Jfr *farende* mom. 2, b ovan.

riddare etc. (73): *riddera* etc. (7), *riddarskap* 2718: *ridderskap* 19. Sidoformen med *e* beror troligen på inflytande av mlty. *ridder*. Men

¹ Jfr omvänt *æ* för *e* i ändelsen: *fästa* 2028.

² *begges* kan väl också förklaras som svagtonsutveckling av **baggia* + s. Jfr *beggis* 3868, där *i* kan vara npm ändelsen, men också en vidareutveckling av reducerat *e*; se Noreen Aschw. gr. § 149 anm. 2.

detta suffix kan också oomljudd vokal tänkas ha växlat med om-
ljud, se Tuneld Arkiv XIX s. 373.

3. Tre gånger står *o*: *bytto* ptc npf 1801, *fortekio* inf. 819, *plägoda* 1248. I alla dessa fall torde felskrivning föreligga. Det sista är metates för *plägado*; *bytto* beror väl på förväxling med 3 ppti, möjligen också på dittografi från *waro*, *haffwona*; *fortekio* kan bero på attraktion från det följande *ok*.

Samnord. *i*.

§ 63. Samnord. *i* har alternativt bevarats i starkt bitonig stavelse,¹ vare sig denna var öppen eller sluten, och i svagt bitonig eller svagtonig stavelse,¹ om denna var sluten. I dessa ställningar står alternativt även *e*. I öppen² svagt bitonig eller svagtonig stavelse motsvaras samnord. *i* alltid av *e*.

Exx:

1). Tvåstaviga ord

a). urspr. kortstaviga

α). i öppen stavelse:

bidhi 3 spk 473

Däni

giwi 3 spk

gudi ds

(*kätilin*)²

lidhi m. ap 560, 2070

sidhi m. ap

sommi, *summi* npm

wini nap

aghe m.

brote m.

däne, *denene*

fore prep.

fride 3 spk

frome npm

giffue 3 spk

glade, *gläde* f.

gläde 3 spk

glade npm

gawena f. as

göre 3 spk

hawe 3 spk

hine npm 2781

hymelin

nykelin

kome 3 spk

samme

skad(h)e m.

skare m.

some, *summe* npm

¹ Stark biton hade en stavelse, som följde omedelbart efter en kort huvudtonig stavelse. Svag biton hade en stavelse, som följde omedelbart efter en lång huvudtonig stavelse. Svagtonig var en stavelse, som genom en mellanliggande stavelse var skild från den huvudtoniga. Se Noreen Aschw. gr. § 57.

² Måhända bör „öppen stavelse“ inskränkas till „öppen slutstavelse“; obs. *norighe*, *norighis*. Här kan emellertid *i* ha varit långt, om *Norighe* uppstått ur ett efter mönstret av *Swērike* bildat *Nōrike*; se Noreen Aschw. gr. § 384. Motsvarande regel i cod. C synes i varje fall icke tillåta annat än den inskränkta formuleringen.

<i>wari</i> 3 spk	<i>städe</i> m. 724	<i>wane</i> npm 3463
<i>vili</i> 3 spk	<i>stadhe</i> m. 1817	<i>vine</i> ap 150
	<i>take</i> 3 spk 2538	

β). i slutten stavelse:

<i>badhin</i> (suff. pron.) 2623	<i>boren</i> 1858
<i>budit</i> ptc. 2030	<i>daghen</i> 327, 352
<i>daghin</i>	<i>danen</i> m.
<i>dragith</i>	<i>däner</i>
<i>drägith</i>	<i>driwet</i>
<i>giwin</i>	<i>fader</i>
<i>hawit</i> n.	<i>giffuen</i>
<i>komit</i>	<i>grawena</i>
<i>mykin, -it.</i>	<i>komet</i> ptc. 3296
<i>opit</i> 3616	<i>liwer</i> 3 spi
<i>owir</i> 1678	<i>skiten</i> 1125
<i>slaghin</i> 3967	<i>slagen</i> 1350
<i>släghin</i> 586	<i>slägen</i> 484
<i>synir</i> 1262	<i>slotet</i>
<i>sönir</i> 1222	<i>sworet</i> 259
<i>screuit</i>	<i>syner</i> 202
<i>skorin</i> 442	<i>ywer, öwer</i> m. fl.
<i>takin, -it</i> m. fl.	

b). urspr. långstaviga

a). i öppen stavelse:

<i>alle</i>	<i>bredd</i>	<i>fule</i>	<i>hätte</i>	<i>lägde</i>
<i>andre</i>	<i>brände</i>	<i>gange</i>	<i>hörde</i>	<i>nytte</i>
<i>badhe</i>	<i>bötte</i>	<i>ginge</i>	<i>jätte</i>	<i>störte</i>
<i>bädhe</i>	<i>dugde</i>	<i>gledde</i>	<i>knwte</i>	<i>sudre</i>
<i>barne</i>	<i>dwalde</i>	<i>gode</i>	<i>kunne</i>	<i>tyghe</i>
<i>berghe</i>	<i>död(h)e</i>	<i>gäwe</i>	<i>köne</i>	<i>wände</i>
<i>bleste</i>	<i>enne dsf</i>	<i>huxe</i>	<i>lugne</i>	<i>älwena</i>
<i>bodhe</i>	<i>folke</i>	<i>hulle</i>	<i>lydde</i>	<i>ödhe</i> m. fl.
		<i>huseno</i>		

β). i sluten stavelse:

<i>bedts, -ddis</i>	<i>husin skoo</i>	<i>bordet</i>	<i>holmen</i>
<i>blodit</i>	<i>jwlin</i>	<i>borger 4486</i>	<i>hosen skoo</i>
<i>bokin</i>	<i>jerlin</i>	<i>brystet</i>	<i>sokner</i>
<i>bordith</i>	<i>kostin</i>	<i>daghsens</i>	<i>koggen</i>
<i>brandin</i>	<i>kroppin</i>	<i>diäfflen</i>	<i>moder</i>
<i>bukin</i>	<i>sölffrith</i>	<i>dotter</i>	<i>mwren</i>
<i>bygdin</i>	<i>skoghin</i>	<i>driffuen</i>	<i>skogen</i>
<i>bysins</i>	<i>solin</i>	<i>dödzens</i>	<i>skullet</i>
<i>dödhin</i>	<i>wordit 2665</i>	<i>dömer</i>	<i>syster</i>
<i>dödzens</i>	<i>wrdit 2006</i>	<i>fore 3 sptk</i>	<i>sytzken</i>
<i>eghin</i>	<i>älwin</i>	<i>fikke</i>	<i>örsen m. fl.</i>
<i>fangin, -it</i>	<i>ödith m. fl.</i>	<i>fyre</i>	
<i>gullit</i>			
<i>hemit</i>			

2). Tre- och flerstaviga ord

α). i öppen stavelse:

<i>magnussyni 1234</i>	<i>aktade</i>	<i>böryade</i>	<i>halshugne</i>
	<i>altare</i>	<i>denene</i>	<i>köpståde</i>
	<i>antwardade</i>	<i>drotzete</i>	<i>ruskande m. fl.</i>
	<i>angrade</i>	<i>druknade</i>	
	<i>biscopane</i>	<i>Fatighe</i>	
	<i>bokenne</i>	<i>fynuedhe</i>	
	<i>bönderne</i>	<i>fengilse</i>	

β). i sluten stavelse:

<i>alderin</i>	<i>hopadis</i>	<i>hertoghins</i>
<i>adhilhärin</i>	<i>hoffwodhgardin</i>	<i>hymelin</i>
<i>banerstangin</i>	<i>Huilikin</i>	<i>kättilin</i>
<i>böryadis</i>	<i>helwitis</i>	<i>nykelin</i>
<i>drotzetin</i>	<i>härbergit</i>	<i>rikesins m. fl.</i>
<i>foghotin</i>	<i>hertoghin</i>	

<i>brudgomen</i>	<i>faderen</i>	<i>hertoghen</i>
<i>dagtingadet</i>	<i>foghoten</i>	<i>hertoghens m. fl.</i>
<i>Dänomen</i>	<i>hofmennene</i>	

Av de här behandlade fallen bryter *magnussyni* 1234 skenbart mot regeln. I dialekter med vokalbalans torde senare leden i sammansättningar ha behandlats som motsvarande simplex; se Kock Fsv. lj. s. 259.

Någon tvekan kan råda beträffande *läti* 3 spk 1882, 1912. Ingenting hindrar oss att antaga ett kortstavigt *läta* vid sidan av *läta*, liksom *läta*: *läta*; se Noreen Aschw. gr. § 544 anm. 1. Formen *läti* (belagd även Bir. I s. 311) hör till den kortstaviga infinitiven.

Av ovisst etymon är ortnamnet *spikiborgh* 4392. Det kan naturligtvis vara kortstavigt. Detsamma kan gälla de lånade namnen *märita* (4): *mereta* 4175, *elina son* 2338: *Elena* 1009, vilkas ljudform dessutom främmande inflytande kan ha påverkat.

Avledningsändelsen *-lik-* (i adj. och adv.) har i regeln stark biton och har bevarat *i*, utom en gång (*nyleka* 3330); jfr Noreen Aschw. gr. § 142 anm. 7. I *huilkin*: *huilkin*, *huilke*, *tholik*: *tholkit* är *i* alternativt synkoperat. Se § 132 nedan.

Tecknet *y* står i *räkky* 1392, *fortäkky* 1393, *markynne* f. ds 912. I de två förstnämnda orden skulle man närmast vänta *e*, medan *y* snarast måste antas gå tillbaka på *i*. Det är att märka, att cod. D, som nyttjar *i* och *e* efter samma regler som A (se därom nedan) dock har *rækki*, *förtækki*. Däremot har B *række*, *forthekke*, C *række*, *forthekkä*. Måhända verkade *k* i alla tre orden palataliserande på ändelsevokalen, men *kk* (Noreen Aschw. gr. § 116 anm. 1) och *nn* (se ovan § 17 mom. 1) därjämte labialiserande på densamma.

Sporadisk assimilation av *i* eller *e* till \emptyset efter föregående stavelser \emptyset föreligger i *kötlögh* 3657. Se Noreen Aschw. gr. § 136.

Om skrivningen *rikilt* se nedan § 117 anm. 3.

Den omständigheten, att *i* aldrig uppträder i öppen svagt bitonig eller svagtonig stavelse, men väl i andra ställningar, ehuru där alternerande med *e*, synes tyda på, att archetypen haft ofullständig vokalbalans *i:e* (jfr Noreen, *Aschw. gr.* § 142, 2), medan skrivaren av cod. A. generellt låtit *i* övergå till *e*. Varför skulle *i* konsekvent saknas i sådana öppna stavelser, om icke på någon tidigare punkt i handskriftskedjan alla *i* övergått till *e* i denna ställning och förhållandet dessutom varit enahanda i A-skrivarens språk?

Det är ovisst, om slutsatsen skall kunna anses bekräftad av förhållandena i codd. BCD. Fördelningen mellan *i* och *e* följer visserligen i stort sett samma regler som i A, men det finns några fall som bereda svårigheter. Först äro att nämna de redan anförda *rækki*, *förtækki* 1392 f. D, som man dock möjligen kan förklara genom att som ovan antaga en palataliserande inverkan av det föregående *k*. Betänkligare är formen *wethi* 3 spti¹ 4090 B. Det är svårt att förstå, huru denna form kunnat komma in. Tydligt är, att skrivaren av B likasom skrivarna av A, C och D själva haft *i > e* i alla ställningar. Då de likväl i stor utsträckning alternativt ur sina respektive förlagor upptagit *i*, som väl i dem regelrätt bevarats i vissa ställningar, vore det en egendomlig tillfällighet, att *i* bevarats blott i *wethi* och de tvivelaktiga fallen *rækki*, *forthækki*, om verkligen archetypen haft ljudlagsenligt *i* uti öppen svagtonig stavelse. De fall, där *i* i sådant fall kunde väntas, äro dock icke så få. Det är därför knappast rådligt att låta *wethi* kullkasta hela bevisföringen. Men huru formen skall förklaras vågar jag ej med bestämdhet uttala mig om. Möjligen kunde tänkas, att i en mellan archetypen och cod. B liggande handskrift, vars skrivare själv bevarat *i* uti samma ställningar som vi antagit om archetypen, en förväxling uppstått med 3 spk *veti* av *veta* < *vita* i bet. 'främja'.

¹ *wette* A, pt till *vēta* = fvn. *veita*. Sammanhanget fordrar preteritum. Beteckningen *th* står troligen för geminata; jfr Sjöros Studier tillagnade Es. Tegnér s. 456, och nedan § 118.

I frasen *vita ens hedher* förekommer *vita* ofta i EK med denna betydelse. Märk läsarten i C: *war herrā wīthēr them bōn*.

Beträffande *magnussyni* 1234 C, *köpstädi* 518 D, jfr ovan. I *sykyyni* 1235 C låg huvudtonen på penultima; antagandet kräves av metrum. Formen *engi* 3212 C är felskrivning för *engin* (förkortnings-tecknet för nasalen är bortglömt), jfr *engin* 3290, 3441, 3612 C, och *konunghi* 725 C kan vara fel för *konunghin*, jfr *konghin* 2162 C. Skrivningen *klädi* 3515 C är möjligen framkallad av rimordet *glädi*. Formerna *fyretigi* 1163 BC, *trätig(h)i* 1497 BC ha bevarat *-i* på grund av de föregående palatala ljuden; jfr Noreen Aschw. gr. 311, 2, c.

Regeln synes att döma av CD böra begränsas så, att det är endast i öppen slutstavelse som *i* icke står. Märk *werldinä* 650 C, *lödissö* 991 D (*ss* är sekundärt).

Emellertid kan det tänkas, att archetypen haft *i* i större utsträckning och att först någon hs., som legat mellan archetypen och cod. A avlägsnat alla *i* i svagtonig öppen stavelse. Men då tvingas vi nästan till antagandet, att någon handskrift mellan archetypen och BCD, (antingen cod. x, den gemensamma källan till BCD ff, eller någon annan mellanliggande hs.), också haft en skrivare, i vars språk endast *e* stod i öppen svagtonig stavelse; han har också avlägsnat *i* i denna ställning utom i fallet *wethi*. Fallen *räkki* (*räkki*), *forthäkki* (*förthäkki*) kunde då också bero på ett från archetypen överfört *i*, som kvarstått på mellanstadierna till både A och BCD.

Det bör ännu anmärkas, att fördelningen i cod. A av *i* och *e* i öppen slutstavelse i tvåstaviga ord med kort rotvokal möjligen tyder på en vokalharmonisk reglering i någon föregående handskrift. I ändelsen står nämligen aldrig *i* efter *a*, *o*, *ø* utom i fallen *wari* 3 spk 3632, där den äldre formen kan ha varit **wāri*, och *sommi*, som kan stå för *summi* (*sumi*); även *summi* förekommer. Däremot *aghe*, *glade*, *hawe*, *samme*, *skad(h)e*, *skare*, *stadhe*, *take*, *wane*, *ware* npm, *brote*, *fore*, *frome*, *kome*, *göre*. Jfr härmed förhållandena i förra delen av Sdm (Larsson Södermannal. s. 83 ff., Noreen Aschw. gr. § 142 anm. 5), i Ä. Vg (Hugo Pipping SNF

III: 10) och i UL (Noreen Aschw. gr. § 142 anm. 2; annorlunda Hultman Häls. s. 151 not 1).

Cod. B har emellertid *haffui* 357, *skari* 2957, *wari* npm 2956, *göri* 1609, C *haffui* 1, 357, 1243, *skari* 2957, *skadi* 4221, *warj* npm 2956, *göri* 1609, D *haffui* 356.

Samnord. *u*.

§ 64. Samnord. *u* är alternativt bevarat i starkt bitoniga ändelser och avledningsstavelser samt i svagtoniga ändelser antingen framför *m* eller (åtminstone i öppen slutstavelse) efter ett *u* i föregående stavelse. I alla dessa ställningar står alternativt även *o*, i alla övriga alltid *o*.

Exx:

1). i stark biton:

a). α). *lidhu*, *lopu*, *ridhu*,
samwleedh

β). *huru*, *lupu*

γ). *gitum*, *haffwm*, *takum*,
hopum, *komum* (pres.), *viliium*

b).¹ α). *bloduger*, *felugha*, *her-*
tugh, *lidugh*, *naduger*, *nödu-*
ger, *salughe*, *welduger*.

β). *Folkunga*, *-köpung-*, *ko-*
nung, *skanung* 1104

γ). *tiunda* 400

α). *bliwo*, *driwo*, *hoffwodit*,
ridho

β). *budho*, *bruto*, *flugho*,
huro, *lupo*, *struko*, *skuto*

γ). *Dänomen*, *gitom*, *hawom*,
hopom, *witom*, *winom*

α). *feloghe* 2147, *krafftogh*,
okunnogh, *samhaldogh*, *wallo-*
gher, *hertogh*

β). —

γ). *Nyonda*

¹ Bland de starkt bitoniga avledningsstavelser, som uppräknas av Noreen Aschw. gr. § 57 II B 2 a (s. 52) och Gesch. § 54, II, 2 (s. 92) förekommer icke *-ugh-*; tvärtom framgår av Aschw. gr. § 143, 1, att *-ugh-* även kunde vara svagtonigt. Men förhållandena i cod. A (ävensom BC synas nödvändiggöra antagandet, att *-ugh-* (åtminstone alternativt) hade stark biton. Märk B *hertuge* 540 etc., *löduga* 3179, *mäktug* 4335, *naduger* 2135, *skylduge* 1206, *wilduger* 1201, *walduga* 238: *krafftog* 1121, *mäktoghom* 2903, *salogha* 2789; C *blodugher* 469, *hertughe* 540 etc., *mäktug* 4335, *nädwgher* 306, *nadugher* 2135, *welduger* 4, (31) *wildugher* 1201: *aldroger* 183, *krafftog* 1121, *mekthoganom* 2903, *okunnogher* 797, *salogher* 2789, *skylloga* 1206, *werdoghet* 409. Cod. D har blott 2 ggr *her-tugh* mot flere *hertogh* och f. ö. *o* i dessa ord.

Till orden på *-ugh-* har analogiskt anslutit sig *lettugha* 305, *lättugha* 293.

2). i svag biton eller svagton:

a). —

andro, begingo, biddo, blidhor, borto, baro, diktado, fölgdo, gamblo

b). α). *gullu* 316, *krwnu* 2783, *lunw* 2782

α). *brunno, bruggo, budzor, drukko, gullo* 3925, *rwnno*

β). *allum, badhum, flestum, rödhum* 377, *siälffwm, vplandum*

β). *allom, handom, honom, handom, helom, hionom, hör-drengiom, naglom.*

Denna fördelning mellan *u* och *o* tyder på, att skrivaren i sitt språk allmänt haft *o*, men att förlagan eller någon tidigare hs. representerat en dialekt med ofullständig vokalbalans, där *u* bevarats i stark biton samt i svag biton för *m* och efter ett *u* i föregående stavelse men i övriga ställningar övergått till *o*. Jfr resonemanget ovan om *i:e*.

Slutsatsen synes bekräftas av förhållandena i hss. BCD, som i stort sett visa samma fördelning mellan *u* och *o* som cod. A. Dock har D intet exempel på bevarat *u* efter föregående *u* i lång rotstavelse. Emot regeln talar i BC (*A hender nyköpungx*) *sidhu* 3707, en avvikande läsart, som finnes blott i dessa hss. Läsarten är något oklar, men *sidhu* kan svårligen vara annat än as av *sīdha* f. Måhända är *-u* framkallat av rimordet *ridhu*. BCD ha alla *fogute* m. fl. former. Ordet torde ha varit långstavigt (fvn. *fóguti*, lat. *advocātus*). Kan det ha haft stark biton på *u*? Däremot talar den alternativa formen *fogte(n)* (6 ggr, D). Eller föreligger lån från norskan? Ordet användes de flesta gångerna på tal om norska förhållanden. Oklart är *thoktumesther* 214 C. — Huru som helst kunna icke dessa ord kullkasta regeln, som stödes av talrika exempel.

Växlingen *algutzson* 1454: *algotzson* beror på, att i detta namn, som var sammansatt, andra leden alternativt kunde ha stark biton.

Under regeln om svagtonsutvecklingen *u > o* faller sidoformen *om* till *vm* och *oop* 2916 till *vp*. Se § 27 ovan.

I anslutning till latinet har *u* bevarats i namnen *magnus*, *philpus* m. fl. En oriktig latinsk form föreligger i *matius* 'Matias'.

På felskrivning beror väl ändelsens *ø* i det enstaka *löpande skuttör* 107. Dittografi?

§ 65. Det ur samnord. *u* i svagtonig stavelse uppkomna *o* har i några fall utvecklats vidare till *a* (Noreen Aschw. gr. § 148): *blidha slagh* 4285, *Karl elina son* 2338, *husena ds bf* 4194, *rikena ds bf* 166, 203, *til matha* 1117, *til redha* 1584. I de två sistnämnda fallen kunde dock föreligga utbyte av oblik kasus mot nominativ (jfr nedan). Vid sidan därav står emellertid *rikeno* (5 ggr), *til matho* 553, 2409, *til redho* (8 ggr), *fastogangh*, *skäpno lagh* m. fl. jämställda former med bevarat *o*. Dessa äro troligen överförda från förlagan.

Växlingen i adj. *redho* (5): *redha* (2) beror på gammal suffixväxling; se Noreen Aschw. gr. § 460, 4.

3 ppi *skula* (3), *ära*, *era* (5) (4279 även som 1 ppi) kunna ha fått *a* i anslutning till andra presensformer; dock kunde även svagtonsutveckling *o* > *a* föreligga i dessa obetonade ord. Troligast är detta för 3 ppti *wara* (bis). Oklara äro 3 ppti *koma* 1516, *satha* 4007.

Felskrivning är *plägoda* 3 ppti 1248 (omkastning av *plägado*).

I ett stort antal fall står genom formöverföring *a* för *o* i svaga fem., där nom. sg. ersatt oblik kasus, t. ex. *fora* as, *hyggia* as etc.

skytta np 3878 vid sidan av *skytta* ns 3871, 3901, 4246, *skyttor* np 3797 visar troligen övergång från *ön*-stams- till *an*-stamsböjning.

haffwa f. ap 643 kan vara dittografi; rimord är *haffua* inf.

Oklara äro *gawa* f. ap 2389, *lagha* f. ap 1182, 2467¹. I v. 1182 kan möjligen föreligga as med den gamla nominativen i ackusativisk funktion.

¹ I vers 2467 kan möjligen föreligga ap av ett **lāgh* < **lāzō* f., till sin bildning identiskt med nsv. *lāg*, fvn. *lāg* f. 'kullfallet träd' (= fl. *lieko*, Lidén FUF XI s. 124). Samma både form och betydelse finna vi hos fhty. *lāga*, mhty. *lāge* 'Liegen, Lage, Hinterhalt' (FFT Wortschatz III s. 358). Jfr emellertid as *lagho* 1714, ap *laghor* 1722 'försåt' av *lagha* f. Nu kan *ön*-stamsutvidgningen vara sekundär, måhända påverkad av mhty. *lage*, som också betyder 'Hinterhalt'.

qwinna f. np 525. Denna form av np förekommer även några andra gånger i fsv. I betraktande av de just anförda *gawa*, *lagha* ville man helst söka en gemensam förklaring för dem alla. Annars kunde för *qwinna* en specialförklaring möjligen komma i fråga. Pipping GL s. xcvi not 6 antar, att fvn. nom. sg. *kuinna* uppkommit genom en omtydning av gen. plur. *kuinna* i sådana fraser som *hon var kuinna fríðust*. Samma tankegång kan tillämpas på fsv. *qwinna*. I de dialekter, där -R fallit, kan i en fras som *tha waro qwinna wænasta* 'de voro de vackraste bland kvinnor' substantivet tolkas som en partitiv gen. plur. eller som en nom. plur. I Alexander vv. 5553 f. läses: *man ledde soma aff thassa qwinna fore alexandrum*. Vi behöva endast tänka oss *aff* utelämnat¹ för att *thassa qwinna* skall kunna tolkas vare sig som gp eller ap.

Oklar är växlingen *swärta aa* 1472: *swärto aa* 1477; jfr *til swerto* 3706, om en annan flod. Här kunde *o* ha blivit *a* som i *blidha slagh*. Men *o* kan också vara = \bar{a} (*d*). Och slutligen kan till ett *swärtä*, genom förkortning uppkommet ur *swärt- \bar{a}* , ha bildats en gen. sg. *swärto*. Jfr Olsen Namn och Bygd I s. 20 noten.

§ 66. Möjligen har i obetonad stavelse samnord. *u* eller det ur *u* uppkomna *o* utvecklats vidare till den reducerade vokalen ∂ (tecknad *e*, eller med förkortningstecken för *e*) (Noreen Aschw. gr. § 149): *skule* 3 ppi 4222, *ere* 3 ppi 1008, 4413, *ware* 3 ppti (3), *til thieniste* 966, *noger* 629 och måhända 3 ppti *hade* 3416, *haffde* (4) 3 ppti, *wille* 3 ppti 245, 1709, i vilka fall dock överföring från sing. kan föreligga. — Utvecklingen till ∂ är troligen senare och representerar en svagare betoningsgrad än utvecklingen till *a*.

I en del andra fall föreligger formöverföring, t. ex. 3 ppti *badhe*, *glorde* (3 spti införd), troligen också *broder* 746, *dotter*, *fader*, *faders* (gen. = nom. sg + tillagt *s*). Reducerad vokal kan ljudlagsenligt ha uppstått i förra leden av de sammansatta *broder dotter* 3512, *dotterson*, *faderfader*.

¹ Jfr Nygaard *Norrøn Syntax* § 130 och anm. 6.

Svarabhakti.

§ 67. Framför stavelsebildande *r*, *l*, som stod i slutljud eller i inljud (framför konsonant), har en svarabhaktivokal utvecklats; dock icke framför *l*, om *r* föregick.

Vokalen är i regeln *e* (utskreven eller framför *r* och ibland jämte *r* angiven genom förkortningstecken), t. ex. *alder*, *ater*, *digher(t)*, *foder*, *wäder*, *affwel* 711, *skaptawel* 710, *nägelda* 3948, *sigelde* 3108; *järl*, *Karl*. Märk de till den obestämda formen anslutna artikulerade formerna *alderin*, *klosteret*, *sig(h)erin*, *vinterin*, *tymbexit*, *wäderith*. Däremot *sölffrith* 2411. — Exempel på inljudande antekonsonantiskt *r* saknas.

Några gånger står *i*: *Adhirtan* 3172, *dighirt* 511, *räddir* ptc nsm 3170, *sägilde* 1646, *segilde* 3048, *sigildo* 1660, *segildo* 3046.

Också i codd. BCD står några gånger *i* vid sidan av det normala *e*: B *skaktaffuill* 710, *affuil* 1711, C *skaffthauill* 710, D *starkir* 453, *vpländzkir* 1031.

Det är naturligtvis tänkbart, att alla dessa *i*-skrivningar gå tillbaka på archetypen. Men nödvändigt är ett sådant antagande icke. Skrivningen med *i* behöver endast vara en inkonsekvens i beteckningen av den måhända något grumliga svarabhaktivokalen.¹ En växling i beteckningen är så mycket förklarligare, som i alla dessa hss. *i* växlar med *e* i en stor del av de gamla *i*-ändelserna och som dessutom sannolikt de fyra skrivarnas egna dialekter hade en annan fördelning mellan *i* och *e* än respektive förlagor (genom inflytande av archetypen). Under sådana omständigheter är en rent ortografisk vacklan mellan *i* och *e* begriplig.

¹ Kock Sv. Akcent II s: 427 f., Fsv. lj. s. 293 ff., N. Tidskr. f. Fil. N. R. IX s. 165 anser, att vokaltecknet framför *r* endast anger vokalklangen hos det stavelsebildande *r*. Denna mening tillbakavisas med rätta av Noreen Aschw. gr. § 160 anm. 3. Varför skulle fvn. och fgutn., där som känt svarabhaktivokal saknas, följa helt andra ortografiska principer än fsv.? Och framför allt: är det troligt, att i fsv. så pass stor konsekvens skulle råda i reglerna för användning av olika vokaltecken, om det gällt endast att ange vokalklangen hos ett stavelsebildande *r*? Då, som här, inkonsekvens råder, kunde man vara frestad att förklara densamma med en hänvisning till Kock's hypotes. Men som denna dock på anförda skäl synes osannolik, måste andra utvägar sökas.

Svarabhaktivokal saknas i *segldo* 125, *söndr brutit* 2294 (men *sönder* 889 etc.). I det senare fallet är troligen endast ett förkortningstecken för *e* bortglömt. Den förra formen kan möjligen ha varit en alternativ uttalsform; den kan också tänkas härstamma från förlagan. Jfr *sigldo* 125 B, 3046 B, *siglde* 1646 B, 3048 B, 3108 B, *siglde* 125 C, 1646 C, 3108 C, *sigldä* 3046 C, *sigldhe* 3048 C, *siglde* 3046 D, 3048 D.

Anm. 1. En växling föreligger i *ädela*: *äd(h)la*, *ädhelaheyt* 213: *ädlaheet* 1457. Ordet är inlånat med *e* (mlty. *edel*), och *e* har senare synkoperats; se § 132.

Anm. 2. Framför *n* har svarabhakti ej uppstått: *hampn*, *nampn*, *stampn*, *wapn*, *vain*. Det enstaka *namen* 1231 (rimörd *saman*) beror troligen på tyskt inflytande. Formen är tillgripen i rimnöd.

KONSONANTERNAS KVALITET.

Samnord. *b* och *þ*.

§ 68. Samnord. *b* har i allmänhet bevarats, t. ex. *badhe, bidia, bielka, bläst, boo, bredha, bön, a biwdha, husbondin, obrunnen*.

Anm. 1. Om vi i v. 1517 måste läsa *forbardh*, icke *forvardh* (se § 115), föreligger fetskrivning.

Anm. 2. I lånord motsvaras det långivande språkets *b* av *þ*, t. ex. *baldakin, benedikt, blidhor, albrikt, armbörst, arbeide. biscop* (: gr. *ἐπίσκοπος*) är säkerligen inlånat med *þ*; det återgår troligen på ags. *bisceop*. Om det engelska inflytandet på den kyrkliga terminologien se Reinius Om kyrkliga lånord passim.

§ 69. Åtminstone i svagtonig stavelse har *mb* assimilerats till *mm:vm, om*. Assimilationen var måhända samnordisk; jfr fvn. *um, umb*, fgutn. *um*, och se Noreen Aschw. gr. § 291, 1, Aisl. gr. § 268 anm. 1.

Anm. Icke bevisande för utvecklingen i starkton äro orden *tymber* och *kwumber* (det senare lånord), även om *b*-inskottet här är gammalt (Falk-Torp Et. Wb. art *Tømmer* s. 1317, *Kummer* s. 593, Tamm Et. ordb. art. *bekymra* s. 31), då i varje fall vår *hs* har *b*-inskott. Vid sidan av *tymber* (3), *tymberit* 2295, *tymber men* står visserligen *tymmerman* 1172. Denna skrivning kan härstamma från förlagan. Men också kan inflytande föreligga av mlty *timmerman*¹. Denna sammansättning är icke belagd i fvn. (den finnes i

¹ Om *mmr: mbr* i mlty, se Lasch Mnd. Gram. § 267.

varje fall icke hos Fritzner eller Hægstad-Torp), vilken omständighet gör tyskt inflytande på svenskan sannolikt. Dock förekommer nisl. *timburmaður* (Zoëga Isl.-ensk orðab. s. 468).

§ 70. Samnord. *þ* har i de flesta ställningar övergått till labiodentalt *v*. Se Noreen Gesch. s. 147. Beteckningen växlar mycket. Exx:

1). I intervokalisk ställning står *w*, *ffw* *ffu*, *u* samt 2 ggr *ff*:t. ex. *hawa*, *haffwa*, *haffua*, *liwa*, *liffwa*, *liffua*, *giwa*, *giffwin*, *giffuen*, *iðwade*, *jðuade*, *ower*, *ouer*, *haffin* 2 ppi 2097, 2100.

2). I inljud efter konsonant står *w*, *ffw*, *ffu*: t. ex. *halwan*, *halffwo*, *ärffua*, *ärwat*.

3). I inljud fför kons.¹ står *f*, *ff*: t. ex. *yfrit*, *yffrit*, *fultryffne*, *hafdo*, *haffdo*.²

4). Förbindelsen *vu* tecknas med *w*, *ffw*, *wu*, *ffwu*: *ärwdha* 1992, *hawn* 4481 (felskrivn. för **hawm*), *haffwm*, *ärffwde* 4519, *awund*, *sidlffwum*.

5). Förbindelsen *uv* tecknas med *w*, *uu*, *uw*, *uffw*: *hwodit* 2493, *tuuason* 1047, *duwa* 4038, *stuffwa* 2633, *stuffwonna* 2326.

Anm. 1. Om ljudutvecklingen i ordet *howodh*, se § 57. Om en möjligen föreliggande specialutveckling i *offwreed* 761 se § 115.

Anm 2. Då *ff* står framför tonlös konsonant, har dess ljudvärde säkerligen varit *f*, utom då på analogisk väg ett uttal med *v* upprätthållits. Övergången *þ* > *f* var väl redan samnordisk. Hit höra fall som *giffs*, *olaffs messo*, *liwfft*³, *haf(f)t*.

Anm. 3. Felskrivning måste föreligga i *gudsitzwa lagh*, se § 110 anm. 1.

Anm. 4. Om eventuellt *þ* i lånnord, se § 115 anm. 2.

§ 71. Samnord. *þn* har övergått till *mn* och delvis genom inskott av *p* vidare till *mpn* (se § 145); stundom har *n* fallit (se § 135). Se om övergången *þn* > *mn* Noreen Aschw. gr. § 256,

¹ Jfr anm. 2 nedan om *f(f)* fför tonlös konsonant.

² Jfr § 136 nedan.

³ Om *ft* > *pt* (*liwpt*) se § 79.

Gesch. s. 147. Belägg: *forämpna*, *-adho*, *for ämpt*,¹ *stampna* m., *stempna*, *stempde*, *empne*. Hit höra ytterligare *hempna*² etc., *hempnis*, *hämpt*¹, *hämpdo*, *ohämpt*, *nampn*,³ *nämpna* etc., *nämpt*¹, *sampna* etc., vidare utan *p*-inskott *jam-*, *jämlika*, *jamsköt(h)*, *jämt*¹, *ymninge* 440, under förutsättningen att urnord. *mn* samnordiskt utvecklats till *bn*. Detta antages vanligen, se Noreen Aschw. gr. § 226, Gesch. s. 95 samt ovan anf. stt. Som stöd anföras **nabnum** Rök, **hifni** Ludgo (Södermanland; se Liljegren Run-urkunder nr: 870). Fullt bevisande äro dessa former icke, då dialektisk specialutveckling kan föreligga i dem som i fvn. Rök **nabnum** kunde möjligen utläsas *nampnum*, som professor Pipping enskilt framhållit.

Anm. 1. *walram* 3871, 4246, 4368 (namn på en tysk) kan också till formen vara lånat. På fhty. område finnas bl. a. formerna *Walaram* och latiniserat *Walrammus*, *Walramnus* (Förstemann Altd. Namenb.² I sp. 1518 f.).

Emellertid utvisa rimorden *hampn*, *nampn* på de två senare ställena, att originalet troligen haft *walrampn* eller *walramn*. Ett *walramn* är naturligtvis möjligt som inlånad form; sedan kan *p* ha inskjutits. Anslutning till simplex *Ram(p)n* kan också ha förelegat. Namnet var icke inhemskt i Norden. Från Sverige finnes endast ett belägg *Oluff Walramsz* 1550 Ångermanland (Brate-Lundgren Personnamn s. 294). Hos Lind No.-isl. dopnamn finnes intet **Valhrafn*. Bland de fsv. personnamnen hos Brate-Lundgren har jag funnit intet med *-ram(p)n* som senare sammansättningsled utom det ovan nämnda *Walramsz*. Däremot finnes simplex fsv. *Ram(p)n* Brate-Lundgren a.a.s. 201 och fvn. *Hrafn* Lind a.a. sp. 564 f. Och

¹ I dessa fall skulle förbindelsen *mt* i och för sig ha framkallat *p*-inskott; se § 145 nedan. Märk dock *jämt*.

² För etymologien se Falk-Torp Et. Wb. s. 402 (och för betydelseutvecklingen Rolf Pipping SNF VIII:2 s. 6). Annorlunda Falk-Torp Et. Ordb. I s. 287, Tamm Et. Ordb. s. 359 f.

³ Beträffande formen *namen*, se § 67 anm. 2.

walram kan vara en utveckling av *walramn*, i det *mn* efter svag-tonig vokal assimilerats till *mm*; se Noreen, *Aschw. gr.* § 294, 1, *Gesch.* s. 153 f. Namnets användning som manligt rim tyder visserligen på en accentuering *walrám*. Men alternativt kan huvud-tonen ha fallit på förleden. Och f. ö. kan namnformen representera den dialektalt uppvisade assimilationen *mn > mm* i slutljud också efter huvudtonig vokal, varom Noreen a. stt.

Anm. 2. Övergången *bn > m(p)n* förutsättes av *trampöll < trabna-öl från Trave* (Lübeck). Oklart är bortfallet av *n* (§ 139).

Samnord. *d* och *ð*.

§ 72. Samnord. klusilt *d* har bevarats i uddljud (även i början av en senare kompositionsled), t. ex. *dagh, diärffwer, dotter, drängia, dwala, liffdagha, fordragha, mandöde*.

Anm. I lånnord har det långgivande språkets *d* i allmänhet behandlats som i inhemska ord. Stavningar med *dh* antyda en tidigare anpassning efter svenskans ljudsystem (substitution av spirant för klusil), t. ex. *håladha, lydher* nom. pr. I det följande behandlas lånnorden tillsammans med de inhemska. Några specialfall ha dock särskilt anmärkts.

§ 73. Samnord. *dd* har bevarats, t. ex. *gledde, kläddo, orädder, osmiddan, riddare, staddis*.

Anm. Om de oklara *föddis* 3435, *inlendder* 1126 se §§ 119 anm., 121 anm. 3.

§ 74. Samnord. spirantiskt *ð* har troligen i alla ställningar (utom i några nedan nämnda specialfall) övergått till explosivt *d*.

Belägg:

A). i inljud

1). efter (kakuminalt) *l*: *ldwalde, någelda, utwalde, sigelde* etc., *salde, skildes* etc., *walder* ptc.;

2). efter *n*: *brände, -o, brende, -o, brender* ptc., *kende*;

3). efter *m*: *fordömpder*¹, *gömde, hämpdo*,¹ *rymde, sam(p)de*;¹

¹ *p*-inskottet är yngre än övergången *ð > d*.

4). efter *g*: *sagde*,¹ -o, *bygde*, *fölgde*, *hugde*, *lagde*, *lågde*, *tillagde*; *tagde*; men även *sagdho* 4501;

5). efter *v*: *haf(f)de*,² *höffde*, *kraffde*, -o, *liffde*, -o;

6). mellan icke huvudtonig vokal och annan vokal:

birgiadhe, *förämpnadho*, *glimadho*, *sannadhin*, *skaradho*, *taladho*, *tapadho*, *urnadhe*; *hundredha*, -dhe, *häladha*; *swidhidhe* 2566;

aktade, *antwardade*, *angrade*, *bidhade*, *böryade*, *biryade*, *byrgiadit*, *böryadis*, *dagtingado*, *dagtingadet*, *diktado*, *druknade*, *fangnade*, *fangade*, *fordarffwadis*, *frestado*, *fägrade*, *glimado*, *hopade*, -dis, *howade*, *huxade*, *jäwade*, *jäuade*, *kallade*, *kastade*, -do, *knäade*, *kronadis*, *lastade*, *loffuade*, -do, *lykkadis*, *plägado* etc., *pröwade* etc., *sampnade*, -do, *skapade*, *skipade*, *skortade*, *spisade*, *stappade*, *styrnade*, *stormado*, *stundade*, *swarade*, -do, *talade*, -do, *tapade*, -do, *tappado*, *tymade*, *takkade*, *tinghade*, *twingade*, *waraden*, *warnader*, *wilkorade*, *älskade*, -do; *hundreda*, *hälada*, -de, *främade*, -da, *swidhido* 785. Hit hör möjligen också *pt hade* (6).

Ovissa m. h. t. huvudtonens plats äro *amblodhe*, *fynuedhe*, *köpstadha*, *ärwdha*: *arbeide*, *köpstada*, *mandöde*, *manna*, *blode*, *ärwoda*, *ärffwoda*, *ärffwde*.

7). mellan huvudtonig vokal och annan vokal:

a biwdha, *adhilhärin*, *badhe*, *bädhe*, *bedhas*, *beredha*, *bidha*, -at, *bidhade*, *bidhan*, *biwdha*,¹ *blidhor*, *blidha* slagh, *budho*, *blidhe*, *bodhe*, -o, *bodha* stadh, *bort ridhit*, *bredhan*, *bredha*, *bryllops klädhe*, *dödha*, *dödhin*, *edha*² inf., *edha* m., *forradha*, *forstodho*, -e, *födha*, *gladha*, *godha*, -o, -an, *halff lidhin*, *hädhan*, *hedhin*, *hosin* *skodho*, *idhan*, *kidha* skär, *ledha*, *ledhas*, *ledho*, *lidha*, *lidha*, *lidhu*, *lidhi*, *lydha*, *lydher*, *mädhan*, *mäio* *stadha*, *mödha*, *nadho*, *nadhe*, *onadha*, *pascha* *skedhe*, *qwidha*, *radhe*, -a, *radha*, *redha*, *redhis*, *til redho*, *ridha*, *ridhan*, *rodho*, *romundabodha*, *rodhom*, *rödhum*, -e, -an, *sidho*, -or, *sidhan*, *sidhi*, *vm sidher*, *vm sidhe*, *skadha män*, *skadhe*,

¹ *g* < *g* framför *ð*; jfr § 82.

² I *hade* (6 ggr) kan *ð* ha blivit *d*, innan *v* föll, men *hadde* kan också i svagton ha blivit *hade*. Jfr § 136.

-a, skedhe, skedhe 899, smidha, stadhin, -a, -e, stodho, stridha, swidhido 785, swidhidhe 2566, tidhande, til redha, tradhe, trodhe, trädha, thädhan, wtlädha, wodho, vadha, widha, vidherla, vredha, vredhas, ädhelaheyt, ödhe;

adelhärin, bade pl, bedis, beskeden, bestodo, bade pt pl, budit, blidelika, blide, blidast, blodit, bloduger, bredan, broder, bröder, broder dotter, bryllöps klede, budin, döda, dödelike, döde, dödin, fader, faderfader, foder, forbudit, forradin, fride 1135, fäderne, glade, gläde, glade f. 1416, gode, -a, gudi, hedin, hädan, hesta foder, tudas, -sse, jwla broder, kläde, klede, lidit, lidugh, lädior, lödesa, -om, lödugh, -ukt, moder, moderbroder, nade, -a, nöduger, oblide, vnada, peder, qwidö, rada, radith, rada, rädlth, rida, ridith, rytza kleder, sidan, vm side, vmsider, sidä, sidugh, skadar, skadelika, skade, -a. skede, smide 610, snödelika, snödo, stadin, stridena, strida, ströde, städer 3431, tidande, -ende, trode 978, tydisk etc., vmskudat, wada, widermödo, vredas, vrede, vrede, ädela, ödith;

8). efter r:

bordhin, fördho, giordhin, hardhan, nordhan, wardha, wardhin, wordho;

antwardade, bordet, -rdith, borde pt, fierde, förde, -do, -der, hoffwodh gardin, giorde, harder, hardan, -da, hörde, -do, hördoth, hörder, jorderikis, lärde, myrda, nordan, ordin, rördo, sporde, -do, swerdin, Tord, thorde, -o, warda, -dom, varder, wordo, -de, wrdit, wordit, wardbergh, wardman, werdelikheth, wärde etc., werdugheth, waardo;

9). fför svarabhaktivokal + r:

bidher 3 spi, dödher, godher, hedher, idher, oblidher, sedher 113, sidher 351, widher, vredher;

bider 3 spi, döder, breder nsm, frider, glader nsm, gläder 3 spi, goder, heder, hosin skoder, ider, nider, rader 3 spi, rider, seder 1873, sider, stader, suderköpunge, suderma land 541, wider, ther meder, wider, widermödo, -sagde, vreder, wäderith;

10). fför *r*:

idhra; brödra, -drom, Didrik, fodrat, hedran, -drade, idre, -a, nidre, sudre;

11). fför *ï*:

tridhia 1387, 1806; bidia, lädior, tridle, -a, -o, tridiwngh;

12). fför *n*:

trodhne, vridhna; hedne etc., hedningia, obidne, ödnolagh;

13). fför *l*:

ädhla; öädla, sadlana, ädla, ädlaheet;

14). fför *k*:

odhkna liunga 2736.

Under A) höra även *brudgomen, ladhsten, midsomar*, om icke i dessa ord förlederna snarare få antas ha behandlats som motsvarande simplicia.

B). I slutljud.

1). efter huvudtonig vokal:

aruidh (?), baadh n., bestoodh, ba(a)dh pt, bödh pt, blidh, blodh, brödh, budh, dödh, forstodh, fri(i)dh, gladh, godh, grudh, gudh, heedh, haadh, leedh, leedh, miodh, Miödh, nödh, oblidh, ofridh, radh 3886, radh, radh 4372, rädh pt, riidh, reedh pt, rödh, si(i)dh, stadh, stodh, stri(i)dh, stedh, widh, ti(i)dh, wi(i)dh, widh, winsämio radh, wredh, vredh, wädh, ödh;

Aruid(?), ba(a)d, biid 2288, bli(i)d, blod, breed, bud, död, forstod, fri(i)d, god, gud, hemfrid, leed, liid, miöd, morgons tiid, med, nid för, nöd, oblid, ofri(i)d, offwreed, rad, reed f., riid, reed pt, siid, somars tiid, stad, sto(o)d, stri(t)d, ti(i)d, waad, wi(i)d, vreed, ööd;

2). efter icke huvudtonig vokal: specialfall, varom § 75 nedan);

3). efter *g*: *sagdh 3119; blygd, dygd, Frygd, foægd;*

4). efter *r*:

behordh, bördh, forwardh, gardh, gärdh, jordh, kolmardh, ordh, wardh pt, wardh 2321, wärdh;

bohord, behord, bord, färd, förd, gard, gärd, hiord, högferd, jord, mord, ord, swärd, swerd, vard pt, wiikskard, wärd.

Om pt *wart*, *vart* se § 75 nedan.

Övergången är otvivelaktig i de ställningar, där *d* står konsekvent (efter *l*, *n*, *m*, *g*, *v*) och torde också få anses säker efter *ʒ* (trots *sagdho*, *sagdh*) och i svagtonig stavelse mellan två vokaler, där skrivningarna med *d* ha stor övervikt. I alla dessa ställningar är övergången tidigt konstaterad; se Noreen *Aschw. gr.* § 257, *Gesch.* s. 147, Kock *Arkiv XI* s. 152 f. Vad beträffar ställningen i svagton, bör märkas att Kock först konstaterat dess förekomst i en skrift från 1500-talet (Ol. Petri's krönika), men att Noreen förklarar den vara dialektiskt belagd redan omkring 1350, dock utan att han närmare motiverar detta påstående eller anför någon källa, där övergången kommer till synes.

De talrika *d*-skrivningarna i övriga ställningar göra det troligt, att övergången inträtt generellt. Det är svårt att förstå, huru *d* skulle kunna stå som tecken för *ð*.¹ Att däremot *dh* står för *d* är en lätt förklarlig omvänd skrivning, uppkommen sålunda, att förlagan haft *ð*, tecknat *dh*, i sådana ställningar, där skrivaren till cod. A haft *d*-ljud. Märk (utom *sagdho*, *sagdh* ovan) ett fall, där *dh* står för samn. *d* efter *n*: *lundh* 2392. Genom olikhet mellan förlagans och A-skrivarens språk förklaras också den större frekvensen av *dh* i vissa ställningar. Åtminstone efter *l*, *n*, *m*, *g*, hade väl redan archetypen endast *d*, då övergången i dessa ställningar var förlitterär. Efter *g*, *v* och i svagton var också i förlagans språk övergången genomförd, men några *dh*-former fingo följa med från en tidigare hs.

¹ Man finge i så fall tänka sig, att motsatsen *dh*: *d* i vissa ställningar framkallat en allmän osäkerhet, så att *d* godtyckligt kunde insättas, där förlagan hade *dh*. Men då tecknet *d* börjat användas just för att markera klusilt uttal, är en skrivning *d* för *ð*-ljud något egendomlig. Jfr emellertid förhållandet mellan *gh* och *g*, i fråga varom det måhända är nödvändigt att antaga en dylik ömsesidig förväxling, om icke i EK, så åtminstone i vissa andra äldre dokument; se § 83.

För den händelse en generell övergång *ð* > *d* anses osannolik, måste dock utom i ovan nämnda ställningar (efter *l*, *n*, *m*, *g*, *v* och i svagton mellan två vokaler) *ð* ytterligare antagas ha blivit *d* åtminstone i grannskapet av *r* (även framför ett *r*, invid vilket senare en svarabhaktivokal utvecklats), på grund av *d*-skrivningarnas övervikt i dessa fall. Jfr Kock *N. Tidskr. f. Fil. N. R.* IX s. 150.

Men emedan förlagan till A redan genomfört övergången i dessa ställningar, finna vi i cod. A endast några få fall av *dh* efter *g*, *v* och i svagton. I övriga ställningar var i förlagan till A spiranten bevarad; därför uppvisar A i dem ett stort antal *dh*-skrivningar.

Då cod. A förskriver sig från 1470-talet, är det icke synnerligen djärvt att här antaga en generell övergång av $\delta \rightarrow d$. Enligt Noreen Gesch. s. 147 har den tämligen allmänt inträtt omkring 1500.

Anm. 1. Felskrivning på grund av dittografi är *gul* 3001 för *gudh*. Frasen lyder *som gul er hwll*.

Anm. 2. Samnord. δ har, då association icke stod hindrande i vägen, framför *s* övergått till *t*. Där om vittna skrivningar som *betz*, *dötzins*, *gotz*, *vplenzsker* vid sidan av *beedz*, *dödzens*, *godz*, *vplendzsko*. Assimilationen var säkerligen samnordisk. Omvänd skrivning föreligger i lånordet *budzor* 3045 (: *butzor* 4191). Jfr fvn. *búza*, mlty. *bûtze*, Fischer Lehnw. s. 47.

§ 75. Spår finnas av en övergång $\delta > t$ i svagtonigt slutljud. Beläggen äro *siw hundrat* 672 (: *hundrad*), *herat* 2994, 4386, 4445. Hit hör möjligen också pret. *wart*, *vart* (: *wardh*, *vard*) och *mz* (: *medh*) som kanhända är att utläsa *mæt* eller *met*; jfr *thz = thät*.¹ Se om denna ljudlag Kock Fsv. lj. s. 445, Unders. i sv. språkh. s. 14 ff., Arkiv VI s. 35 f., 376 not 2, IX s. 163 f., Noreen Arkiv V s. 390, VI s. 375, Aschw. gr. §§ 257, 2; 260, 7 och anm. 7, Gesch. s. 147 f.

Anm. Växlingen *gert* 1038, 1072, *gertz* gs 792: *gerd* 1056 beror väl på att i mlty. *t* och *d* växlade i olika böjningsformer som i *wort : wordes* (Lasch Mnd. Gram. §§ 227, 305, 371). För uppkomsten av *gerd* kan dessutom ha spelat in analogien gs *gardz* (utt. *garts*): ns! *gardh(er)* = gs *gerts* : x; x = *gerd*. Jfr vidare fall som *behordh* (mlty. *bohurt*), men däremot *solt* : *soldera*.

§ 76. Samnord. *ld* har assimilerats till *ll*. Där om vittna följande skrivningar: *aller* m. 4456, *forskylla*, *halla* etc., *häller*, *miller* etc.,

¹ Jfr dock beträffande *thz* Sahlgren SNF VI:2 s. 6 samt § 114 nedan.

Sill, siällan, skiölla, skulle, -o, skyllan, skylloge, walla v., wall n., waldemar, wille, -o, marghfall 1921, margh falla 2853, vällugha 238 etc. Vid sidan av dem står *alder 46, alderin, halda etc., halder, margfald 4519, milder, milde, skulde, -o, wald n., waldemar, welduger 4, 31, wäldoghan 1702, wilde, -o, dessutom aldrigh, alden skogha 218, Oldenskogha 1965, hald, haralder, skuld, skild 2968, tiäld, tholde, -o.* Omvänd skrivning, som i sin mån vittnar om övergången *ld > ll*, föreligger troligen i *fioldo 1680* (vid sidan av *fiollo*). Jfr *hioldo: hiöllo* med gammalt *ld*. Det kan också tänkas, att *fioldo* påverkats av *hioldo*. — Se om denna assimilation Tamm Fonet. kännetecken s. 78 ff., Larsson Söderm. s. 118 ff., Kock Arkiv VIII s. 385, IX s. 258 ff., XI s. 324 ff., Noreen Aschw. gr. § 292, Gesch. s. 153. Att i så många fall *ld* förekommer beror troligen till en del på, att assimilationen åtminstone i starkton icke inträtt i förlagan. Dessutom är i vissa fall påverkan av tyskan möjlig, t. ex. *marghfald, milde, wald*; se Tamm a. st. Framför *r* och svarabhakti + *r* kan sekundärt inskott av *d* föreligga; jfr § 142 nedan.

Anm. 1. I följande lånord är *ld* bevarat åtminstone i skriften: *baldakin, dysewald n. pr., samhäldogh 1273, soldera*; lånord är troligen också *bald 1109* (Tamm Et. ordb. s. 77.)

Anm. 2. Ordet *soolt 'sold' 3318* har inlånats med *t*; det är = mlt. *solt*, Lübben Mnd. Hdwb. s. 362. Jfr Kock Unders. i sv. språkh. s. 21.

§ 77. Samnord. *nd* har i svagton assimilerats till *nn*. Belägg: *smalänningia 3986, wplénningia 3987*. Se Kock Unders. i sv. språkh. s. 20, Noreen Aschw. gr § 292, 2, Gesch. s. 153. Ändelsen *-ande* synes åtminstone alternativt ha haft stark biton (se Noreen Aschw. gr. s. 52), då i densamma *nd* bevarats: *attanda 3302, farande 1522, fiande 2318, fiandene 2960, fiende 900, löpande 3092, löpande 107, ridhande 873, 3724, ruskande 734, tidhande etc. (14), twsande etc. (12), warande 1523*.

Anm. 1. Om Hugo Pipping; SNF II:4 s. 4 f. har rätt i, att *runno 141* bör tolkas som *rundo* = fvn. *hrundu*, kan formen likväl

icke anföras som bevis för en assimilation i starkton av *nd* till *nn* i *cod. A*, ty rimmet *wnno* visar, att formen måste ha förekommit redan i originalet. Även *BC* ha *runno*.

Anm. 2. Oklar är formen *kundo* 208 vid sidan av *kunno* (med *nn* ur *nD*). Förklaringsförsök hos Noreen Aschw. gr. § 340 anm. 2. Jfr ock Erik Noreen Språkvet. sällsk. i Uppsala förh. 1916—1918 s. 100. Här kunde möjligen dittografi föreligga; versen lyder *at the kundo än landom radha*.

Anm. 3. Etymologiskt oklart är namnet *jälbolung* 522. Var.: *äbbalundh B*, *abbä lwndh C*, *ielmbo| lundh D*, *hiälmboo lundh H* m. fl. Lagerbring Hist. II s. 511 har tolkat *jälbolung* som *Bjälbolund*. Det finnes ju en utveckling *nd* > *ng* i modern skånska (*hong*, 'hund', *rong* 'rund', Rietz Ordbok s. 267, 543); men att ett skånskt dialektdrag här skulle finnas är ytterst osannolikt. Huru än *jälbolung* skall tolkas, får *-ung* antas ha tillhört originalet; rimord är *vng*.

Samnord. *f*.

§ 78. Samnord. *f* har i allmänhet bevarats, men dess kvalitet måste antagas ha förskjutits från bilabial till dentilabial.

Exx.: *fader*, *fly*, *full*, *föra* m. fl. I uddljud står stundom *ff*, t. ex. *ffrygd* 1276, *ffyre* 4444, *ffatighe* 574. På dessa och ett par andra ställen läser dock Klemming *F-* för *ff-*; däremot *ffoghotin* 3338, *fför* 938, 1093, 3560. I v. 51 är jag böjd att läsa *Ffolkunga* (Klemming *Folkunga*), i v. 2902 *Ffäm* (Klemming *Fäm*). Växlingen är säkert rent ortografisk och saknar språkhistoriskt intresse.

Anm. 1. Mähända föreligger redan samn. *ff* uppkommet genom en tidig assimilation *bf* > *ff* i *vffa(a)* 320, 4106.¹ Jfr dock *aff faa* 3078.

Anm. 2. I lånord stå *f* och *ff* motsvarande det långivande språkets *f* och *ff*, t. ex. *frw*, *persefall*, *sofia*¹ 1134, *cristoffer*, *offrade* 4408, *offe* 882. Med avvikande ljudbeteckning *philpus*, *philpusson*, *henrik van kyrna* 1560 (men *Didrik fan berner* 20). Ovisst är ljudvärdet i *deeffholt* 639 'Diepholt'.

¹ Om *soffia* 454 se § 128 anm.

§ 79. Samnord. *ft* uppträder som *ft* växlande med *pt*. Skrivningarna med *pt* härstamma sannolikt från archetypen (möjligen från originalet), i vars dialekt *ft* övergått till *pt*. Formerna med *ft* tillhörde troligen A-skrivarens egen dialekt. Det är ovisst, om dess *ft* utvecklats ur *pt* < *ft* eller om förbindelsen utgör en direkt fortsättning av samnord. *ft* (dock med förskjutning av kvaliteten hos *f* från bilabial till labiodental). Se beträffande *ft* och *pt* Tamm Fonet. kännetecken s. 41, Noreen Aschw. gr. §§ 259, 2; 265, Gesch. s. 98, 150.

Belägg:

<i>giffas</i> 77	<i>aptan</i> m. 732, 3302, 4151
<i>häfft</i> m. 1284, 2822	<i>giptas</i> 2431, <i>ogipter</i> 1954, <i>ogipta</i> 592
<i>halfft</i> adj. ntr. (5)	<i>liwpt</i> adj. ntr. 1985
<i>haf(f)t</i> ptc (6)	<i>lypta</i> 1773
<i>kräfft</i> ptc 1285	<i>opta</i> (5), <i>optare</i> 4489, <i>optast</i> 479
<i>liwfft</i> adj. ntr. 651	<i>Optelika</i> 2476
<i>krafft</i> m. 1383	<i>skäpto</i> 3 ppti 2790;
<i>krafftogh</i> adj. 1121, (<i>kräfftigh</i> 2903, lånord?)	<i>epter</i> , (<i>epter</i> , <i>äpter</i>) (37), <i>epte</i> 1932
<i>offta</i> (3)	
<i>effter</i> 1967	
<i>torffte</i> (14), <i>-om</i> 4463, <i>-on</i> 927, <i>torfftelikt</i> 4259.	
<i>ärfft</i> 349	

Jämför ännu med urspr. *pt*: *köpt* 1986, *skipte*,} *-o*, *-ot* (av *skipta*) 1800, 1751, 4184. Om några lånord, se anm. 1, 2 nedan.

Flere här uppräknade fall bevisa intet om den ljudlagsenliga utvecklingen, då analogibildning kan ha spelat in, t. ex. *haft*: *hawa*, *liwfft*: *liuwer*, *köpt*: *köpa*. Däremot vittna t. ex. *liwpt*, *opta*, *epter* med säkerhet om övergången *ft* > *pt*, *offta*, *effter* med säkerhet antingen om övergången *pt* > *ft* eller om att *ft* bevarats. Med hänsyn till att övergången *ft* > *pt* är äldre, *pt* > *ft* yngre, är det sanno-

likast, att skrivningarna med *pt* härstamma från archetypen (eller originalet) och att förbindelsen *ftj* tillhörde A-skrivarens egen dialekt. Antagandet stämmer med förhållandena i codd. BCD; i dessa hss. växla *ft* och *pt* ungefär på samma sätt som i cod. A.¹

¹ Materialet är följande:

Cod. B:

häfft n. 2822
 kräfft m. 2823
 krafft f. 1383
 liwfft 651, liwfft 1985
 krafftog 1121
gifftas 2431
 halfft 781, 2196, 2208
 häfft ptc. 1382, 2094, 2157, 2424
offta 240
ogiffta 592, *ogiff* 1954
 troffte (4)
 torffte (10)
 torffto 927, torfftom 4463
 effter 1967
effter (29)
 giffs 4189, gaffs 1749
 olaffs mässo 2676
 kalff sundh 3050, kalff sundhe 3110
 näffste 527
 skaktaffuill 710

apton 3302, 4151
 skäpto 2790
 optast 479, optelika 2476, optare 4489
opta 695, 2497, 3377
opta 1751, 2541, 3241, 4339
 skripta maall 2476, skriptamall 4402
 skriptene 3769
 köpt 1986
 öpte 871
 skipto 1751, 4184

Cod. C:

giffas 77
giffas 2431
 häffth 1284, 2822
 kräfft 2823
liwffth 1985
 krafft f. 1383
 krafftog 1121
 [h]alffth 781, häfft 2196, halfft 2208, 2415
 häfft ptc 1382, 2094, 2157, 2424
 offthä 695
offta 240, *offthe* 2541
ogiffthä 592, *ogiffth* 1954
 torffthe (9) -o 927
 törffthä 2625, torffthä 2868, torffte 1167,
 törffthe 1979

apton 3302, 4151
 skapho 2790
opthä 2497, *optha* 3377
optha 1751, 3241, *opthe* 4339
 optelika 2476, optasth 479
äpther 1967
 äpther (11)
 epther (4)
 epter 1458
 äpter 1036
 skriptha mall 2476, 4402
 skripthane 3769
 köpt 1986
 öpthe 871
 skipto 1751, 4184

Då i cod. A intet exempel finnes på övergång av samnord. (urnord.) *pt* > *ft*, föreligger den teoretiska möjligheten, att i A-skri-
varens dialekt *ft* direkte fortsätter samn. *ft*, dock med förändring av
kvaliteten hos *f*. Jfr behandlingen av *fs*, varom anm. 3 nedan.

I detta sammanhang förtjänar en troligen korrumpierad läsart att
diskuteras. Vv. 1986—1987 lyda enl. cod. A:

hauer jak gotz sidhan köpt
eller ok sölfuer saman stöt

effther (12)

effter (4)

giffs 4189, gaffs 1749

oleffs mässo 2676

kalff sundh 3050, kalff swnde 3110

(naffthä 527)

skaffthauill 710

tärffth 1285

Cod. D:

affthon 4151

giffas 77

häfft 1284, hafth 2822

krafft m. 2823

kräfft ptc. 1285

liwift 651, liwfft 1985

krafftogh 2903

liffa 1773

halfft 758, 781, 2196, halffth 2415

hafft 1363, 1382, hafth (4)

oftare 4489

ogiffa 592

giffs 4189, gaffs 1749

Oloffs mässo 2676

skaktaffwel 710

kalff sundh 3050, 3110

torffte (7)

(törffde 3615), (torffde 3609)

torffthe 2625, 4330

torfftey 4050, torffto 927

törffte 1927

effter 2708, 3524

effther (4)

apton 732

gipthas 2431

kraptogh 1121

skepto 2790

opta 695

optha 2497, 3377

opta 1751, 2541, *opterlika* 2476

optha 3241, 4339, *optast* 479

ogipther 1954

scriptin 340, *scriptene* 3769

scriptamaall 2476

scripthamall 4402

köpth 1986

öpthe 851, 4501

skipte 1751, 1800

skipphz 4184

epther 1967

äpter (14)

epter (5)

Epther 816, 2836

epther (8)

Var.: 1987 : 5 *stöt* B, *stöth* C, *stöpth* D, *stöpt* EIH, *stöffth* FGK, *stöffft* LM, *stött* N, *stöfftt* P, *stöptt* T.

Överensstämmelsen mellan ABC gör det troligt, att archetypen haft *stöt*, men då formen icke ger rim, måste läsarten anses förärvad. De avvikande läsarterna kunna ej anses för annat än konjekturer. Emellertid har Fant SRS I:2 s. 27 upptagit läsarten *stöffft* och ger (not *e*) följande förklaring: „Stöfva, sagaciter quærere, unde Stöfvare, canis sagax, emissarius“. Senare har Kock Antiqv. tidskr. f. Sv. XVI: 3 s. 7 (tydligt utan att ha observerat Fant's läsart och not, då han ej nämner dem) framställt den förmodan, att *saman stöt* är fel för *samanstöft*; ordet *stöfva* 'spåra, snoka' finnes ännu i nsv. hos Dalin Ordb. II s. 482. Rimordet *köpt* säges stå för **köft*, jfr *liwpt* 1985 för *liuft*. *Saman stöwa* skulle betyda 'från skilda håll spana upp', alltså ugf. 'samla'. Ett *stöwa* är annars ej belagt i fsv., men mlt. *stoven* 'suchend jagen, aufstöbern' och nsv. *stöva* göra det troligt, att ordet funnits i fsv., och *stövare* är där belagt. Den Fant-Kockska tolkningen är att föredraga framom det *saman stöpt* (: *stöpa*), som Söderwall Ordb. II s. 305 med tvekan föreslår. — Vad så formen beträffar, synes det mig rimligast att originalet haft *köpt* (med bevarat *p*): *stöpt* (med övergång *ft* > *pt*). Formen *stöft* var sämre skyddad för övergång till *stöpt* än *köft* för övergång till *köft*, dels emedan verbet *stöva* var ovanligare än *köpa*, dels emedan *stöpt* också kunde tolkas som hörande till *stöpa*. Men något bindande påstående om originalets behandling av *ft* : *pt* kan icke göras, då alla hithörande rim äro parallellrim.

Anm. 1. Lånordet *kräft* 2823 'fängelsevalv' anses gå tillbaka på lat. (grek.) *crypta* (Fischer Lehnw. s. 71). Men ordet kan vara upptaget ur fda., där det har formerna *kræft* och *kraft* (Kalkar Ordbog II s. 611). Den mlty. formen har avvikande vokalisation; den lyder *kruft* (Lübben Mnd. Hdwb. s. 191). — Sidoformen *kräftigh* 2903 till *kräftogh* 1121 måste på grund av sin vokalisation anses vara lånad ur mlty. eller åtminstone påverkad av

mlty. *kreftich*. — I fallen *scriptin* 340, *scriptenne* 3769, *scriptamall* 2476, 4402 är *pt* bevarat i anslutning till latinet. Skrivaren kunde möjligen litet latin; märk hans åkallan före texten: *assit ad inceptum sancta maria meum*. Den kunde ju dock vara avskriven ur förlagan. Versen saknas emellertid i cod. C.

Anm. 2. Formen *skaptawel* 710 (jfr *skaffthauill* C, *skaktafuill* B, *skaktaffwel* D) är troligen utvecklad ur en form med *ft*; måhända har originalet haft en form med *pt*. Och fsv. *ft* eller *pt* kan stå som substitution för mlty. *cht*. Märk mlty. *schach(t)-tafele* = *schaktafele*, Lübben Mnd. Hdwb. s. 317, 318. Möjligen kan också i någon mlty. dialekt ha funnits en form **schaf(t)-tafele*. Ordet synes folketymologiskt ha förbundits med subst. *schachtschaft*. Fsv. *skaftawel* kan gå tillbaka på *skaft-tawel*. — Den dialektala mlty. växlingen *ft* : *cht* beror på en övergång *ft* > *cht*, se Lasch Mnd. gram. § 296. — Noreen Aschw. gr. § 282 lämnar fsv. *skap-*, *skaftavel* oförklarade.

Anm. 3. Framför *s* står endast *f* (*ff*), aldrig *p*. Belägg: *giff*s 4189, *gaff*s 1749, *gerleff*s 3876, 4244, *olaff*s *mess*o 2676, *olaf*son 4017, *kalf*swnde 3110, *skalff*swnd 3050, *of*san 2024, *off*seen 1357, *of*sent 2091, *aff*stark 4022, *näff*ste 527. I alla fall utom det sistnämnda kan *f* eller t. o. m. *v* analogiskt ha bevarats; men fallet *näff*ste visar, att A-skrivarens dialekt icke kände övergången *fs* > *ps*. Behandlingen stämmer med BCD. Det bevisande *näff*ste finnes dock endast i B; cod. C har *naff*thä, cod. D en helt avvikande läsart. Om archetypen eller originalet haft *ps* är naturligtvis omöjligt att avgöra.

Utan intresse för vår skrivares dialekt är ortnamnet *axawal* 932, 3282 med dess eventuella övergång *fs* > *ps* > *ks*, då dess form kan vara lånad från någon annan dialekt. Se om namnets ljudform och etymologi Noreen Aschw. gr. § 271 anm. 2, Grape Studier öfver de i tsv. inlånade personnamnen I s. 11 ff.

§ 80. Samnord. *f* har i slutljud utvecklats till *v*; det tecknas alltid *ff*, t. ex. *gaff*, *halff*, *geeff*, *liiff*, *löff*, *tolff*, *wlff*. Att skriv-

ningen *ff* hade ljudvärdet *v* synes direkte bekräftas av att *ff* två ggr står i inljud för *v*: *haffin* 2 ppi 2097, 2100. — Se f. ö. Noreen Aschw. gr. § 259, 1.

Samnord. *g* och *ʒ*.

§ 81. Samnord. klusilt *g* har bevarats i uddljud (även i senare sammansättningsled) och som geminata, t. ex. *gamal, gardh, gengerd, glader, goder, grät, bruggo, bryggia, byggla, eggia, hloggo, hugga, sigge, hiogh* 3 spti 1555.

I *hiogh* betecknar *gh* möjligen geminata, vars explosion var tydligt hörbar. Måhända stod *gg* med tydlig explosion akustiskt nära en aspiration (jfr den kraftiga *h*-liknande explosionen = aspirationen hos högsv. *k, p, t*), och beteckningen med *gh* är sålunda så mycket begripligare. Jfr Kock N. Tidskr. f. Fil. N. R. VIII s. 292 ff., Sjöros Studier tillegn. Es. Tegnér s. 462.

Anm. 1. Det är möjligt, att *g* affriceråts framför palatala vokaler (se Noreen Aschw. gr. § 278), men det framgår icke av beteckningen.

Anm. 2. Såväl *g* (*gg*) som *ʒ* hade väl redan samnord. förlorat sin stämton och *ʒ* kanske också övergått från spirant till klusil framför tonlös konsonant. Dock kan stämtonen och även det spirantiska uttalet alternativt ha bevarats i anslutning till andra böjningsformer. Jfr skrivningar som *dagsens, hught, lagt, margt* 2659: *enkte, lödukt, mankt, markt* 1185, *sakt, takt* 1029, *hingxsta, sigx, wisinxöö, wisinxöö*.

Anm. 3. I lånnord har beträffande fördelningen av *g* och *ʒ* troligen en anpassning skett efter de inhemska orden. Vi ha t. ex. skäl att anta klusil i *gårande*, ehuru i mlty. även uddljudande *g* var spirantiskt. Se Lasch Mnd. gram. § 342.

§ 82. Samnord. spirantiskt *ʒ* har framför *d(h), l, r* övergått till klusilt *g*. Därom vittnar den konsekventa beteckningen med *g* i dessa ställningar: *blygd, dugde, fölgde, lagde, sagdh, sagdho* etc.;

fugla, insigle, naglom, seglde; fagran, fagradall, högre. Även står *g* framför svarabhaktivokal + *l*: *nägelda, sigelde* etc. Övergången till *g* hade tydligen skett, innan svarabhaktivokalen utvecklats. — Se beträffande övergången *ʒ* > *g* i dessa ställningar Noreen Gesch. s. 148.

§ 83. Ovisst är, huru samnord. spirantiskt *ʒ* behandlats i inljud mellan två vokaler och mellan *r* och vokal samt i slutljud efter vokal och efter *r*. I dessa ställningar skrives växlande *gh* och *g*. Exempel:

A). i inljud

1). efter huvudtonig vokal:

aghe, dagha, dräghit, dughande, foghote, magha, skoghln, wägha m. fl.;
dragit, dugande, fogote, skogen m. fl.;

2). efter svagtonig vokal:

feligher, salighe, salughe,¹ trätigho m. fl.;
almogen, bloduger, helager, skylloge, älskoga;

3). efter *r*:

morghon, berghe;
morgon, borga;

B). i slutljud

1). efter vokal:

aldregh, dagh, hälagh, lagh, slagh, strwgh m. fl.;
aldreg, fordrag, helag, manzslag, strug;

2). efter *r*:

bergh, borgh, sörgh;
berg, borg, sorg.

Frågan är, om beteckningarna med *g* få anses intyga, att samn. *ʒ* blivit *g* och att *gh*-skrivningarna härstamma från förlagan. Att så varit fallet i svagton är troligt, och likaså möjligen efter *r*; se Noreen Gesch. s. 148, Olson Ög. fragm. s. lxxi och på dessa st. anf. litt. I övriga ställningar är en så tidig övergång till klusil knap-

¹ Avledningsändelsen *-ugh* betraktas här som svagtonig. Att *u* delvis bevarats bevisar endast, att den i en tidigare skrivares språk haft stark biton.

past att vänta. Men då nödgas vi anta, att *g* kunde stå som tecken för *ʒ*. Motsättningen mellan förslagans *gh* och A-skrivarens *g* i de fall, där han hade klusilt uttal måste naturligtvis ha framkallat en osäkerhet i fråga om ljudvärdet av *g* och *gh*. Men den direkta följden bör endast ha varit, att *gh* godtyckligt kunde användas för *g*, icke tvärtom. Och en felskrivning *g* för *ʒ*-ljud synes mig mindre sannolik på den grund, att *g* just införts för att markera ett klusilt uttal. Olson Ög. fragm. s. lxxi antar emellertid, att *g* kunde stå som grafisk variant till *gh* för att beteckna *ʒ*. Och det måste medges, att för de 1300-tals hss., dem Olson behandlar, en övergång till klusil är ännu osannolikare än för EK:s vidkommande och att tämligen säkra exx. sålunda finnas på en ömsesidig förväxling av *g* och *gh*. Jfr om *d:dh* § 74 ovan. Utv. $\delta > d$ och $\delta > g$ behöva ej ha gått parallellt.

§ 84. Samnord. *ʒ* har i ställning framför *n* utvecklats till ν^1 . Där om vittna skrivningarna *fangnade*, *fangnade*, *-o*, *gangn* och troligen *angna bro* 2283, 2360; namnets etymon är ovisst, men jfr *agnatorpe* 2266. Vid sidan därav stå konservativa skrivningar som *fregna*, *fägne*, *hegna*, *lugn*, *lygn*, *regn*, *signe*. I *slägne* kan *g* vara bevarat i anslutning till *slägghin* etc. Se om övergången Noreen Gesch. s. 148, Hugo Pipping SNF VII:1 s. 34 f.

§ 85. Ovisst är huru samnord. $\nu + g$ (*ʒ*?) i slutljud och inljud behandlats. Det är omstritt, huruvida *g*-ljudet efter *n* var spirantiskt eller icke, se Noreen Aschw. gr. §§ 34 anm. 2, 40 anm. 2, Hugo Pipping SNF VII:1 s. 30 och där anf. litt., Sjöros Studier tillagn. Es. Tegnér s. 464. Och det är ej möjligt att med säkerhet avgöra, om den fsv. övergången *ng* $>$ $\nu\nu$ inträtt.

Den gamla förbindelsen *ng* tecknas i vår hs. i inljud alltid med *ng*, utom i adv. *tinghat* 2067, *tinghat* 2366 (jfr *tighat* 2395, 2585) och 3 spti *tlngnade* 2976, i slutljud dels med *ng*, dels med *ngh*: *bang*, *drotning*, *fastogang*, *gerning*, *lang*, *miolkalang*, *morating*.

¹ Då tryckeriet ej har något av de vanligen nyttjade tecknen för den gutturala nasalen, användes här och i det följande ν som tecken för detta ljud.

nyköpfung, skanung, skäninge, sprung, twang n., twang pt; bangh, fastogangh, rynggh, sangh, sängh, tingh, twnggh, twangh.

Det är troligt, att *vg* i slutljud blivit *vv* och att den alternativa skrivningen med *ngh* är ett tecken därpå, som Noreen menar. Bokstaven *h* betecknar möjligen, att här förelåg geminata (jfr Sjöros a. st., som dock har en annan uppfattning), d. v. s. *vv < vg*, eller också explosionen av det senare *v*. Assimilationen *vg > vv* bestod i, att den kraftigare explosivan *g* ersattes med en förlängd uttalstid av *v* med följande explosion. Den jämförelsevis långa paus, varigenom explosionen var skild från implosionen, gjorde explosionen fullt hörbar. Denna kunde därför betecknas särskilt (med *h*).

Att *ng* kunde beteckna *v*-ljud utan följande klusil eller spirant styrkes måhända av skrivningen *blāngt* 2659 = *blavt < blavkt*, med bortfall av *k* mellan två konsonanter (§ 135, 4).

I inljud var *v + g* troligen bevarat. Måhända vittnar *tinghat* (adv.) indirekte om, att *g* i förbindelsen *vg* vanligen icke var spirantiskt. I detta ord, där *n* och *ʒ* sekundärt sammanstött (*tinghat < *þænn-wæʒ-at*), var *ʒ*-ljudets spirantiska karaktär kanske bevarad. Direkt påverkan av sidoformen *tighat* kan också föreligga. På det enstaka *tinghade* är knappast någonting att bygga. Kanske föreligger endast en felskrivning för *tingadhe*. Dock står i pret. vanligen *-de*, icke *-dhe*; se § 74, mom. A, 6.

§ 86. Samnord. *ʒ* har i svagtonig stavelse mellan *æ* och *n* utvecklats till *j*, varefter förbindelsen *æj* blivit *æi* och därefter på vanligt sätt kontraherats till *ē*. Däröfver vittna *ge(e)n*, *genast*, *genstan*. Se § 38 ovan.

Anm. Oklar är formen *gönom*. Om vi med stöd av fvn. *gögnum* kunna utgå från ett *gøʒnum* med samnord. *ø* (jfr Noreen Aschw. gr. § 100, Aisl. gr. § 74, 7, Kock Sv. Ljudh., I s. 412, II s. 9), få vi kanske anta en med *æʒn > æin > ēn* parallell svagtonsutveckling *øʒn > øin > ēn* och sedan förkortning av *ē* i svagton. På samma sätt som Hultman stöder mellanstadiet *æin* med en hänvisning

till dialektala starktonsformer som *rāin* kunna vi hänvisa till den danska utvecklingen *Øjne, Løgn* (utt. *løjn*). Diftongen *ei* (*øy*) bör ju ha kontraherats till *ē*; jfr *høra* < *høyra*.

Möjligen kunde „sporadiskt bortfall“ av *ʒ* föreligga; jfr Noreen Gesch. s. 161 om *ginum* och § 138 nedan. Ovan givna förklaring torde dock vara att föredraga.

§ 87. Samnord. *ʒ* har mellan *a* och vokal övergått till *w* i namnet *bawaswnd* 2655 'Bogesund' (Ulricehamn). Övergången är dialektisk i fsv; se Noreen Aschw. gr. § 279, 1, Geschichte s. 149. Belägget i ett ortnamn är ej bevisande för skrivarens dialekt, då lån kan föreligga. Om namnets etymologi se Noreen Spridda studier III s. 91. Bevarat är *ʒ* i *Baghawss* 2904 'Bohus' (jfr Noreen Aschw. gr. a. st., Spridda st. III s. 84).

§ 88. Samnord. *ʒ* har framför konsonantiskt *i* övergått till *j* och troligen sammansmält med detta i ett *j*-ljud. Beteckningsättet är emellertid *g(h)i*: *fylgia, fölgia, nöghia, fyretighio, sighia, wighia*. Att övergången egt rum framgår av några omvända skrivningar med *gi* för gammalt *ʒ*: *byrgiadit* 1203, *birgladhe* 3041, *wilgioger* 1201. Möjligen finnes ett direkt vittnesbörd om den, nämligen namnformen *malmöya* 438, 4352. Rimord är på båda ställena *nöghia*, som i v. 198 rimmar mot *föggha* (vilket visar att övergången icke inträtt i originalet). Vanligen ansättes en grundform *Malm(h)ōgha* gp av *malmhōghar* eller np med R-bortfall. (Noreen Spridda st. III s. 97). Rimmet *Malmögha : nöghia* är lika gott som *föggha : nöghia*, så för rimmets skull kan originalet gott haft denna form. Och *malmœia* är en regelrätt skånsk utveckling av *malmōgha* (Noreen Gesch. § 176, c, β, s. 148). Men man kunde också tänka sig ett neutralt *malm-hōghe* (< **haug-ia*), gp *malm-hōghia*, som i cod. bör ge *malmöya*. Ett inträngande av den skånska formen (med ändelsens *-æ* ersatt med *-a*) är dock rimligast.

§ 89. Ljudgruppen *æizi* har (åtminstone i svagtonig ställning) utvecklats till *æj*, troligen sålunda att *ʒ* tidigt blivit *j* och absorberat både det föregående *ʒ* och det följande *i*. Exempel utgöra *ey* och *ney*. Se Hultman Häls. s. 99 f. och § 59 ovan.

§ 90. Ljudgruppen *izi* har måhända i svagtonig ställning utvecklats till *i*. Formen *aldre* 1103, 4488, *aldre* 2271 kan gå tillbaka på **aldri* < **aldri* < **aldrizi*; se Noreen Aschw. gr. § 311, 2, c. Vid sidan därav står *aldrig(h)*, *aldreg(h)*, (*aldrig*, *aldreg*), Formeln *aldre* kunde också förklaras genom bortfall av *z* i slutljud, se Hesselman Stavelseförl. s. 46, *i* och *y* s. 149; men jfr Otte-lin Cod. Bur. I s. 148, Noreen Aschw. § 311 anm. 4 samt § 138 anm. nedan.

Samnord. *h*.

§ 91. Samnord. *h* är utom i vissa nedan nämnda ställningar bevarat, t. ex. *halda*, *hion*, *skiphär* m. fl. Om *h*-ljudets kvalitet, som icke framgår av skriften, se Noreen Aschw. gr. §§ 230, 280.

Anm. 2. I lånord står *h* för det långivande språkets *h*, t. ex. *hapa* 1512, *harnisk*, *helewigh*.

Anm. 1. Skilda namn kunna föreligga i *hagnatorpe* 3626 (läsarten i A stödes emot BC, som Klemming infört, av andra hss) och *agnatorpe* 2266. — Troligen är *kwmblarwm* 3222 felskrivning för *humblarwm* (*humbla rwm* B); jfr Cederschiöld Om Erikskrönikan s. 162.

§ 92. Samnord. *h* har bortfallit:

1). i uddljud framför *l*, *n*, *r*; se Noreen Aschw. gr. § 312, 1, Gesch. s. 160.

2). i början av en senare sammansättningsled, där känslan av sammansättning gått förlorad och *h* behandlades som i inljud, i vilken ställning det ljudlagsenligt skulle försvinna; bortfallet kan vara redan samnordiskt. Se Noreen Aschw. gr. § 246, Gesch. s. 109.

Belägg:

1). a). *lee* inf., *loo* pt, *liid* f. 3366 etc., *liit* f. 1950 etc., *lita* inf. 3471 etc., *löth* pt 473, *ly* n. 2319, *lydha* etc., *löpa* etc., *löpe skutor*, *löpande skulör*.

Anm. Hit hör troligen ordet *ladhsten* 3086 m. koll. 'tunga, stora stenar', Söderwall ordbok I s. 720. Detta är Söderwalls enda belägg. Men ordet finnes också åtminstone 3 ggr hos Peder

Månsson (Skr. I s. 166 : 4, 167 : 17, 169 : 17). Här nämnes *ladhsten* bland krigsmateriel, som bör hållas i beredskap i en stad eller borg, och det heter, att *ladhsten* vräkes över fienderna, om de kommit mellan en yttre och en inre mur. Betydelsen stämmer med den av Söderwall för EK angivna, som säkerligen är riktig. Vad ordets etymologi beträffar, bör förleden sammanhållas med verbet fsv. *ladha* 'lägga i hög', fvn. *hlaða*; jfr fvn. *hlað* n. 'hvad der er opstabet', *grjóthlað*, nsv. dial. *lad* n. 'hög, stapel av ved', *sten-la* 'mindre stenar, upplagda på större för att utvisa tegar i äng och andra egor' (Rietz Ordbok s. 386). För ordgruppen i dess helhet se FFT Wortschatz III s. 110. Det är tydligen fråga om stenar som uppstaplats för att finnas att gripa till i försvarssyfte; jfr framställningen hos Peder Månsson samt hos Schultz Das höfische Leben II s. 374 följande passus i ett referat av gamla krigsföreskrifter: „Auch Rollsteine aus den Flüssen müssen in Menge in die Festung gebracht werden... und sie sind auf den Mauern und Thürmen aufzuhäufen“. Från att urspr. ha betytt 'uppstaplad sten', har *ladhsten* senare fått den speciella betydelsen av 'sten uppstaplad i försvarssyfte' och slutligen 'sten som användes som projektiler'. — Det finns emellertid också andra, ehuru mindre sannolika, möjligheter att förklara namnet *ladhsten*, dock även dessa med anknytning till verbet *ladha*. Man kunde också utgå från dess betydelse 'ladda' och tolka *ladhsten* såsom 'sten, varmed kastmaskiner laddas'. Vidare kunde *ladhsten* betyda 'Pflasterstein', ty *hlað*, *lad* kan också ha denna betydelse; se, utom lexika, Wessén N-dekl. s. 104, Sahlgren Uppl. fornminnesfören. tidskr. VI (1910—1912) s. 92 ff. — I nyno. dial. finns ett *ladstein* med annan betydelse: 'Grundsteen under et Huus, Hjørnesteen' (Aasen Ordbog s. 417), 'Ladberg' (Ross Ordbog s. 461) = berg, varifrån man lastar en båt (jfr fvn. *hlaðberg*, *hlaðhella*). Till sin bildning är detta *ladstein* identiskt med fsv. *ladhsten*, men det har sin utgångspunkt i andra betydelsenyanser hos verbet *hlaða*.

b). *näpplika* 1501, jfr fvn. *hneppiliga*; se Falk-Torp Et. Wb. s. 763.

c). *oreen*, *orädder*, *renlika*, *riid(h)*, *ryngh*, *ringst[adha]* 567, *riiss* 3034, *romundabodha*, *rooss* 1014, *ryggen*, *räddis*, *rördo*, *röört*.

Anm. Hit hör också *vndan*, *runno*, under förutsättning att ordet är riktigt tolkat av Hugo Pipping SNF II:4 s. 4. — Namnet *walram* är i denna form inkommet från Tyskland (se § 71 anm. 1); personen som bär det är tysk.

2). *konungälle* (Noreen Spridda studier III s. 92 f.), *varneem*, *älskoga*.

Anm. Hit hör också *likame*, om ordet ej redan i denna form inkommit i nord.; se Fischer Lehnw. s. 7.

Samnord. *ǰ*.

§ 93. Samnord. *ǰ* har i de flesta ställningar övergått till spirantiskt *j*. Därom torde följande skrivningar få anses vittna: *byrgladit* 1203, *birgladhe* 3041, *wilgtoger* 1201. Jfr § 88 och se Noreen Aschw. gr. § 270, Gesch. s. 146. Den vanliga beteckningen är *i*; t. ex. *aff eggia* 2357, *brynla*, *dwälia*, *fortekkia*, *kyrkia*, *lädior* (lånord), *sighia*, *skilia*, *sithia*, *villa*, *välia*.

Anm. Om *hedninga* np 1490, *Helsinga* np 1550, *Helsinga borgh* (2) vid sidan av *hedningia* ds 3951, ap 1344, *smalänningia* ap 3986, *wpleningia* ap 3987, se Noreen Aschw. gr. 418 (växling mellan *a*- och *lan*-stamsböjning).

§ 94. Samnord. *ǰ* har måhända efter *r*, *m* labialiserats till halv-vokaliskt *y*. Jfr Hugo Pipping SNF VII: 1 s. 26 ff. Därpå kunde följande skrivningar tyda: *böryade* (3), *böryadis* 3661, *biryade* 1198,¹ *hwaryom* 1771, *herya* (2), *swärya* (4), *werya* (4), *weryo* (2); *osämyo* 2423, *sämya* 654, 3400. Vid sidan därav stå emellertid också former med *i*: *hwariom* 4058, *hwario* 3611, *härlat* 840, *wäria* 3222; *vsämia* 2023, *winsämio radh* 3838. Formerna med *i* kunna vara överförda från förlagan.

¹ Det ligger nära till hands att förklara formen för en felskrivning för *byriade*. Men då vi ha *birgladhe* med rotvokalen *i*, är ett sådant antagande obehövt.

Samnord. *k*.

§ 95. Samnord. *k* och *kk* ha i de flesta ställningar bevarats såsom sådana, t. ex. *baka*, *alskons*, *kalla*, *koma*, *qwal*, *qwerna*, *lukkan*, *takka*; med *k*-ljud ingående i *x*: *vxe*, *sex* m. fl.

Stundom i främmande ord och undantagsvis i inhemska ord står *c* eller *ch* för *k*: *biscop*, *colrat*, *cris*, *sancta*, *oc*, *lincöpunge*; *pascha*, *erhebiscop*. Om *och*, se nedan. — Förbindelsen *ck* står i *lycka*, *-o* (vid sidan av *lykka*) samt *joncker*.

Anm. 1. Samnord. *k* har måhända affricerats framför palatala vokaler (se Noreen Aschw. gr. § 278), men det framgår icke av beteckningen.

Anm. 2. Samnord. (urnord.) är *k* i sidoförmerna *wakn* till *vapn*, se Noreen Aschw. gr. § 271 anm. 4, Setälä Bibliogr. Verzeichnis s. 123 och på dessa st. anf. litt. Belägg: *wenkte* ptc dsf 2098 (jfr § 147). Vi lämna å sido *wakn* 1577, då hela denna vers saknas i A och är upptagen ur B.

Anm. 3. Om *skaptawel* 710 se § 79 anm. 2. Om *k*-ljud i fall som *markt*: *margt* se § 81 anm. 2.

Anm. 4. *stolholme* 1956 är felskrivning (dittografi) för *stokholme*.

Anm. 5. I lånord äro det långgivande språkets *k* och *kk* bevarade; t. ex. *brwnkogha*, *karwa*, *kloster*, *korss*, *makt*, *räkky* 1392.

§ 96. Samnord. *k* har i obetonad stavelse försvagats till *ǰ*; se Noreen Aschw. gr. § 267, Gesch. s. 152. Däröfver vittna skrivningarna *ffatighe* 574, *hymmerigis* 4410, *noghor* 2606, *nogra* 332, *noger* 629, *Swerighe*, *swerig(h)is*, *toghot* 1628. Hit höra också *manligh* (: *manlik*), *erligh(a)* (: *erlike*, *ärlik*); se Kock Fsv. lj. s. 35 ff.; Arkiv XXI s. 100 ff. (spec. 106), Sverdrup Arkiv XXVII s. 1 ff. Rimmet *Swerighe: riddara like* 2796 f. tyder närmast på att övergången ej inträtt i förf:s språk. Men fullt bevisande är detta rim icke, då i *Swerike* *k* alternativt kan ha bevarats i anslutning till *rike*. — Vid sidan av dessa försvagade former stå sådana med bibehållet *k*, antingen på grund av konservativ stavning eller alternativ starkton, t. ex. *nokor*, *nokon*, *nokre*, *Swerik(e)*, *-kis*.

§ 97. Det är ovisst, om beteckningen *ch* i *och* 1963, 2643, *Och* 3670 vittnar om, att det ur *k* i svagton uppkomna *ç* i slutljud efter svagtonig vokal utvecklats vidare till tonlös spirant. (Se Noreen Aschw. gr. § 258, 3, Gesch. s. 149, och jfr Kock Fsv. lj. s. 69 ff., Unders. i sv. språkh. s. 18 f.). Fallen äro få vid sidan av de talrika *ok* och *oc*; och av *iak*, *mik*, *sik*, som kunde väntas åtfölja *ok* (*och*), finnas inga försvagade former. Dessutom står *ch* som tecken för *k* i de främmande orden *erchebiscop*, *pascha*. Skrivformen *och* kan vara inkommen ur förlagan, ehuru skrivaren till A haft *k* i sin dialekt, vare sig detta *k* är den omedelbara fortsättningen på samnordiskt *k* eller är en återutveckling ur *ch* (Noreen Aschw. gr. § 261, 3). Men den möjligheten finns naturligtvis, att *ok*, *mik* etc. äro konservativa skrivningar, bakom vilkas *k* ett spirantiskt uttal döljer sig. Vi skriva ju ännu *och*, *mig*, men uttala orden helt annorlunda. Å andra sidan kan just *och* vara en konservativ skrivform, vars egenartade *ch* icke behöver beteckna något annat uttal än *k*. Jfr Hugo Pipping SNF VII: 1 s. 29.

Anm. V. 561 står *o* 'och'. Det är troligt, att det fanns en alternativ uttalsform utan konsonant; jfr Östergren Språk och Stil I s. 82 ff.; som väl så till vida har rätt, även om hans argumentering måste revideras med hänsyn till Persson Studier tillägnade Es. Tegnér s. 444 ff. Men på en enstaka skrivform, som kan vara felskrivning, är *i* och *för* sig icke mycket att bygga.

Samnord. *l*.

§ 98. Samnord. *l* och *ll* ha i allmänhet bevarats, t. ex. *lang*, *läggia*, *arla*, *folk*, *flyta*, *glöma*, *kättilin*, *tala*, *skäl*, *sool*, *alle*, *fulla*, *kalla*, *all*, *al*, *fa(a)ll*, *gull*, *gul*, *almogen*.

Om eventuell beteckning av skillnaden mellan dentalt och kaku-
minalt *l* (jfr Kock Arkiv IX s. 254 ff., Hugo Pipping SNF VI: 5, Sjöros SNF VIII: 3 s. 25 ff.) se § 120.

Anm. 1. Redan samnord. har *ðl* assimilerats till *ll* i *mällom* etc., *bröllop* etc.; se Noreen Aisl. gr. § 259, 4, Aschw. gr. § 285, 3, Gesch.

101, 152 f. Oassimilerad är förbindelsen i *sadlana* (genom anslutning till paradigmatets övriga former) samt i lånorden *adhla*, *oddla*, *ädlaheet*; jfr med mellanvokal *ädela*, *ädhelaheyt*.

Samnord. är *ll* i *illa*. Se för ordets ursprung Falk-Torp Et. Wb. s. 461, Noreen Vårt Språk III s. 138, Hugo Pipping Neuphil. Mitteilungen 1914 s. 148, Karsten Germ.-finn. Lehnwortstudien s. 79 f. Annorlunda Lindroth Xenia Lideniana s. 57 ff. och där anf. litt.

Anm. 2. *nykelin* 4054. Om förhållandet mellan fsv. *lykil* och *nykil* se å ena sidan t. ex. Noreen Aschw. gr. § 268, Falk-Torp Et. Wb. s. 784, å andra sidan Byskov Arkiv XXV s. 179 ff.

Anm. 3. I lånord är det långivande språkets *l* bevarat, t. ex. *altare*, *diäfflen*, *gwll* 3293, *klara* 1176. Om *ll* i *söllff* 3178 se § 121.

Samnord. *m*.

§ 99. Samnord. *m* har i allmänhet bevarats, t. ex. *moder*, *miwk*, *smidha*, *koma*, *rwm*, *arm*.

Anm. I lånord står *m*, *mm* för det långivande språkets *m*, *mm*, t. ex. *almoso*, *amen*, *kompani*, *bamba*, *messo*; *amma*.

§ 100. Assimilation av *mt* till *nt*, *mk* till *nk* (*vk*) föreligger i *hänta* etc., *önke* 1786, 1797, *önkelika* 577. Se Noreen Aschw. gr. § 272. Måhända voro dessa assimilationer redan samnordiska.

Anm. 1. Om utvecklingen *mn* > *bn* > *mn*, se § 71.

Anm. 2. I det etymologiskt oklara *rwmby* 1048, 1090 kan *m* ha uppkommit ur *n* för *b*.

Anm. 3. Felskrivning är *hawn* 1 ppi 4481 för *hawm*.

Samnord. *n*.

§ 101. Samnord. *n* och *nn* ha i allmänhet bevarats, t. ex. *naglom*, *nokor*, *dansker*, *konunger*, *fynuedhe*, *forman*, *forman*, *brynia*, *brynia*, *brennä*, *bränna*, *kirkionne*, *inne*, *hannat*, *stufwonna*, *bra(a)n*, *ra(a)n*.

Skillnaden mellan dentalt och alveolart *n* (jfr Kock Arkiv IX s. 254 ff., Hugo Pipping SNF VI: 5) är icke betecknad.

Anm. 1. Tre gånger står ett överflödigt nasalstreck: *wnno* 3059, *wnnit* 3281, *kronnonna* 2003. En gång är ett nasalstreck uteglömt: *mwne* ds 1998; rimord är *kunne*. Felskrivning är *Rikensins* 4257 för *Rikesins*.

Anm. 2. *vnste* 3539: *oste* 4309. Motsättningen beror på att det förra ordet är tyskt lånord, det senare inhemskt; se Noreen Aschw. gr. § 249 anm. 3.

Anm. 3. Av växlingen *fra:fran* (3152, 3829, 1561, på de två senare ställena rimmande mot resp. *waan* och *jwan*) ha olika förklaringar givits, se Kock Bidrag till sv. etymologi s. 46 ff., Arkiv VI s. 31 ff., Sv. ljudhist. I s. 328, Noreen Arkiv III s. 9 not 2, Zetterberg Bjärköarättens ljud- och böjningslära s. 36 f. (instämmande av Noreen Aschw. gr. § 330 anm. 1). Av dessa förklaringar är Zetterberg's den bästa: att *-n* tillkommit genom association med andra lokaladverb och prepositioner på *-an*.

Anm. 4. *kalmarna* 3250, 3258: *kalmara* 80¹, 3263, 3624, 3984, 3995. Formen med *n* är senare införd, vilket samgår av att detta namn överallt (utom 3258, där det står inne i versen) rimmar med *fara* eller *wara*. Växlingen är gammal. Dess förklaring är oviss, då namnets etymologi ej är med säkerhet utredd. För ljudläran i EK är frågan ej av vikt.

Anm. 5. I lånord är det långivande språkets *n* bevarat, t. ex. *nota*, *krono*, *torney*, *cristina*, *cristiern*.

§ 102. Ett i antekonsonantisk ställning genom metates ur *pn* uppkommet *np* har assimilerats till *mp*; se Noreen Aschw. gr. § 337, 5 samt § 148 nedan. Belägg: *wämpter* 3877, *wämpto* 4009. Vid sidan därav står slutljudande antevokaliskt *pn* bevarat i *wapn*, *wäpnat*.

Samnord. *v*.¹

§ 103. Den gutturala nasalen *v*, som får förutsättas också samnordiskt ha stått framför *g*, *k*, har i allmänhet bevarats, t. ex. *gingo*, *bang(h)*, *sängh*, *Folkunga*, *sänkte*, *tenker*, *anxlikt*, *wisingxöö*.

¹ Om detta tecken, se s. 114 noten.

Anm. 1. Felskrivning föreligger i *magen* 1172, 1954; nasalstreckat över *a* är uteglömt.

Anm. 2. I lånord står i allmänhet *ν* för det långivande språkets *ν* t. ex. *pingisdagha, sancta*.

§ 104. Framför *p* har *ν* utvecklats till *m* i lånordet *jomfrw*.¹ Från detta ord har *jom-* överförts även till *jomker*, -er 1666, 3981, *jomherran* 4036, som stå vid sidan av *jonker* etc., *joncherran* etc.

Samnord. *p*.

§ 105. Samnord. *p* och *pp* ha bevarats, t. ex. *pa* 4424 'på', *dräpa, läsper, vapn, torp, drap, kroppin, näppliga, slappe*.

Anm. 1. Oklar är skrivningen *halffp* 3 spti 2924. Är *ffp* ett försök att beteckna antingen aspirationen eller geminationen (jfr § 122) hos *p*?

Anm. 2. Om växlingen *pt:ft* se § 79, om *axawal* § 79 anm. 3, om växlingen *vakn:vapn* § 95 anm. 2, om växlingen *tapa:tappa* § 118.

Anm. 3. I lånord ha det långivande språkets *p* och *pp* bevarats, t. ex. *pascha, plata, hapa, philpus, stappade*. Namnet *jacop* har troligen inlånats med *p*, se Noreen Aschw. gr. § 262 anm. En annan (osannolik) förklaring hos Kock Arkiv VII s. 179 noten. — *saltara* 2535 'psalmer' är troligen inlånat utan *p* (mlty. *salter* Lübben Mnd. Hdwb. s. 314).

Samnord. *r*.

§ 106. Samnord. *r* är i regeln bevarat, t. ex. *angra, haar, forradha, första, grät, radh, regn, breder; ater, gerna, gangara, gripa*.

Anm. Felskrivning är *swar* 4519 för *swa*. Troligen föreligger dittografi; följande ord är *margfald*.

Anm. I lånord står *r* för det långivande språkets *r*, t. ex. *breff, Didrik, panzere, reysa, riddare*.

¹ I detta ord var måhända *m* (framför *f*) labiodentalt, icke som annars labiolabialt.

§ 107. Assimilation av *rn* till *nn* har inträtt i slutljud i svag-tonig stavelse; se Noreen Aschw. gr. § 289, 2, Arkiv XVIII s. 289 ff., Kock Arkiv XVIII s. 157 ff., 290 ff.

Belägg: *annan*, *hwan* (3), *idhan*, *-en*, *wan*, *van* 4495, 3770 'nostrum'

Anm. Assimilation av *rl* till *ll* förekommer i *halla* (3) < *har(ð)la*, som emellertid står vid sidan av *hardla* 3863 och *sirla* 2991, 4151. Då på sistnämnda ställe rimmet (*illa*) fordrar **silla* och formen *sirla*¹ därför troligen tillhörde A-skrivarens språk, bör omvänt *halla* anses inkommet från förlagan. A-skrivaren har sålunda icke haft en assimilation *rl* > *ll* i sin dialekt.

Samnord. R.

§ 108. Samnord. R har, då det bevarats, övergått till *r*, t. ex. *mera*, *wänare*, *är*, *waro*, *kaar* n.

§ 109. Samnord. R har i stor utsträckning avlägsnats, dels genom ljudlagsenligt bortfall, dels genom formutjämnings. Det föreliggande materialet ordnas och diskuteras gruppvis.

Dessförinnan må anmärkas, att enligt rimmens vittnesbörd R i stor utsträckning saknats i originalet. Frågan är undersökt av Olsson Festskr. till Söderwall s. 92 ff. Till hans framställning, som i huvudsak är riktig, måste ett par tillägg och anmärkningar göras.

Nom. pl. *-a* av mask. subst. föreligger ännu i följande fall: *wägha* 2154, *herra*² 3172, 4272, *nota*² 1425, *skytta*² 3878; gen. sg. *-a* av ett feminint subst: *sätta* 3413; möjligen ack. pl. *-i* av ett fem. subst: *hiorde* 140. På sistnämnda ställe är dock kanhända läsarten fördärvad.

Huruvida i *the*, *twe* R-bortfall egt rum, är ovisst, då formerna kunna motsvara got. *pai*, *twai*; se Noreen Aschw. gr. § 321 anm. 4, Gesch. s. 184. Men troligen har på ett tidigt stadium *-R* genomgående införts; sannolikt föreligger sålunda R-bortfall. *bla(a)* som

¹ I *sirla* kan emellertid *r* vara uppriskat i anslutning till *sidher*. Men A har också *arla* 1422.

² Att R-bortfall föreligger också i dessa ord är troligare än att här *an*-stammarnas egentliga ändelse *-a* i nom. pl. vore bevarad. Jfr Noreen Gesch. s. 171.

tillnamn (169, 195, 3149) är osäkert, då svag böjning kan föreligga (formen uppfattas så av Kock Skand. Archiv I s. 46, Cederschiöld Riml. s. 2), Jfr å ena sidan *hakun röðhe, Swärkir. k. gambli* Vg IV: 15 (s. 299, 301), å andra sidan *hwit* EK 865. Kvar står emellertid rimparet 468 f. *agher: blaar*, som troligen bör rättas till *a: bla*. Formen *söme* 2009 kan vara konj. (så Cederschiöld a. a. s. 261). Med *skoö* (proprium) måste av Olson åsyftas namnet på Skokloster. Att här förutsätta en nom. **Skor* är tvivelaktigt; namnet är antingen löst ur sammansättningen *Skoklóster* < **Skokklóster* < *Skoklóster*. (Kock Unders. i sv. språkhist. s. 20 noten) eller representerar ett *Skogh* (ack.) med uppländskt bortfall av slutljudande *g*. Märk *Skog* (1436) och sockennamnet *Skoboherred*¹ (1308), *Skog* (1325), Styffe³ s. 356. Om bortfall av *-g*, se Hesselman Stafvelseförl. s. 46, *i* och *y* s. 149, och jfr § 138 anm. nedan.

1. Samnord. *-R* efter lång huvudtonig vokal (rotvokal).

I denna ställning har måhända ljudlagsenligt bortfall av *R* egt rum. Därpå tyda pronominalformerna *wi, i*, som böra ha varit undandragna analogiskt inflytande. Dock har ju skriftrationen visat sig mycket stark i sådana ord (jfr de olika uttals- och skrivformerna hos nsv. *mig, dig, sig*). Men att skrivaren skulle ha lämnat *-r* obetecknat är icke troligt. Ljudlagsenligt är säkerligen också *R*-bortfallet i 1 spi *tro* (4), vid sidan av *tror* (27) och *r*-former av alla andra verba pura. I övriga verb står nästan undantagslöst *r* i pres. sing. Då analogiens makt till förmån för *r* sålunda varit mycket stark, måste formen *tro* anses ljudlagsenlig. Men *R*-bortfallet i detta ord kan ha berott på eller åtminstone understötts av det föregående *r*. Jfr Kock N. Tidskr. f. Fil. N. R. IX s. 175, Noreen Aschw. gr. § 321, 2, b. — Med bevarad slutkonsonant står *säär* 1003. Denna som adverb stelnade, f. ö. döda eller i utdöende stadda pronominalform (Söderwall Ordb. II s. 595) kan icke anföras som instans emot *R*-bortfallets ljudlagsenlighet i här diskuterade fall. Formen kan gå tillbaka på förlagan och

¹ *Sko* kunde också vara löst ur denna sammansättning.

har konserverats med stöd av rimmet (*kär*). Analogiskt är nsm *blaar* 469 vid sidan av nsm *frii, froo*; hos andra adjektiv är *r* i rätt stor utsträckning bevarat i nsm. Adv. komp. *mer* har bevarat *r* i anslutning till *mera* m. fl. former, *när, affnär* i ansl. till *nära* etc. I pron. *hwar* vid sidan av *hwa* är nominativmärket analogiskt; till pronominalböjningen hörde det ursprungligen ej. Npm *ther* 1488 är enastående och säkert endast en dittografisk felskrivning, framkallad av det i versen följande *ther* adv.

I följande fall kan *R*-bortfallet vara ljudlagsenligt:

mask. subst. ns *by, fiskesio, sio, snio*

fem. " ap *klo* 4178

npm *faa, aff fa, vffa(a), frii, graa, sma*

" *twe* (8) (npm *Twa* 3832 är lån från a p m)

" *thre* (4)

napf *twa* (6)

npm *the* alltid så (utom i ovan anf. fall).

I ns np av mask. subst. samt npm av adj. kan emellertid formöverföring från a s resp. a p föreligga. Om *the, twe* se ovan.

Anm. Efter (samnord. urnord.) kort huvudtonig rotvokal står i slutljud alltid *r*: *var, dr, kaar* n. Dessa former säga intet om den ljudlagsenliga behandlingen, då *R* under alla omständigheter kan antas ha skyddats genom anslutning till andra former inom paradigmet, där konsonanten stod inljudande (*äro, voro, ds kare, dp karum* etc.).

2. Samnord. *R* har troligen ljudlagsenligt bortfallit i ordslut och förledsslut efter obetonad vokal. Som vittnesbörd härom kunna anföras belägg på npm, napf och gsf av bestämda slutartikeln, där det slutljudande *R* regelbundet saknas,¹ samt formerna *bya*

¹ Beläggen äro:

npm *bönderne, denene, fangane, fiandene, flotane, hielmane, herrane, (her-rana), hertogane, konungane, mennene, nordmennene, rytzane, swigbogane,*
napf *paschana, stangana, waggiana, hawona,*
gsf *kronnonna* 2003, *stuffwonna* 2326.

kirkionne 4283, *byamen* 4001. I de två komposita underlättades bortfallet av, att andra leden började på konsonant. Jfr Noreen Aschw. gr. § 321, 2, a och c. Med bevarat *r* i kompositionsfog efter huvudtonig vokal och framför konsonant står *arbogha* 1198. Jfr det i slutljud efter huvudtonig vokal troligen bortfallna *R*. Detta ortnamn kan föreligga i en form, som lånats från en annan dialekt än A-skrivarens.

3. Samnord. *R* i slutljud efter icke huvudtonigt *a* (æ):

a). mask. subst. np med ett undantag (*herrar* 2806) alltid *-a*, t. ex. *borgara, fanga, fiskara, fugla; garda, skogha*.

b). fem. subst. nap alltid *-a*: *bara, lidha, marka, nadha, onadha, pascha, qwerna, romundabodha, sightuna*.

c). mask. o. fem. subst., pron. o. adj. gs alltid *-a*: *till rätta* (14), *sätta* 3413, *hampna* 129, *henna* (13) [*henne* (2)], *synne* 3103.

d). napf adj. alltid *-a*: *alla, bredha, dyra, fyra, gambla, godha, gäwa, hwita, idra, manga, nokra, någelda, ogipta, slika, starka, stora; vridhna*.

e). Verb av 1. svaga konj. med ett undantag alltid *-ar* (*-ær*): *hopar, huxar, lowar, lowär, menar* 3 spi 3687, *orkar, pläghar, pröwar, skadar, stormar, stundar, tappar, timar, tidnar, vndrar, waktar*. Däremot 1 spi *mena* 4343.

Det är utan tvivel riktigast att antaga ljudlagsenligt *R*-bortfall i slutljud efter icke huvudtonigt *a*. I verbens presensformer är *r* analogiskt med utgångspunkt i de former, där *R* ljudlagsenligt bevarats efter svarabhaktivokal. Formen 1 spi *mena* är svårförklarlig, om vi icke antaga ljudlagsenligt *R*-bortfall.

4. Samnord. *R* i slutljud efter icke huvudtonigt *i* (*e*):

a). mask. subst. np, fem. subst.¹ nap: växling mellan *-ir* (*-er*) och *-i* (*-e*):

¹ Neutr. nap *kläde* växlar med *kläder, rytzakleder*. Den gamla formen är *kläde*, *r*-formen sekundärt bildad i anslutning till andra pluraler på *-er* och till mlty. (*klēt* pl. *klēder*, se Lasch Mnd. gram. § 373).

<i>borger</i>	<i>Däni</i>
<i>däner</i>	<i>geste</i>
<i>grewa sömir</i>	<i>hiorde ? 140</i>
<i>nader</i>	<i>konungälle</i>
<i>sakir</i>	<i>köpstäde,</i>
<i>synir, sömir</i>	<i>nade, vnade</i>
<i>synder</i>	<i>rytze</i>
	<i>sidi</i>
	<i>städe</i>
	<i>wini</i>

b). n p m av adj. och ptc. sakna alltid *-r* utom i ett fall : *oblidher* 2781.

c). presensformer av verb ha alltid *-ir (-er)* utom i ett fall: 1 *spi wente* 4332. Däremot t. ex. *dömer, heter, söker*.

Här föreligger måhända en genom förlagan framkallad blandning mellan dialekter med och utan ljudlagsenligt *R*-bortfall. Att slutkonsonanten med så stor regelbundenhet saknas i n p m av adj. och particip tyder på, att bortfallet varit ljudlagsenligt i *A*-skrivarens dialekt. Men ej heller för originalet var bortfall efter *i* främmande (se Olson a. st). Det bör sålunda ha varit i någon mellanliggande handskrift, som *r*-former inkommit.

En annan möjlighet till förklaring av växlingen ligger däri, att de substantiviska pluralformerna samt verbens presensformer rönt inflytande av motsvarande formkategorier med gammalt *-R > svarabh. + r* (typen *böcker*)¹. Sedan ändelsevokalen *i* övergått till *e* och en *e*-liknande svarabhaktivokal utvecklats, bör en sådan påverkan ha legat nära till hands, medan formerna på *-a(r)* stodo alltför fjärran härför, utom vad beträffar presensböjningen.

Det enstaka *oblidher* har konserverats på grund av rimmet, *vmsider*. I detta ord kan föreligga urspr. *-r* (se nedan).

¹ Jfr i bildad finländsk svenska motsättningen mellan de bestämda formerna av typerna *hästana, gossana, flickåna* och *gästerna, böckerna*. Den förra typen går tillbaka på former utan *R*. Typen *gästerna* har anslutit sig till typen *böckerna*. Se härom Rolf Pipping Finsk tidskrift lxxxv s. 249.

Beträffande *wente* bör anmärkas, att denna form, liksom det ovan nämnda *mēna*, är första pers. sing. Då föreligger ju den formella möjligheten, att dessa former skulle representera den urgamla typen av *l spi* utan det annars genomförda från 2. (3.) sing. lånade *R*. Men i sak är denna förklaring orimlig i en så sen handskrift. Jfr Noreen Aschw. gr. § 561 anm. 2. Obs. dock det ålderdomliga *schuldir* 2spti (bis) i cod. B av GL (en kopia från 1587 av en förlorad hs från 1470); se Hugo Pipping GL s. xvii, ciii.

Anm. 1. *vm sidhe* (5): *vm sidher* (4), *epte* 1932: *epter* etc. (38).

I dessa ord föreligger urspr. *-ir*. Sekundärt har också *-iR* införts, och sedan ha former på *-i* (*-e*) uppstått genom *R*-bortfall. Se Noreen Aschw. gr. § 471, 4.

Anm. 2. *birger* ns as (17), *birgers* gs (3), *birger*son. I *birger* kan *-R* ha bevarats i anslutning till de fall, där *-R* stod i nom. sg. efter svarabhaktivokal; se mom. 6 nedan. As och gs visa anslutning till ns.

5. Samnord. *R* i slutljud efter icke huvudtonigt *u* (*o*):

I nap av svaga feminina växla *-or* och *-o*: *blidhor*, *boyor*, *budzor*, *frwor*, *hawor*, *kölwor*, *laghor*, *skutor*, (*skutör*), *messor*, *plator*, *perlor*, *qwinnor*, *sidhor*, *snekkior*, *tröyor*, *twnnor*, *wikor*, *åghor*;

almoso 1220 (pl. eller sg.?), *gawo*, (*gawa*), *hawo*, (*haffwa*), (*lagha*), *plato*; *haffwona*.

Då fallen utan *r* äro jämförelsevis fåtaliga, har kanske något ljudlagsenligt bortfall efter *u* (*o*) icke inträtt i A-skrivarens dialekt. De *r*-lösa formerna kunna vara inkomna ur förlagan; även kan analogiskt inflytande av de starka fem. på *-ar* föreligga. Märk biformerna *gawa*, *haffwa*, *lagha*.

Anm. 1. Hit hör även pl. *skyttor*, av *skytta* m.

Anm. 2. Np *qwinna* 525 är troligen urspr g. pl., som kommit att fungera som nom. pl., se § 65.

6. Samnord. *R* i slutljud efter konsonant (*o*: efter svarabhaktivokal).

a). I pluralformer av enstaviga stammar och av stammar på *nd* står *r* regelbundet:

bönder, bönderne, böter, frender, föther, hender, kinder, nätter, röter, stänger, tänder.

b). I verbens presensböjning står *r* regelbundet, t. ex. *brister, flyter, nywter, Rader.*

c). pron. pers. *idher*, alltid med bevarat *R*.

d). Mask. subst. ns: med *-r*:

duster 448, *frider* 1331, *grater* 112, *hester* 2469, *koster* (4), *köpstader* 1227, *leker* 449, *panter* (2), *prester* 2077, *peninga knwter* 108, *rätter* 3608, *stader* 1157; *haralder* (2), *knuter* 45, *wlffuer* 4370.

Märk dessutom *börren, dörren* (fem.), *herren* 159 med bevarat *rr < rR*; se anm. nedan.

Vid sidan därav finnas ätm. 45 appell. subst. utan *-r*, dessutom ätm. 25 namn (varje ord är räknat blott 1 gång).

e). adj. nsm:

utan *r*: 38 adj., 3 ptc: *giord* 1152, *kust* 121, *löst* (2).

med *r*: 45 adj., 19 ptc.

Det är troligt, att *R* efter konsonant (svarabhaktivokal) ljudlagsenligt bevarats och att i de fall, där ändelse saknas i nsm, densamma avlägsnats på analogisk väg. Det är att märka, att ändelsen saknas oftare hos subst. än hos adj. och oftare hos adj. än hos particip. Frånsett lånord och andra fall, där speciella omständigheter kunna ha spelat in (se Noreen Aschw. gr. § 383, 1, e), har troligen den allmänna gången varit den, att hos substantiven akkusativformen inträngt i nom. och att substantivens *r*-lösa nom. påverkat adjektivböjningen. Att motståndskraften hos participen varit större än hos adjektiven kan ha berott därpå, att hos dem nominativen var jämförelsevis starkare i förhållande till andra former inom paradigmet än hos adjektiven, då nsm var vanlig vid omskriven passiv. För försvinnandet av *-r* i nom. sg. i fsv. kan dessutom över huvud ha spelat in ett inflytande av danskan, där *-r*

tidigare än i svenskan allmänt gått förlorat. Se Noreen Gesch. s. 220.

Anm. Med bevarat *R* mellan svarabhaktivokal och best. art. i plur. står *bönderne*. Efter gammalt *a, i, u* är plur. *R* regelbundet fallet för artikeln. Dessutom är *rr < rR* ett par gånger bevarat (*börren* 3049, *herren* 159, *dörren* 3846).

Samnord. s.

§ 110. Samnord. *s* och *ss* ha bevarats, t. ex. *fiskara, foors* 2704, *hws, läsper, lösa, lödesa, saa, skara; sla, törst, wissade*; med *s*-ljud ingående i *z, x, alzenkte, alzstingis, beedz, axawal* m. fl.

Om skrivningar som *gräss, hwss* se § 118.

Anm. 1. Oklar är formen *gudzstizwa lagh* 2425. Skrivningen har möjligen framkallats av ljudförbindelsen *ts* i *gudz-*; den skulle alltså representera en tillfällig „dittolali“.

skalffswnd 3050 (jfr *kalfswnde* 3110) kan vara en dittografi framkallad av det nästföregående ordet *skiiip*. Men skrivningen kan också bero på felaktig tolkning av en *k*-typ med en hake över *k*, som liknade en digraf för *sk*, vilken förekommer i somliga handskrifter; se Sjöros SNF VI:4 s. 40 f. Dock skulle en sådan förväxling av *k* och *sk* snarare väntas ge till resultat *k* för *sk*, i synnerhet som A-skrivarens egen *k*-typ normalt hade övre delen av stapeln svängd i en båge åt höger; se sid. 1 av EK i facsimile hos Schück Svenska folkets historia I:2 s. 5.

Anm. 2. I lånord står *s, ss* för det långgivande språkets *s, ss*, t. ex. *sindall, hosen skoo, messa*. Märk även skrivningar som *maxan, budzor*.

Samnord. t.

§ 111. Samnord. *t* och *tt* ha i de flesta ställningar bevarats, t. ex. *taka, tänder, waktar, vatn, flutto, mötte*. I uddljud står några få gånger *th: theet* 1923, *thil* 2060, *thel* 4033, *thorney* 1276 (lån-

ord; jfr anm. 3), *thall* 3 spi 3697. I andra ställningar är denna beteckning vanlig, t. ex. *lotho*, *säthla*, *witha*, *both*, *math*, *bidith*, *husith*. Jfr om *th* § 118.

Stundom står *z*, *zs*, *tz* eller *tzs* som tecken för *ts*: *danz*, *ganzska*, *dötzin*, *tytzsland* m. fl.

Anm. 1. Om *gudzszwa lagh* se § 110 anm. 1. Oklart är *tz* i *sletzwik* 2804.

Anm. 2. Stundom står etymologisk skrivning med *d* framför tonlös konsonant, där *t* troligen uttalades, t. ex. *dödzins*. Jfr § 74 anm. 2.

Anm. 3. I lånord har det långivande språkets *t* i allmänhet bevarats, t. ex. *plata*, *rothe*, *makt*, *tukt*. Jfr exx. ovan.

§ 112. Samnord. *t* synes i svagtonig stavelse ha övergått till *ð*. Därom vittna skrivningarna *bord* 'bort' 4099, *maltid* 'maltet' 1674, *skapad* 402, *vilkoradh* 348, *yffrid* (9), *yffridh* 4193. Vid sidan därav stå skrivningar som *bort*, *yfrit*, *husit*, *bätrat*, beroende på ortografisk konservatism, men kanske också på vacklan i uttalet. — Se Kock Unders. i sv. språkh. s. 1 ff., Arkiv VI s. 24, IX s. 163, XIX s. 95, Fsv. lj. s. 44, Noreen Aschw. gr. § 266, Gesch. 151 (§ 181, a).

Hit kunde också höra namnformen *Ped(h)er*. För dess införande kan emellertid danskt inflytande komma ifråga. I EK omtalas två danskar vid namn *Peder* (*Porsse*, vv. 879, 968, 978 och 1562, 1862), och dessutom en *peder skanung* 1104. Men ingenting talar emot att *pedher benktzson* 3484 och *benkt pederson* 3482, som jag åtminstone t. v. ej lyckats att historiskt identifiera, varit svenskar.

Anm. Troligen har *tt* först förkortats och därefter *t* försvagats till *ð* i *Adhirtan* 3172; se Kock Fsv. lj. s. 44 f., 153 ff., Arkiv XIX s. 94 f., numera med instämmande av Noreen Gesch. s. 151 (annorlunda ds. Aschw. gr. § 266 anm. 2).

Samnord. *Þ*.

§ 113. Samnord. *Þ* har i de flesta ställningar övergått till *t*. Därom vittnar att *th* och *t* utan åtskillnad skrivas för gammalt *Þ*

och även (se § 111) för gammalt *t*, t. ex. *thiok*, *thiänist*, *thola*, *-lde*, *thore*, *thre*, *thotte*, *thörran*; *tiäna* etc. *tolde*, *Tord*, *tridie*, *twng*, *tenker* m. fl.

§ 114. Urn. *Þ* har, måhända redan samnordiskt, i uddljud i svag-toniga ord övergått till *ð*, om vokal + tonande konsonant eller endast vokal följde, men icke om vokal + tonlös konsonant följde. Därom vittnar rimmet 3830 f. *fra them: mz nadhom*, som troligen ej blott i författarens utan också i A-skrivarens språk var att utläsa *frá ðom: nadhom*. Regelns begränsning har givits av Sahlgren SNF VI: 2 med stöd av den växlande beteckningen med *th* och *t* i vissa pronomina och pronominella ord. Han anser, att framför vokal + tonlös konsonant övergången *Þ* > *ð* uteblivit och här *Þ* kunnat utvecklas till *t*: å ena sidan *tit*, *täss*, å andra sidan *thu*, *thin*, *thän* (där *th* skulle beteckna *ð*).

Sahlgren's regel låter sig rätt väl tillämpa på vår hs. Fallen äro följande:¹

thiit 731 (1): *ti(i)t(h)* (43)

thu 198, *Thu* 3822 (2): *tu (tw)* (20)

thin gs 3821 (1): —

—: *tik (Tik)* (16)

then etc., *the*, *them*, *thy*, *thera*, *thön*, *tha*

thess (5): *Täss* (1), *tess* (25)

Thenne: —

—: *tessa*, *-e*, *-om*, *-in* (25)

Skrivningarna *tit* etc., *tik*, *tess*, *tessa* uppträda i sådant antal, att de tala för Sahlgren's regel. Anmärkningsvärda äro däremot de 20 *tu* emot 2 *thu*. Här synes starktonsformen ha segrat; i starkton skulle ju *Þ* först bevaras och sedan bli *t*, även om tonande ljud följde.

En särställning intar förkortningen *thz* (som alltid skrives så).

¹ Sahlgren har medtagit material från EK s. 1—60 i Klemmings upplaga. Det av honom anförda *thäs* 1375 finnes ej i cod. A utan är infört ur B.

Sahlgren's alternativa förklaring, att *thz* vore att utläsa *ðæð* och att alltså begynnelsekonsonanten följdes av endast tonande ljud är osäker och f. ö. obehövlig. Det är alldeles tillräckligt att, som Sahlgren dessutom gör, hänvisa till, att *thz* var en stående förkortning, där ett borttagande av *h* i hög grad skulle ha förändrat synbilden och försvårat uppfattningen av ordet. *Thzla* är, som Sahlgren säger, „närmast en modifiering av förkortningen *thz* och delar öde med denna“.

Samnord. *w*.

§ 115. Samnord. *w* har troligen bevarats efter konsonant och efter bilabiala ljud, medan det i övriga ställningar i allmänhet blivit labiodentalt *v*.

Beteckningssättet är följande:

1). I uddljud för vokal stå *w* och *v* utan åtskillnad, t. ex. *wada*, *wapn*, *wiborgh*, *wilia*, *winterin*, *wägh*, *wände*; *vadha*, *vapn*, *viborgh*, *vilia*, *vinters*, *vegna*, *vände*. Dessutom *w*- för *vu*-: *wnno*, *-it*, (*wlte*?).

2). I uddljud för *r* står endast *v*: *vra*, *vrankt*, *ved(h)as*, *rede*, *reder* etc.,¹ *vridhna*, *vra*.

3). Efter tautosyllabiskt uddljudande *d*, *s*, *t*, *th* står alltid *w*, efter *h*, *q* står *w* eller *u*: *dwala*, *dwälia*; *swa*, *swara*, *swia*, *swet* m. fl.; *twe*, *twa* etc.; *twangh* n., *twingade*, *twang* pt.; *twär(t)*; *hwa(r)*, *hwo*, *hwem*, *hwi*, *hwy*, *hwart*, *hwargens*, *hwarken*, *hwilas*, *hwit*, *hvar*, *hvilken*; *qwal*, *qwar*, *qwidha*, *qwist*, *gelqwist*, *qwäl*, *qwänter*, *qwerna*, *quarre* 4112.²

4). I början av en senare sammansättningsled står, både efter konsonant och vokal, vanligen *w*, ett par gånger *u* och i ett osäkert fall *v*: *antwardade*, *axawal*, *enwäghit*, *fulwäl*, *holawid(h)*, *helwitis*; märk särskilt med föregående labiolabial *owarande*, *owar-*

¹ Om *offwreed*, se nedan.

² Fallen med förkortningstecken för *wi* i *qwinnor* 365, *qwinna* 525, *qwinno grat* 3574 medräknas icke. Klemmings upplösning *qvinno*, *-a* på de två förstnämnda ställena torde få anses oriktig. Möjligen riktigt är däremot hans *quinno grat*.

kunsam, owinom, owiis, owisa, owiter, slowiik, offwreed 761;¹ *aruid, fynuedhe, hälluite, -is; forvardh* 1517. På sistnämnda ställe är läsningen något osäker. Det enkla *v* ser snarast ut som ett *b*. Men om bokstaven bör läsas så, föreligger felskrivning.

5). I inljud mellan två vokaler står *w*: *jwar* (Noreen Aisl. gr. § 80).

Kock Fsv. lj. s. 1 ff., Arkiv V s. 87 ff. har i vissa fsv., fda. och fgutn. skrifter påvisat skillnader i beteckningen av bilabialt *w* och labiodentalt *v*. För vår hs. kan i detta avseende ingenting annat sägas, än att tecknet *v* endast står i sådan ställning, där labiodentalt *v* kan antas föreligga. Att skrivning med *w* eller *u* icke är bevis för bilabialt uttal visas därunder, att dessa beteckningar också förekomma för gammalt *b* (t. ex. *driwa, jduade*; se § 70) och i lånord som *dröwelika, dröuelika* (se anm. 2) där labiodentalt *v* måste anses föreligga. Och om än det är möjligt, att tecknet *v* införts för att ange en specifik ljudkvalitet, har dess användning reglerats så, att det förekommer endast i uddljud, med undantag för den osäkra läsningen *forvardh*, där emellertid *v*, även om läsningen är riktig, kan förklaras såsom överfört från simplex *vard(h)*.

Det antagande, som ovan gjorts, att *w* i vissa ställningar bevarats, vilar alltså i väsentlig mån blott på inre grunder och på slutsatser, som på annat håll kunnat dragas. Se härom Noreen Gesch. s. 94, 145 och där anf. litt. Då tecknet *v* icke användes inne i ord ens där labiodental säkert förekom (jfr ovan) och sålunda en ortografisk princip troligen inverkat på fördelningen mellan *v* och *w*, utgör frånvaron av *v* i de fall, där bilabial antagits föreligga, knappast något egentligt indirekt stöd för detta antagande. Endast motsättningen *vred* etc.: *offwreed* synes mig vara av någon betydelse, då för *r* annars alldeles konsekvent står

¹ Här kan *o* ha påverkat både det förra och det senare *v*-ljudet (**ow* - *wred* < **ov* - *wred* < **ob* - *wred*, eller kanske **ow* - *wred* < **ob* - *wred* utan något mellanstadium **ov* - *wred*).

v. Om bevarandet av bilabialt *w* under inflytande av ett föregående bilabialt ljud, se Kock Fsv. lj. s. 9, 12, 14, 19, 29, 34.

Anm. 1. Etymologiskt oklara äro ortnamnen *dawö*, *gröwia*.

Anm. 2. I lånord förekommer såsom normal motsvarighet till det långivande språkets *v*-ljud ett *v*-ljud, som troligen var labiodentalt. Det tecknas i uddljud *w* eller *v*, i inljud med *w*, *u*, *ff*, *ffw* eller *ffu*, i slutljud med *ff*. Exx.: *wilkoradhe*, *werner*, *walram*, *vilkor*, *vinzleff*; *bliwa*, *dröwelika*, *grewe*, *jwan* m. fl., *dröuelika*, *scriuit*, *hoffwa*, *scriffwin*, *taffwesta*, *pröffuade*, *scriffuit*; *karwa*, *liuspund*, *sylffuer*, *sölffuer*, *sölffs*, *sölffrith*; *sölff*, *breff*.¹ I inljud står dessutom troligen *w* för *uv* i *husfrwa*, *-o*.

I ett par lånord har intervokaliskt *w* övergått till *ʒ*: *brwnkogha* 3693, 3930, 4244, *lättugha* 293, *lettugha* 305. Dessa former härstamma säkerligen från originalet, medan *gh*-formerna icke hört hemma i A-skrivarens språk. Detta framgår av att *brwnkogha* på förstnämnda ställe rimmar mot *hogha*, att *husfrwa*, *-o* 363, 1187, 2418 rimmar mot *hugha*, **mugha*, och att intervokaliskt *w* i cod. A står kvar dels i namnet *jwar*, dels i flere lånord. Se om övergången *w* > *ʒ* Noreen Aschw. gr. § 273.

¹ En del av dessa lånord har måhända inlånats med *ʃ*, som senare övergått till *v*, t. ex. *skriva*: lat. *scribere*, *karwa*: lat. *carabus*.

KVANTITET.¹

§ 116. Samnord. kort vokal i huvudtonig stavelse har måhända genomgående förlängts. Därpå synes tyda ett stort antal fall av dubbelskrivet vokaltecken i olika ställningar.

Exempel:

1). Fför samnord. enkel slutljudande konsonant:

aat adv. (4), *baak* m. 2063, 2596, *biid* n. 2207, *baad(h)* pt. 817, 2859, *biid* imp. 2288, *böör* m. as 1648, *baar* pt. (18), *Faar* imp. 1918, *foor* prep. 2742, *friid(h)* (8), *froom* (5), *gaat* pt. (8), *haaff* n. 1492, 3058, *haat* n. (3), *hoogh* 2087, *hoop* n. 344, *i hää* 3060, *hääss* 2963, *kaar* n. (4), *looff* n. (3), *loop* ptc. 2325, 2597, *laas* pt. 3768, *maat(h)* m. (14), *moon* 3 spi 1455, *ook* 1040, *ofriid* (2), *roogh* m. 2086, *saak* (6), *saal* m. as 3526, *siid(h)* (3), *kidha skäär* 1188, *saat* pt. (6), *skiiip* 3050, 3055, *wiild(h)* (7), *wiid* m. 4235, *waad* n. 2300, *waar* pt. (15), *wiin* m. 'amicus' 979, *weel* (7), *tool* n. 253.

2). Fför samnord. enkel konsonant följd av vokal:

saaka inf. 4215:

3). Fför samnord. geminata:

blook m. 3943, *braan* pt. 2264, *draak* pt. 2741, *flik* pt. (4), *faal(l)* n. (3), *flook* 3563, 3885, *föör* adv. 422, 1338, *fääm* 1509, 2550, *giik* pt. 1664, *käär* n. 718, *ooss* 1015, *oop* adv. 2916, *poot* m. 2917, *raan* pt. 1476, *saat* ntr. adj. 412, *skaam* 3759, *staak* pt. (3), *stook* m. (4), *sääk* m. 1124, *taak* f. (3), *waan* pt. 3606, *wiis(s)* 'certus' 2677, 3119, *weer* 719, 1825.

¹ I detta kapitel behandlas lånorden tillsammans med de inhemska.

4). Fför samnord. konsonantförbindelse:

kt: a laakt 3583,

lt: skillt 3820, *soolt* 3318

nd: reende 899

rð: waardo 1788

rs: örss 1113

rt: boort 3668, *haart* 737, *waart* 702, 736, 974

sk: diisk (3), *fiisk* 1278, [*raast* 810 < *raskt*]

st: bokaliist 3364, *faast* 2930, *friist* 4409, *geesto* 4247, *liist* 3766, 4475, [*raast* 810, se ovan], *wiist* 'certe' 2410, *wiiste*, -o pt., *wiist* ptc. 3295.

Till 3). få väl räknas följande fall, där *l*, *r* representera urn. *lR*, *rR*:

at skil 2557, *böör* m. ns 1650, *faal* nsm. 3527, *faar* 1, 3 spi, *ospaar* nsm 1957, *saal* m. ns 445, 2698, *skil* 3 spi 1495, *tool* 3 spi 346.

Hultman Nord. studier s. 240 ff. har som sin mening uttalat, att vid den allmänna svenska stavelseförlängningen alla huvudtoniga korta vokaler förlängts. Även i de fall, där nu den förlängda stavelsen innehåller en förbindelse av kort vokal + geminata (typen *skepp* < fsv. *skip*) har enligt hans antagande vokalen först varit förlängd. Denna tankegång har upptagits av Sjöros SNF VIII:3 s. 16 ff., 65 ff., som också givit förklaringen till, varför i vissa fall senare uppstått geminerad konsonant. Skrivningarna med dubbelt vokaltecken i vår hs. synas stämma med Hultman's hypotes. Särskilt fallen med *ii* (*siidh*, *skiip* m. fl.) äro egnade att stödja den (jfr ovan § 15). För enskilda fall kunde naturligtvis specialförklaringar tillgripas, t. ex. förlängning i uddljud (Wigforss Från filol. fören. i Lund III s. 169 ff., Hesselman *i* och *y* s. 214), eller äldre förlängning framför vissa konsonantförbindelser (Noreen Gesch. § 163, a och där anf. litt.) Men dessa fall få väl betraktas som led i den allmänna förlängningens framträdande. Ehuru resultatet var, att alla korta huvudtoniga vokaler undergingo förläng-

ning, har denna troligen icke inträtt samtidigt i alla ställningar. Kanske den sista etappen på vägen representeras av typen *saaka*, som är företrädd av endast detta belegg. Märk Sjöros' övertygande tolkning av den av Hugo Pipping funna rimregeln¹ för originalet till EK, som visar, att i originalet förlängning inträtt i andra stavelsetyper, men ej i ord av typen *saaka*, där den huvudtoniga vokalen stod framför tonlös konsonant följd av vokal. — Om „äldre“ vokalförlängning (inträdd före övergången $\bar{a} > \bar{a}$) vittnar *Oldenskogha* (varom ovan § 3).

Naturligtvis kunna en del dubbelskrivna vokaltecken gå tillbaka på förlagan, varför vi ej kunna vinna en säker bild av de faktiska vokalkvantiteterna i A-skrivarens dialekt. Möjligt är, att framför vissa konsonantförbindelser den förlängda vokalen åter förkortats. Varken konsekvent eller alternativ enkelskrivning kan dock anses som något bevis därför.

Anm. 1. I föregående framställning ha icke medtagits några exempel med *u* eller *y*. Den senare vokalen tecknas alltid enkelt; för både gammalt långt och kort *u* står vare sig *u* eller *w*. Tecknet *w* användes ju i vissa skrifter för att beteckna långt \bar{u} , och dess

¹ Hugo Pipping SNF II: 4 s. 2 ff., Sjöros a. a. s. 67. Kritiken hos Olson Festskrift till Söderwall s. 74 är i varje fall för EK:s vidkommande förfelad. Regeln som faktum står fast, oberoende av, huru man vill förklara densamma. (Jfr Beckman SNF VI: 1 s. 26 f.). Jag tror visserligen som Olson, att emendationen av *rothe* 37 till *rot(h)* är oriktig; då *rot(h)e* förekommer på 16 andra ställen i EK, måste det nog bibehållas. Men ordet utgör dock icke någon instans emot rimregeln, ty då mlty. har *rōte* (Kock Sv. ljudh. II s. 160), torde vi ha rätt att operera med växlande kvantitet i fsv. (*rōte*: *röte*). Av Olson's motexempel mot regelns giltighet i Euf. vållar endast rimmet *mata* f.: *hata* inf. Iv. 5245 f. någon svårighet. Inflytande på kvantiteten hos *hata* av mlty. *hāt* m. 'Hass' är väl icke alldeles otänkbart. Även verbet *haten* hade troligen lång vokal; längd i öppen stavelse lämnas obetecknad av Lübben (s. 138 och jfr Vorwort s. viii). Rimmet *gripa*: *skipa* Fr. 993 f. bör rättas till *gripa*: *slipa* med stöd av BCDE och den danska textens *gribæ*: *slibæ* (v. 930 f. s. 180); jfr Söderwall Ordbok II s. 430 art. *slipa*. Troligen föreligger lån av mlty. *slipen*, som att döma av nhty. *schleifen* hade lång rotvokal. Rimparen *hata*: *lata* Iv. 566 f., 2491 f., 5377 f., *ata*: *late* Iv. 1997 f., *lata*: *ata* Fr. v. 475 f. duga ej som motexempel, ty *lata* kunde alternativt ha kort, *ata* lång rotvokal; se Kock Fsv. lj. s. 421 f.

bruk i EK stämmer sålunda med vårt antagande om en generell vokalförlängning. Men något stöd för förlängningsregeln får icke sökas däri, att *w* står för urspr. kort *u*. Emellertid tvivlar jag ej på, att *y* och *u* vid den allmänna stavelseförlängningens inträde behandlats som övriga vokaler.

Anm. 2. Nedan § 118 anföres några fall av dubbelskriven konsonant, som bäst låta förklara sig genom antagandet om en generell förlängning av korta huvudtoniga vokaler.

Anm. 3. På vokalförlängning också i ändelser tyder möjligen skrivningen *rikiit* 1943. Men på ett enstaka fall kan ingenting byggas. Jfr emellertid Hultman Nord. st. s. 242 not 1.

§ 117. Samnord. huvudtonig lång vokal synes icke ha förkortats. Därom vittna följande fall med dubbelskrivet vokaltecken:

1). I slutljud:

aa, beslaa, boo inf., *broo, döö, ee* m. fl.

2). Framför samnord. enkel slutljudande konsonant:

a). konsonanten tonande:

aar, bestoodh, blaar, bliid, een, heem m. fl.

b). konsonanten tonlös:

beet, book, boot(h), doop m. fl.

3). Framför samnord. enkel kons. + vokal:

a). konsonanten tonande:

heela apm 1590, *skeede* 3 spti 2895

b). konsonanten tonlös:

saato 708, *aatho* 709.

4). Framför samnord. geminata eller konsonantförbindelse:

bööt 767, *eesta skär* 504, *eestland* 3926,¹ *liikt* 1809, *littto* 209, *leest* 3793, *lööst* 869, 2261, 3175, *naat* 3783, *nööt* 766, *riikt, röört* 1439, *saatte* 1845, *meen sworet*,² *trööst* 3174, *wiiste, wiisby* 4176¹, m. fl.

I fallen 1, 2 a och 3 a är längden säker (utom möjl. för *m*; jfr nedan). I övriga fall, där geminata eller konsonantförbindelse (4)

¹ Huvudtonen låg måhända på senare sammansättningsleden.

² Hör kanske under 2, a.

eller där troligen senare geminerad tonlös konsonant (2 b, 3 b; jfr nedan § 118) föreligger, kunde man vänta förkortning. Dubbel-skrivningarna kunna gå tillbaka på förlagan. Men så pass talrika som de äro, står intet i vägen för ett antagande, att A-skrivaren själv i dessa fall haft lång vokal.

Det är t. o. m. möjligt, att de gamla långa vokalerna i samband med den allmänna stavelseförlängningen fått överlängd, som senare återgått till vanlig längd eller i vissa fall förskjutits till korthet; se Hultman Nord. st. s. 243. Om här föreligger vanlig längd eller överlängd kan ej avgöras.

§ 118. För tonlös konsonant efter lång vokal eller diftong har Sjöros SNF VIII:3 s. 1 ff. (jfr ock Studier tillegn. Es. Tegnér s. 455 ff.) velat göra gällande, att densamma redan i samnordisk tid varit „(åtminstone halv-)lång“. Sjöros har därvidlag upptagit en förmodan av Hugo Pipping GL s. xxxv „att tenuis efter lång vokal eller diftong var något längre än en media i motsvarande ställning“. Denna regel gäller som känt i finländsk högsvenska; se Setälä och Hugo Pipping Nystavaren IV s. 135 med noten. Jfr ock Karsten Germ.-finn. Lehnwortstudien s. 157 ff. För fornsvenskans vidkommande har geminering av tonlös konsonant efter lång vokal antagits av Ekholm Vidhemspr. s. 70.

Antagandet om geminering (längd eller halvlängd)¹ hos de ton-

¹ Beträffande termerna *geminata* (dubbelkonsonant) och *lång konsonant* må framhållas följande. Beteckningen *geminata* eller *dubbelkonsonant* är på sin plats i de fall, då örat förnimmar två skilda ljudintryck, ett vid den konsonantiska tillslutningen och ett vid tillslutningens lösande (hos klusiler implosion och explosion). Detta sker icke vid vad vi kalla enkel eller kort konsonant. Men en *geminata* kan på samma gång kallas för *lång konsonant*, emedan, då vid en konsonants bildning såväl tillslutning som lösning beledsagas av skilda hörselintryck, det mellan båda dessa ligger en tidsintervall (eventuellt en paus, då intet ljud höres, t. ex. vid de tonlösa klusilerna). Se om dessa förhållanden Leffler Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden (U. U. Å. 1874) s. 2 ff., Hugo Pipping Arkiv XXVII s. 290 f. *Geminatan* innefattar sålunda de två hörselintrycken vid tillslutningen och lösningen samt den tidsintervall, som ligger mellan dessa. Intervallens längd kan vara längre eller kortare, och sålunda kan en *geminata* sägas ha vare sig *längd* eller *halvlängd*.

lösa konsonanterna torde vara riktigt. Denna teori bidrager till förklaringen av vissa punkter i den svenska grammatiken och låter oss förstå ett antal dubbelskrivningar både i fsv. och andra nordiska skriftspråk.

Gemineringen inträdde enligt Sjöros samnordiskt efter gammal lång vokal eller diftong. Men också efter senare förlängd vokal synes tonlös konsonant ha geminerats (se Sjöros a. a. 16 ff., 65 ff.). En förbindelse av lång vokal + enkel tonlös konsonant stred emot en från samnordisk tid ärvd uttalsvana, som ännu dialektalt bibehållit sig i den finländska högsvenskan.

Regeln om lång tonlös geminata efter lång vokal förklarar det kända faktum, att då vid den svenska stavelseförlängningen en konsonant geminerats, detta företrädesvis skett med de tonlösa konsonanterna *k, p, t, s*. Se härom Leffler a. a. s. 48 ff., Hesselman Språk och Stil I s. 10 ff. Hultman Nord. studier s. 240 ff. har framställt den tanken, att vid stavelseförlängningen vokalen alltid förlängts, även i de fall där nu vokalen är kort och konsonanten geminerad. Jfr även § 116 ovan. Sjöros har (senast a. st.) genom en kombination av denna Hultman's hypotes med sin regel om tonlös geminata efter lång vokal funnit orsaken till den olika behandlingen av olika konsonanter vid den allmänna stavelseförlängningen.

I vår hs. finnas några fall, där dubbelskrivet konsonanttecken torde få anses vittna om geminering av en tonlös konsonant efter vokal, som förlängts på grund av den allmänna stavelseförlängningen (se ovan § 116). Fallen äro följande:

*tappa*¹ 4229, *tappar* 697, *tappom* 319, 2127, *tappado* 142, 3032, 4338. Vid sidan av dessa former finner man *tapade* 2791, *tapad(h)o* 3370, 4133, *tapat* 55, 313, 4166, *tapet* 719.

gräss, hääss 2963,² *näss, askaness, skäninge näss*.

Efter gammal lång vokal står likaså *ss* i flere fall: *hooss, hwss,*

¹ Jfr Lindqvist Studier över reformationstidens bibelsvenska s. 31 f.

² Jfr Sjöros a. a. s. 67 noten.

liwss, priiiss, riiss, rooss. Måhända hade den föregående vokalen gammal längd också i *iudasse, kaliiss, magnusse, philpuss*.

Ytterligare ett belägg är möjligen *nyttan* 517. Jfr dock § 119.

I sin tidigare nämnda uppsats i Studier tillegn. Es. Tegnér s. 455 ff. har Sjöros gjort troligt, att *th* stundom kunde beteckna geminatan *t*. I vår hs står *th* växlande med *t* och *tt* som tecken för gammal geminata men också växlande med *t* som tecken för gammal enkel konsonant. Denna användning av *th* går väl ihop med vårt antagande om tonlös geminata efter lång eller förlängd vokal. Men här kan också föreligga en ortografisk växling utan stöd i några ljudförhållanden.

Att mestadels tonlös konsonant enkeltecknas, även då den troligen var geminerad, har sin naturliga förklaringsgrund i den ortografiska traditionen, och kanske också i en omedveten föreställning om, att längdbeteckning var tillåten men ej obligatorisk.

§ 119. Efter huvudtonig (lång?) vokal har samnord. enkel konsonant (åtminstone *r*) geminerats, om följande stavelse ej hade någon biton. Exempel på denna regel utgör åtminstone *färre, -a*, och möjligen *norrige* 2925 (vid sidan av *norighe* etc.), som dock kunde vara felskrivning. Vidare hör hit möjligen *nyttan* 517. Dess *tt* kan emellertid bero på en generell geminering av *t*, se § 118. Noreen Gesch. s. 154 har formulerat regeln för den med accenten sammanhängande gemineringen såsom gällande för alla konsonanter. Sjöros SNF VIII:3 s. 3 f. finner det ej nödvändigt att tillämpa den på andra konsonanter än *r*. För övriga fall, som brukat föras hit, anser han bättre förklaringar kunna uppställas. Med hänsyn till dem måste det anses ovisst, om den av Noreen uppställda regeln gällt alla konsonanter, ty det är ej a priori givet, att alla konsonanter förhållit sig lika, ehuru accentförhållandena varit desamma.

Anm. Felskrivningar äro väl *fyrre* 202, *kronnonna* 2003.

föddis 3435 kan av syntaktiska skäl ej uppfattas som pret., men en slarvig skrivare har dock troligen gjort sig skyldig till en sådan förväxling.

§ 120. Det är ovisst om, såsom Noreen Gesch. s. 155 anser, geminering inträtt efter starkt bitonig vokal.

Under denna regel falla eventuellt formerna *täpette, oskäll, persefall, scriptamall* (2), *sindall, trampöll*. Men i det förstnämnda ordet kan geminatan stå på grund av geminering av tonlös konsonant efter lång vokal (jfr mlty. *teppēt* L ü b b e n Mnd. Hdwb. s. 402), i de senare kan *ll* stå som tecken för dentalitet. Se härom Sjöros SNF VIII:3 s. 26 ff., 32 f. och § 125 nedan.

§ 121. I en förbindelse av två konsonanter efter kort vokal torde alltid den förra ha varit något längre än den senare, utom då förbindelsen bestod av tonande + tonlös konsonant, i vilket fall den senare konsonanten var geminerad (§ 122). Se Sjöros SNF VIII:3 s. 51 ff. Denna kvantitetsfördelning var redan samnordisk, och den gäller lika väl för de fall, då den förra konsonanten etymologiskt sett var enkel som då den var geminerad (jfr *læggla* < *lazjan* : *wæggiana* med urn. *ggi* < *jj*). Det är emellertid endast i undantagsfall, som den föregående konsonantens längd (geminering) betecknas. Konsekvent sker det endast med *gg, kk* framför *i*: *beggia, bryggia, eggia, wæggiana, hyggia, liggia, læggia* m. fl., *tekkia, snækkior, vækkian* m. fl. Övriga fall äro *næpplika, söllf* 3178. Med enkeltecknad konsonant stå *brytia* 219, 1181, *flytia* 489, *læddior* 1523, *trid(h)ia, halshugne, druknade* m. fl. Märk att i de två sistnämnda fallen den förra konsonanten hade etymologisk längd.

Anm. 1. Måhända beror det på denna kvantitetsfördelning att vi finna formerna *halwæghis* 1498 för **half-wæghis, hördrengiom* 3564 för **hörd-drengiom*. Men fallen kunna också föras under regeln om bortfall av en konsonant mellan två andra (§ 135).

Anm. 2. Enkelkonsonant, icke geminata, betecknas med *ff* i *arff, lööff, sölff* m. fl. skrivningar.

Anm. 3. Oklar är formen *inlender* 1126. Jfr möjligen Sjöros a. a. s. 51 (not 1 s. 50). Troligast är, att en förväxling med *inleder* skett. Denna läsart föreligger i codd. DILMO m. fl. Archeotypen kan ha haft *inleder* (med bortglömt nasalstreck), som skri-

varen] först kopierat, sedan har rimmet väckt hans eftertanke och förmått honom att tillfoga ett förkortningstecken för nasalen; *dd* fick emellertid stå kvar.

§ 122. Enkel tonlös konsonant i ställning efter tonande konsonant har geminerats. Se Kock Skand. Archiv I s. 54 f., Noreen Aschw. gr. § 301, Hugo Pipping Arkiv XXVII s. 290 f. Gemineringen var troligen redan samnordisk, se Sjöros SNF VIII:3 s. 36 ff., 52 ff. och där anf. litt.

Vittnesbörd om regelns giltighet utgöra följande skrivningar:

joncker 632, 4394, *Joncker* 272, *akerss hws*, *kerssedrank* 1412, *korss* 2506, *porsse*, *ø(ø)rss* samt möjligen den egendomliga skrivningen *halffp* pt 2924.

Jämför också följande fall, där etymologiskt geminerad tonlös konsonant är dubbeltecknad efter tonande: *kanttw* 3827, *skalttu* 187, *görss* 1271, *karsson* 1106.

Vid sidan av dessa fall stå många med enkeltecknad tonlös konsonant. Då de överensstämma med fornsvenskans normala, ehuru i detta fall ofullkomliga, ortografi, ega de icke bevisvärde emot ovan anförda regel.

§ 123. Samnord. *m* har i intervokalisk ställning geminerats. Därpå tyda flere skrivningar: *samme*, *-a* (16), *sammaleed* 3648, *samman* 3135, *samman giffwin* 85, *skamma* asf 2652, *sommi* etc., *hemma* (3), *hymmelin* 355, *hymmerik(e)*, *sommo* 3 ppti 2312. Hit hör möjligen också *framme* inf? 1882 (= *frama*?) samt lånorden *iammer*, *jammerlika*. Övergången synes ha inträtt oberoende av den föregående vokalens kvalitet och kvantitet. Ljudlagens avgränsning och datering äro omstridda. Jfr Noreen Aschw. gr. § 300, Gesch. s. 155, Kock Sv. Lmål XI:8 s. 42, Hultman Nord. stud. s. 226, Hesselman *i* och *y* s. 82 not, Nord. st. s. 388, Hugo Pipping Neuphil. Mitteilungen 1909 s. 182, Ekholm Vidhemspr. s. 69 f., Sjöros SNF VIII:3 s. 23. Vid sidan av dubbeltecknad konsonant står ofta enkel, beroende på ortografisk tradition.

§ 124. I preterita av verba pura står några gånger *dd* vid sidan

av *d(h)*: *flydde* (6), *flyddo* (5), *skedde* 4151, *trodde* 98, men *bodhe*, *-o* (4), *hosin*, *skodho* 4009, *hosin skoder* 3877, *nadho* 2470, *rodho* (3), *sked(h)e*, *skeede*, *ströde* npm 1765, *trod(h)e* 978, 1261, *tradhe* 2648. Formerna med geminata tillhörde utan tvivel A-skrivarens språk. De övriga kunna bero på förlagan, men A-skrivarens dialekt kan även tänkas ha haft växelformer. Flere rim tyda på att originalet haft enkel konsonant, t. ex. 606 f. *radha*: *tradhe*, 2648 f. *tradhe*: *bade* npm., 3340 f. *vrede*: *skede*. Men 43 f. *flyddo*: *lyddo* gör det sannolikt att den geminerade typen redan i originalet var alternativ. Dock var kanske en form **lydho* icke otänkbar; se Olson Arkiv XXIX s. 223 ff.

Det är omtvistat, huru *dd* uppstått i dessa preterita; se Schagerström Arkiv III s. 333, Noreen Arkiv VI s. 327, Aschw. gr. § 297, Språkvet. sällsk. i Uppsala förh. 1916—1918 s. 93 f., Kock Arkiv VII s. 345, Olson Arkiv XXIX s. 215 ff., Sjöros SNF VIII: 3 s. 25, Beckman Språk och stil XIV s. 24 ff. Mest tilltalande är Noreen's förklaring sist anf. st. Enligt hans mening har *-dd-* införts för *-d-* på en tid, då fsv. icke hade *-d-* (men väl *ð*) mellan huvudtonig och icke huvudtonig vokal. Exempel på samma ljudsubstitution föreligger i tyska; lånord som *skräddrä*, (samman) *gadda*, vilka lånats på 1300-talet eller senare.

§ 125. Rätt ofta står i slutljud *ll* för samnord. enkelt *l*: *dall* as 2365, *dell*, *fagradall* 2182, *gwll* m. as 3293, *hæll* as 4460, *j håll*, *mall* n. 1240, *oskäll* 774, *sall* m. as 3541, *siäll* 1795, 4139, *siall* 2477, 4403, *skäll* n. 69, 1242, *skell* n. 403, *scriptamall* 2476, 4402, *till*, *tell*, *trampöll* 2741, *tholl* n. 1758, 2207, *wall* n. 2183, 3545, *wäll* adv., *öll* n. Hit hör väl också *sindall*.

För skrivningar som dessa ha olika specialförklaringar framställts. Noreen Aschw. gr. § 298 anser att i fall som *scriptamall*, *trampöll*, *sindall* konsonanten geminerats efter starkt bitonig vokal, varefter geminatan överförts till simplicia *mall*, *öll*, och a. a. § 296, 1 att i ett fall som *skäll* geminatan uppstått i former som gen. *skiällia* (Da) och därifrån öfverförts till nominativen. I Aisl. gr. § 228 anm. jämför Noreen fno. fsv. *mall* med vgerm. *mallo-* i Lex Salica.

Sjöros SNF VIII: 3 s. 30 ff. har med förkastande av Noreen's regel Aschw. gr. § 298 uppställt satsen, att *l* efter svagtonig stavelse var dentalt, icke kakuminalt, och att dubbelskrivningen betecknar den dentala kvaliteten hos *l*. Även han antar inflytande från komposita till simplicia. Det är möjligt, att Sjöros' sats är riktig. Jfr t. ex. att enligt Hesselman *i* och *y* s. 27 f. enligt vittnesbörd ur dialekterna dental kvalitet hos *l* föreligger i ordet *till*. Med detta antagande skulle också *ll* i lånord (*siall*, *siäll gwll*) finna sin förklaring, då *l* i lånord var dentalt.

Men för flere hithörande fall hjälper oss Sjöros' regel icke: *tholl* n. t. ex. har troligen icke dentalt *l*, och några komposita, från vilka inflytande kunde ha utgått, känner jag ej. Men man kan möjligen anta, att sedan på det sätt Sjöros förmodat *ll* blev en i slutljud vanlig skrivning (märk också i de av komposita ortografiskt påverkade *öll* m. fl., vilkas *l* dock fortfarande i uttalet var kakuminalt), *ll* i ordslut uppfattades som en grafisk variant till *l*. En annan källa till vanan att skriva *ll* i ordslut kan möjligen ha varit former med *ll < lR*, som *koll* m. ns 252, 259, där vi väl ha rätt att i *ll* se tecken för gammal geminata. (Dock skrevs ju allmänt också i dessa fall endast *l* i slutljud).

§ 126. Samnord. geminata i ställning mellan två vokaler har i regeln bevarats, och likaså geminata i samma ställning i lånord, t. ex. *kroppin* 4204, *slappe* 419, *jätte* 2869, *saatte* 1845, *sottin* 2973, *drukko* (3), *fikke* 2891, *stokkin* 3944, *edde* 3061, *gladdos* 114, *hioggo*, *ryggen* 1777, *gullu*, *illa*, *amma*, *bokenne* 22, *funno*, *innañ*, *börren* 3049, *dörren* 3846, *herren* 159, *härrom* 2183, *större* 3055, *thörran* 1527, *messor*, *offe* n. pr. 882.

Anm. 1. Oklar är förenklingen av *ll* i *otalike* 130. Möjligen föreligger haplologi för **otalelike*; jfr mlty. *untalelik*, Lübben Mnd. Hdwb. s. 443. Formen *skamelika* 1125 jämförd med fvn. *skammliga* visar möjligen inflytande av mlty. *schame* f. Något **schamelik(en)* synes dock ej finnas; däremot *schemelik* adj., *-en* adv., till *scheme* f. (Lübben Mnd. Hdwb. s. 319, 324).

Anm. 2. Felskrivning föreligger i *mwne* ds 1998. Ett nasalstreck över vokaltecknet har utelämnats.

§ 127. Samnord. geminata synes ha förkortats omedelbart framför huvudtonig vokal (Noreen Aschw. gr. § 303, 1). Hit hör möjligen *peninga* 1950, 2348, 3527, *peninga knwter* 108, *peninga sääk* 1124; suffixet kan åtminstone alternativt ha uppburit huvudaccnten; se Noreen Aschw. gr. § 57, I, B, 2.

Anm. Egendomlig är skrivningen *soffia* 454 (: *sofia* 1134), där tvärtom *ff* står i st. *f*. etymologiskt *f* framför huvudtonig vokal. (Accenten framgår av rimmet). Måhända är det endast fråga om dålig ortografi; i uddljud kunde ju *ff* stå = *f*. Eller betecknar *ff* ett *w*-ljud, som substituerades i inljud mellan två tonande ljud? Jfr i så fall *haffin* 2097, 2100. Eller förekom alternativt uttalet *sófja*, i vilket fall *f* borde vara geminerat, eller i varje fall längre än *j* (§ 121)?

§ 128. Samnord. geminata har troligen bevarats mellan (lång eller kort) vokal och svarabhaktivokal + *r*. Följande belägg med dubbelskrivet konsonantecken föreligga: *födder* ptc. nsm (2), *grötter* ptc. nsm 3507, *konungs dötter* 3506, *nätter* f. pl. 1756, 2468, *netter* 1509, *orädder* adj. nsm (2), *räddir* ptc. nsm 3170, *rätter* m. ns 3608, *rätter* adj. nsm 2012, *sätter* ptc. nsm 2460, *trötter* ad nsm (3). Vid sidan därav stå *döther* 374, 591, *näter* 2277. Dessa fall kunna förklaras som ortografiskt påverkade av skrivningar som *röter* f. pl. 2270, *röther* (3) med etymologiskt enkelt *t*. Visserligen var det troligt, att också här *t* var geminerat efter lång vokal, men det sekundärt geminerade (förlängda) *t* hade icke samma längd som gammal geminata och betecknades av denna orsak med *t̃* både i dessa och andra böjningsformer. Å andra sidan hade skrivningen *tt* i de först anförda fallen mestadels stöd i andra former av resp. ord (dp *nattum*, asm *rättan* etc.), där andra villkor gällde för geminatans bevarande. Men det synes mig i alla fall naturligtast att anse dubbelskrivningen som ett vittnesbörd om, att verklig geminata förelåg. Se f. ö. Sjöros a. a. s. 58. I fallen *döther*, *röther*

är det förresten möjligt att *th* står som tecken för geminata; jfr § 118.

Anm. För formen *ater*, *ather* kan hänvisas till Sjöros a. a. s. 58 f.

§ 129. Samnord. geminata har troligen bevarats i slutljud efter huvudtonig vokal. Dubbelteckning förekommer dock endast (och blott alternativt) av *l*, *s*: *all*, *fall* etc., *tess*. Märk dessutom *hwss* etc., där *s* troligen var geminerat; se § 118. Om *th* som eventuellt tecken för geminata, se samma §. Om *gh* i *hiogh* se § 81.

BORTFALL:

§ 130. Vid hiatus har svagtonig vokal, som efterföljde en starktonig, bortfallit. Se Hultman Häls. s. 102 f., s. 175 ff. Ofta har i ändelser den svagtöniga vokalen analogiskt bevarats. Belägg:

<i>bla(a)</i> 169, 195, 3149	<i>se</i> inf. 2000
<i>boo</i> n. pr. 4138	<i>siona</i> ap 2919
<i>boo</i> inf., 3 ppi (5)	<i>flskesio</i> ap 1180, 1965
<i>fly</i> inf. (10)	<i>siowiik</i> 2936
<i>frii</i> apm 3057	<i>viko sio</i> 1497, (1706)
<i>hustrw</i> gs	<i>skee</i> inf. (11)
<i>jomfrw</i> np 3505	<i>skoo</i> ap 3614
<i>jomfrw</i> (i komp.) 593, 4398	<i>sängh</i> 3844
<i>varfrw</i> (komp.) (4)	<i>sönder ströö</i> 2056
<i>graa</i> npm 532, 1008	<i>tii</i> (4), <i>ty</i> 2329
<i>gry</i> inf. 3874	<i>troo</i> 3 ppi 1333
<i>Jon</i> (2), <i>jonsson</i>	<i>troo</i> apm 818
<i>jönes</i> 3149	<i>tro</i> npm 2282, 3215
<i>hosen skoo</i> inf. (2)	<i>Thot</i> 666
<i>landbo</i> ap 1181, 1964	<i>thre</i> apmf (4)
<i>lee</i> ap 2790	<i>boa</i> 3 ppi 533
<i>lee</i> inf. 132, 3508	<i>bya</i> ap 2747
<i>aff ny</i> dsn (4)	<i>bya kirkionne</i> 4283
<i>ny</i> apf 1511, 2660 (sg?)	<i>byamen</i> 4001
<i>roo</i> inf. 1707	<i>frwa</i> ns 501, as 1143, <i>frwo</i> ds 113
<i>see</i> inf. (19), <i>athersee</i> inf. (2),	<i>frwor</i> nap (4), <i>frwom</i> dp 3566
<i>forsee</i> inf. 3142	<i>frwe kloster</i> 1208

<i>husfrwa</i> ndas (3)	<i>nyo</i> 492, 4061, <i>Nyonda</i> ¹ 1902
<i>husfrwo</i> as 2418	<i>sea</i> inf. 1343
<i>jomfrwa</i> as 791	<i>fiske sioa</i> ap 218
<i>Joar</i> ¹ 195, (169)	<i>swia</i> gp 455, <i>swia skär</i> 478
<i>kndade</i> 4426	<i>tio tusend</i> 1574, (2361)
<i>landboa</i> ap 219	<i>tiunda</i> ¹ 400

Anm. 1. *frw* ns 1009, 1140, *husfrw* das (2), *jomfrw* nas (7) höra måhända hit (mlty. *vrouwe*). Men inflytande av *hustrw* nas (3) kan också föreligga.

Anm. 2. *nya* nom. 1476, *nyo* ack. 1467, 1472. Här kan *-a*, *-o* tolkas som *-ā* (< *ā*), men växlingen kan också bero på, att namnet böjts som en *ōn*-stam (jfr om *swārta* § 65). Ännu en möjlighet är att uppfatta *nya*: *nyo* som svag adj. böjn. I de två senare fallen äro ändelsevokalerna analogiskt bevarade.

§ 131. Vid hiatus har en svagtonig vokal, som följde en bitonig, bortfallit. Se Noreen Aschw. gr. § 154. Hit höra fall av suffigering av bestämda slutartikeln samt av 3. persons pronomen:

grewans, *hiertans*, *hertogans*, *kätлана* ap, *rytzana* ap, *fastona* as, *gatonne* ds, *kyrkian* ns m. fl.;

torffton 927, *satton* 1308, *våkkian* 1583 m. fl.;

haffdona 2298,

endat 2075, *fördot* 576, *sattot* 1213 m. fl.

De former, där suffixet är tvåstavigt, kunna också hänföras till § 132.

§ 132. Varje samnord. vokal har bortfallit, då den stod i en svagtonig stavelse, som befann sig emellan en annan svagtonig och en starkare betonad stavelse. Se Kock Unders. i sv. språkhistoria s. 54 ff., Noreen Aschw. gr. § 156, Gesch. s. 143 f., Hultman Häls. s. 178 ff. Belägg:

anxlikt 1749 (: *angislika* 3244)

äntingia (3)

benkt, *benktzson*

¹ Möjligen är ändelsevokalen ljudlagsenligt bevarad på grund av stark biton. Jfr Noreen Aschw. gr. § 57 II, A och B, 2, a.

fastlika 1552 (: *fastelika* 3915)

fiortan 1347

hingat 2138

huilkin 3837, *huilke* (2) (: *Huillikin* [4]), *ä huilkin* 1738

philpus, *philpusson*

klärka

liuspund (< *liwespund*)¹

marsk etc. (: *marskalk*)

mikels, *mikelsmesso* (< *mikaels-*)

Norge 3397, *norghe* 2368 (: *norig(h)is*, *norighe*)

näpplika

ras(k)lika (4) (: *raskelika* 158, 2959)

starklika (2) (: *starkelika* 2465)

tingat, *tighat* (5)

tolkit (2), *tholkom* 124, *trampöll* (< **trampna-öll*)¹

wärlidin etc.

*wäster götland*¹

äd(h)la (80), *ädlare*: (*ädela* [20])

ädlaheet 1457 : (*ädhelaheyt* 213)

eller, *ella*

*öster götland*¹ (: *östra götland*)

Hit höra också de fall av suffigerad bestämd artikel, där en tvåstavig form fogades till en på konsonant slutljudande nominalform, som *hjelmane* np 316 (*hidlmaR-iniR*), *wäggiana* ap 3543. (*wäggiaR-inaR*) m. fl.

De anförda växelformerna med bevarad vokal bero till en del på växlande tryckstyrka hos den andra icke huvudtoniga stavelsen, t. ex. hos suffixet *-lika*. Men delvis kunna just framför *-lika* olika bildningstyper ha förekommit. Jfr med *renlika* 1147 fvn. *hreinliga* och *hreiniliga*.

¹ Senare sammansättningsleden har nedsjunkit till svagtonighet.

Under denna regel falla också vissa proklitiskt använda ord: *her* 1638, 2287 (: *herra*), *liit* 3663 (: *litit*), *pa* 4424 (: *vpa*) och väl även *hiit* (4) (: *hingat*), *thiit* (: *tingat*).

§ 133. Till följd av det vokalbortfall, som i föregående § omtalats, har stundom sådana konsonantförbindelser uppstått, att även någon konsonant försvunnit eller andra förändringar i orden inträtt, t. ex. *angislik-* > *anxlik-* (*avgis-* > *avks-*), **fiogortan* > **fiogrtan* > *fiortan*,¹ **älligar* > **älligr* > *äller*, **liwes-pund* > *liuspund*, **hinnweg-at* > **hinnwgat* > *hingat*; *hingat* > **hingt* > *hīt*, *marskalker* > **marsklker* > *marsker*, *östra götland* > **östr götland* > *öster g.* **hielmaR-iniR* > **hielmaRniR* > *hielmane*.

Noreen Aschw. gr. § 156 formulerar regeln så, att hela stavelsen skulle ha synkoperats. Resultatet har visserligen stundom varit detta, men icke alltid; t. ex. *anxlikt* ovan, eller *huilkin* > *huilkin*. Det riktiga torde därför vara, att låta regeln gälla endast vokalen. Konsonantreduktionen växlade efter de förhållanden som rådde i de stavelser, där en vokal försvunnit.

Anm. Oklara äro formerna *hymmerik* (11), *swerik* 2975, 3196 vid sidan av *hymmerike* (10), *Swerike* (5), *swerighe* (25) (jfr Noreen Aschw. gr. § 158 anm.)

§ 135. I ett antal fall har en konsonant, som stod mellan två andra, bortfallit. Ofta har anslutning till andra former och ord hindrat bortfallet:

Exempel:

1). *ð*:

rðl > *rl* förutsättes av *halla* (3) (< **harla* < *harðla*), som står vid sidan av *hardla* 3863. Formen *halla* är troligen inkommen från förlagan, se § 107 anm.

rðm > *rm*: *Normen* etc. (men även *Nordman* etc.)

¹ En annan möjlighet är, att *g* avlägsnats i anslutning till kardinaltalet; så Noreen Aschw. gr. § 484. En sådan association kan i varje fall ha medverkat till resultatet.

rön > *rn* *styrnade* 3863 (jfr. fsv. *stirper*). Se Noreen Aschw. gr. § 308, 1, Kock Sv. ljudh. I s. 75, Wigforss Södra Hallands folkmål I s. 44 not 7.

rör > *r(r)*: *nor* 16, *norre*, -a. Se Noreen Arkiv V s. 387 ff., Aschw. gr. § 244, 3; jfr Kock Arkiv VI s. 53 noten.

2). *d* eller *t*: *nds* (eller *nts*) > *ns*: *smalensker* 2592, *vtlenska* 958 (men *vtlenskan* etc. 6 ggr).

3). *z* eller *k*: *vzt* (*vkt*) > *nt*: *inthe(t)* (3) (men även *enkte* 16 ggr, *enktet* 4 ggr, *alzenkte* 562).

4). *k*: *vkt* > *vt*: *blangt* 2659 (men *blankt* 1413).

skl > *sl*: *raslika* 1584, *týdisland* 3382, *ty(t)zland* 791, 1945 (men *rasklika* 888, 892, 2139).

skt > *st*: *rasth* 4287, *raast* 810.

5). *l*: *rls* > *rs*: *karsson* 874, 1046, 1086, 1106.

slt > *st*: *systo* 3 ppti 3256, 4258.

6). *n*: *m(p)nd* > *m(p)d*: *stempde* 916, *ämdughande* 1018.

mnk > *mk*: *ämkär* 369.

m(p)nt > *m(p)t*: *jämt* 2089, *nämpt* 4397, *ohämpt* 2850, *onämpt* 2851.

rnw > *rw*: *aruidh* (4).

7). *r*: *trö* > *tz* förutsättes av *sytzken* 2205, *sytzskene* 1235 (4388). Utvecklingen har varit **syströ*- > **systö*- > **systk*- > *sytsk*-; se Noreen Aschw. gr. § 320, 1 och jfr § 149 nedan.

8). *t*: *rtz*, *rtk* > *rg*, *rk*: *hwargen(s)* 3732, 3889, *hwarken* 1249.

stg > *sg*: *wesgöta* (3), *ösgötzskan* 81.

stl > *sl*: *angislika* 3244, *anxlikt* 1749.

stm > *sm*: *vesmanna* 251.

Anm. Om *halwäghis*, *hördrengiom* se § 121 anm. 1.

§ 136. Bortfall av samnord. *þ* för kons. i svagtonig stavelse föreligger i pt *hade* 2443, 3416, *hado* 1514, 2581, som står vid sidan av långt flere *haffde*, -do. Se Noreen Aschw. gr. § 306, 2. Det kvarstående *v* < *þ* beror dels på analogi från inf. m. fl. ff., dels

kan alternativ starktonsform föreligga. Slutligen har väl ortografisk tradition och kanske förlagans skrivsätt spelat in. (Jfr § 74).

§ 137. Sporadiskt bortfall av samnord. δ för r föreligger troligen i *sirla* 2991, 4151,¹ om detta utvecklats ur **siðrla*, som Kock Antiqv. tidskr. f. Sv. XVI:3 s. 9 ff., Arkiv XXI s. 104 f. har hävdad. En annan, men mindre sannolik förklaring av *sirla* hos Lind Om rim o. verslemn. s. 56, Noreen Aschw. gr. § 257 anm. 5.

§ 138. Samnord. \mathfrak{z} saknas alternativt i orden *datinga* v. 964, *datingan*, (-an) 2216, 2473, 3395, 4349. Vid sidan därav står *dag(h)-tinga* etc. (940, 1128, 2810, 3388, 4316), *dag(h)tingan*, (-an) (1067, 2456, 2680). I fsv. förekommer sporadiskt bortfall av \mathfrak{z} , se Östergren Språk o. Stil I s. 82 ff. (som även anför ett *datingan* från Hist. Troj.), Hesselman Stafvelseförl. s. 45 f., Swenning Samnord. *æi* s. 112 f., Noreen Gesch. s. 161.

Anm. Om *gðnom* se § 86 anm.

Anm. Formen *krii* 'krig'² (*Tha vildo rytzane á halla sith krii* 1556) kunde möjligen vittna om bortfall av \mathfrak{z} i slutljud, som Hesselman Stafvelseförl. s. 46, *i* och *y* s. 149 antager. Noreen Aschw. gr. § 311 anm. 4. förmodar, att danskt lån föreligger. Det troliga är, att på vissa håll *kri* var en ljudlagsenlig utveckling. Men uttrycket 'hålla krig' synes vara vanligt i danskan; det förekommer åtminstone 3 gånger i Danska rimkrönikan: *Sidhen holth lek krij vdhi XXX aar 1900*, *Thi hwllæ wj krij³ i langhen tildh 1936*, *Saa hwldhæ wi krij j thrænnæ aar 2979*. Då synes det troligt, att formen *krii* här är importerad med frasen. Danska rimkrönikan är ju yngre än EK (skriven c:a 1478, enl. Nielsen i inl. s. vi), men uttrycket kan naturligtvis vara äldre, om också gamla be-

¹ v. 4151 har originalet säkerligen haft *silla*, då rimordet är *illa*.

² I betraktande av det till betydelsen oomtvistliga danska uttrycket måste det i och för sig rimliga antagandet avvisas, att *krii* här vore = fr. *cri* och betydde 'rop, skri, härskri' (jfr å ena sidan verbet *kriera* 817, 1110, å andra sidan *ther war bang ok mykit oop* 3083).

³ Cod. M: *strijd*.

lägg ej finnas. Jfr Kalkar Ordbog II: s. 624, Lis Jacobsen Studier till det da. Rigsspr. Hist. I s. 194 (§ 287, 5).

Uppländskt bortfall av slutljudande *ʒ* kan föreligga i ortnamnet *skoo*, som dock kan förklaras även på ett annat sätt. Se § 109 ovan. Någon relevans för behandlingen i cod. A av slutljudande *ʒ* har detta ortnamn i intet fall. Jfr den troligen ur skånskan lånade namnformen *malmøya*, varom ovan § 88.

§ 139. Vid sidan av en mångfald av belägg för *konunger* m. fl. böjningsformer med suffixet *-ung* står en gång *konigens* 385. Denna form beror troligen på lån från danskan.

Oklar är växlingen *ting(h)at* (3): *tighat* (2); jfr Noreen Aschw. gr. § 472, B, 2. Oklart är bortfallet av *n* i *trampöll* 2741. För att förklara *p* (jfr § 145) måste vi utgå från ett **trampna-öll*.

Felskrivning är *magen* 1172, 1954 för *mangen* (nasalstreckket bortglömt).

§ 140. Samnord. *w* har bortfallit efter lång på guttural slutande stavelse, vars vokal var *u*. Belägg: *hugga* 3525, *huggen* 715, *huggit* 1718, 3851. Se Kock Arkiv XII s. 241 ff.

Anm. 1. I *siwnger* 3, spi 1209 hade *w* redan samnordiskt gått förlorat framför ändelsens *r* (d. v. s. innan någon svarabhaktivokal utvecklats).

Anm. 2. Hit hör troligen icke *raske*, *raska*, då ordet sannolikt är ett inlånat mlty. *rasch* och icke att identifiera med fvn. *røskr*, som Kock a. a. s. 244 synes förutsätta. Se om *rask* Falk-Torp Et. Wb. s. 881.

INSKOTT.

§ 141. Inskott av *b* mellan *m* och *l* eller *r* har egt rum; se härom Noreen Aschw. gr. § 325, Gesch. s. 157.

Belägg: *gambla*, *gamblo*; *komber*, -er, *sämber*.

Anm. Hit höra troligen *kwmbларum* (jfr § 91 anm. 1) och lånordet *kwmbber*, vilket dock kan ha inlånats med *-mb-*.

Etymologiskt oklart är *amblodhe* 3916. Troligen bör det identifieras med nisl. *amlóði* m. 'imbecile (weak) fellow, bungler' (Zoëga Isl.-ensk. orðab. s. 18), i vilket fall *b* väl är inskjutet. Jfr Ihre Gloss. Suiogoth. I sp. 85, Haldorsen Lex. I s. 29, Säve Nord. Universitetstidskr. X:4 s. 87 ff., Thorsen Om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale, s. 47, Detter Zeitschr. für deutsches Altertum XXXVI s. 6 f., Olrik Kilderne til Saksnes Oldhistorie II s. 158 ff., Jiriczek Germanistische Abhandlungen XII s. 61 ff., Setälä FUF III s. 87, F. Jónsson N. Tidsskr. f. Fil. 3. Række VII s. 132 ff.

§ 142. Inskott av *d* förekommer mellan *ll* och *r* eller svarabhakti + *r*: *alder* 'omnis' 3536, *aldra* etc., *aldre*, *aldre* 'äldre'. Inskotts-*d* kan möjligen också föreligga i sådana fall, där *ld* eventuellt assimilerats till *ll*: *alder* m., *halder*, *haralder*, *milder*; se härom ovan § 76. Vid sidan av former med *d*-inscott stå emellertid sådana utan något *d*: *aller* 'omnis', *aller* m. 4456, *häller* adv. komp. 3643 m. fl., *miller*, *waller* 3 spi 2123, *weller* 3 spi. I *aller* 'omnis', *miller*, *waller*, *weller* kan anslutning till andra böjningsformer antagas (*alle*, *mille*, *walla*, *wella*). Svårare att förklara äro *häller* adv. och *aller* m. Det förra kan vara påverkat av *aller*. Originallet bör ha

haft *alder*, ty rimord är *walder* ptc nsm, och förlagan har troligen också haft *alder* och andra former med oassimilerat *ld* (se ovan § 76). Den enda förklaring som synes stå till buds är att antaga dittografi; versen lyder *Jak hauer thz hört sakt allan myn aller*. Felskrivningen är så mycket förklarligare som i *hs ll* ofta står i st. f. förlagans förmodligen oassimilerade *ld*. Att på grund av denna motsättning antaga en sådan förvirring, att *ll* utan vidare skulle stå för *ld*, även där A-skrivaren uttalade *ld* är icke tillåtligt, då ju skrivarens faktiska uttal med *ll* är orsaken till, att *ll* delvis införts i strid med förlagans *ld*. Men den i vissa fall legitima motsättningen *ld:ll* kan ha underlättat en felskrivning, som framkallats på annan väg, såsom vi här antagit.

§ 143. Inskott av *d* förekommer mellan *nn* och svarabhaktivokal + *r*: *finder* 2300, *finder* (3), *forwinder* 627, *kinder* 2601, *kynder* 626, *tänder* 1680.

Inskottet både efter *ll* och *nn* är äldre än svarabhaktivokalens utveckling. Se för denna och föregående § Noreen Aschw. gr. § 326, Gesch. s. 157.

Anm. Oklart är det första *d* i lånordet *bardfriid* 1547. Ordet går tillbaka på mlty. *berchvrede*. För att förklara *a*-vokalisationen antar Kock Sv. ljudh. I s. 246 alternativt folketymologisk anslutning till *bardaghi* 'strid'. Om denna förklaring är riktig, kan möjligen *d* ha följt med på samma gång. Noreen Aschw. gr. § 326, anm. 2 antar, under hänvisning till § 308, 1, där fall av *ø*-bortfall i trekonsonantisk förbindelse, förtecknas, att omvänd skrivning föreligger. Bägge dessa förklaringar synas mig osannolika. Detta är det enda belägget på formen *bard-* (se Söderwall Ordbok I s. 78). Troligen föreligger dittografi. Verserna 1546 f. lyda *vpa then graff ther stod en gardh / ok atta bardfriid med wiikskara*.

§ 144. Inskott av *j* mellan *i* och labial vokal föreligger möjligen i *fyretighio* 1163; se Noreen Aschw. gr. § 328, 1, b. Vid sidan därav stå emellertid *tlo* 1574, 2361 *tiunda* 400. Kanske beror *fyretighio* endast på inflytande från *fyretighi*.

§ 145. Inskott av *p* har egt rum mellan *m* och *d*, *n* eller *t*. Belägg: *fordömpder*, *sampde*, *-o* (5); *fampn*, *forämpna*, *-adho*, *empne*, *hampn*, *hämpna* etc., *kompne*, *nampn*, *nämpna*, *sampnada*, *stampn*, *stampna*, *stempna*; *frampt*, *fämpte*, *sampt*, *skämptan*. I följande fall kan *p* ha uppstått i inf. mellan *m* och *n* och därifrån överförs till andra former, där *n* fallit, men det kan även ha uppstått ljudlagsenligt mellan *m* och *d* eller *t*: *hämpdo*, *stempde*; *förämppt*, *hämppt*, *ohämppt*, *ondmt*. Utan inskott står *samde* 1229 genom anslutning till inf. *sämia*. Se om inskottet Noreen Gesch. s. 157 (och jfr Aschw. gr. § 332). Ovissa spekulationer med anledning av *p*-inscottet göra Kock Arkiv XVI s. 258 ff., Anders Pedersen Arkiv XXVIII s. 46 f.; jfr Jespersen Arkiv XXIX s. 21 f.

Anm. Genom inskott mellan *m* och *n* måste *p* ha uppstått i *trampöll* 2741 (< **tramna-öll*). Bortfallet av *n* är oklart. Se § 139.

Formen *namen* 1231, som rimmar med *saman*, är måhända framkallad av rimnöd och bevarad för rimmets skull. Kanske är den påverkad av tyskan (mlty. *namen* np).

§ 146. Inskott av *t* mellan *ll*, *nn* och påföljande *s* har egt rum i följande fall: *alzenkte* 562, *alzstingis* 2846, *älzte* 204, *wintz* 1891, *wanz* 1515, *vanz* 1169. Se Noreen Aschw. gr. § 254, 1. Utan inskott eller med sekundär dissimilation av *tst* till *st* står *älster* 1224.

Anm. Inskottet av *t* i *hustrw* är väl samnordiskt; se Noreen Arkiv I s. 295 ff., Aschw. gr. § 254, 2. Jfr Såby Arkiv I s. 200 ff.

METATES.

§ 147. Metates av *kn* till *nk* (*vk*) föreligger i *wenkte* ptc. dsf 2098 (*med wenkte hand*). Se Noreen Aschw. gr. § 337, 3.

§ 148. En metates av *pn* till *np* i ställning framför konsonant och därpå följande assimilation av *np* till *mp* föreligger i *wämpter* 3877, *wämpto* 4009; jfr *wapn* (6), *wäpnat* 737, 3899 med *pn* bevarat i slutljud och framför vokal. Se Noreen Aschw. gr. § 337, 5, Gesch. s. 157.

§ 149. En metates *st* > *ts* har troligen försiggått i *sytzken*, *sytzskene*; se § 135.

§ 150. En metates *tk* > *kt* föreligger i *enkte(t)*, *alzenkte* 562, om tolkningen hos Rydqvist Sv. spr. lagar II s. 525 f., Bugge Arkiv IV s. 128 f. är riktig. Annorlunda Noreen Aschw. gr. § 523, I, 2.

§ 151. *framdelis* 1940 utgör en omkastning av *framledhis*. Jfr fvn. *framleiðis* och fsv. *fram a leedh* 2102 m. fl. ställen.

FÖRTECKNING

över viktigare ställen i cod. A, på vilka Klemming läst orätt eller infört läsarter ur andra hss.

I många fall har Klemming utan anmärkning infört en icke utskreven eller en endast i margen med mindre stil anförd initialbokstav. Av dessa fall upptages blott ett (v. 2028).

På flere ställen har Klemming läst liten i st. f. stor bokstav. Dessa fall anföras icke.

Rättelser i texten av skrivaren anföras endast undantagsvis.

I parentes efter läsarterna upptagas stundom Klemming's läsningar eller ändringar.

4 <i>thz (thy)</i>	470 <i>Ther (eller)</i>
28 <i>ŧmz saknas</i>	525 <i>qwinna (qvinna)</i>
51 <i>Ffolkunga? (Folkunga)</i>	541 <i>suderma land</i>
58 <i>erik</i>	561 <i>helzt (hiolt)</i>
76 <i>henme (henne)</i>	561 <i>o (oc)</i>
89 <i>loth (bödh)</i>	567 <i>ringst (ringstadha)</i>
114 <i>gud</i>	588 <i>(köpd saknas)</i>
118 <i>haffdo</i>	652 <i>vntsagd (vntsagde)</i> . Bokstaven <i>-e</i> är avskuren i bladets kant.
207 <i>swe</i>	653 <i>the ther / ther (the ther, ther)</i>
246 <i>ffolkunga? (Folkunga)</i>	691 <i>sin (sik)</i>
339 <i>horom</i>	710 <i>skaplawel</i>
349 <i>vpabaret</i>	719 <i>tapet</i>
365 <i>qwinnor (qvinnor)</i>	785 <i>swidhido</i>
377 <i>ok (aff)</i>	786 <i>vtan vtan (vtan)</i>
379 <i>riddara</i>	800 <i>han (hon)</i>
407 <i>erik</i>	
418 <i>blidh / tagher</i>	

819 <i>fortekio</i>	1796 <i>wal</i> rättat från <i>wald</i>
884 <i>eth</i> (<i>aff</i>)	1833 <i>(the)</i> saknas
904 <i>Ffra?</i> (<i>fra</i>)	1836 <i>aldre</i>
908 <i>rodh</i> (<i>rödh</i>)	1887 <i>ördh ok rodhom</i>
964 <i>datinga</i>	1892 <i>(the)</i> saknas
1021 <i>dragha</i> (<i>dagha</i>)	1895 (<i>dagh</i> saknas)
1030 (<i>han</i> saknas)	1918 <i>ffaar?</i> (<i>Faar</i>)
1071 <i>the</i> (<i>the</i>)	1954 (<i>han</i> saknas)
1126 <i>inlender</i>	1956 <i>stolholme</i>
1172 <i>magen</i>	1986 <i>h . . .</i> (<i>hauer</i>). Endast <i>h-</i> är nu längre tydligt.
1198 <i>biryade</i>	1992 <i>ärwdha</i>
1234 <i>erike</i> (<i>birger</i>)	2028 <i>t ranes</i> (<i>Aranes</i>). Initialbokstav saknas. I margen står ett litet <i>t</i> .
1248 <i>plägoda</i>	
1272 (<i>wäldogh</i> saknas)	
1275 <i>tha</i> (<i>the</i>)	2151 <i>twe</i> (<i>the</i>)
1276 <i>ffrygd?</i> (<i>Frygd</i>)	2159 <i>trösta</i>
1334 <i>Ther</i> (<i>Thz</i>)	2198 <i>behord</i>
1354 <i>bliwa</i> (<i>wara</i>)	2216 <i>datingan</i>
1375 <i>j hdluite warda</i> (<i>j hæl thäs waro</i>)	2223 <i>skapada</i> (<i>skipade</i>)
1398 <i>en gylt loghe</i> (<i>eth gylt leon</i>)	2258 <i>aff</i> (<i>a</i>)
1416 <i>glade</i>	2294 <i>söndr</i>
1426 <i>fförst?</i> (<i>Först</i>)	2473 <i>datingan</i>
1431 <i>hans</i>	2540 <i>then</i> (<i>ther</i>)
1454 <i>han</i> (<i>hon</i>)	2556 (<i>hon</i> saknas)
1455 <i>engen</i> (<i>än mängen</i>)	2566 <i>swidhidhe</i>
1464 <i>styre men</i> (<i>föra men</i>)	2618 <i>Tha</i> (<i>The</i>)
1485 <i>traskit</i>	2642 <i>rikit</i>
1488 <i>ther</i> (<i>the</i>)	2713 <i>sakt/et</i> (<i>saktet</i>)
1516 <i>koma</i> (<i>komo</i>)	2714 <i>tyghat/ mz</i> (<i>tyghat mz</i>)
1517 <i>forvardh?</i> <i>forbardh?</i>	2778 <i>ledhas</i> rättat från <i>lädhas</i> ; över <i>ä</i> , som <i>.ej</i> är överstruket, står ett <i>e</i> .
1518 <i>nidher</i> (<i>widher</i>)	
1577 (<i>hela versen</i> saknas)	
1584 <i>raslika</i>	2902 <i>Ffäm?</i> (<i>Fäm</i>)
1666 <i>han han</i> (<i>han</i>)	2923 <i>Norman</i>
1666 <i>jomker</i>	2925 <i>norrige</i>
1702 (<i>the</i> saknas)	2928 <i>Ffor?</i> (<i>For</i>)
1737 <i>ofräfle</i>	2936 <i>litith</i>

2941 <i>frampt/ at (frampt at)</i>	3574 <i>quinno</i> eller <i>qwinno (quinno)</i>
2943 (<i>faat saknas</i>)	3576 <i>tha (the)</i>
2950 <i>Ther (Thz)</i>	3626 <i>hagnatorpe</i>
2952 <i>ran/ ok (ran ok)</i>	3640 <i>nykopung</i>
2968 <i>skild (skuld)</i>	3677 <i>nykopung</i>
3001 <i>gul (gudh)</i>	3719 (<i>han saknas</i>)
3031 <i>bredhan; b-</i> över raden; rättat från <i>g-?</i> Jfr 3093.	3789 <i>portane (portanerane)</i>
3050 <i>skalffswnd</i>	3890 <i>komo</i>
3059 <i>wnnno (wnno)</i>	3964 (<i>ey saknas</i>)
3064 <i>han han (at han)</i>	3978 <i>hertogans men (hertoginnan)</i>
3071 <i>skullo</i>	3981 <i>jomker</i>
3093 <i>bredan.</i> Framför står utstruket <i>greyd.</i> Jfr 3031.	3992 (<i>färdh saknas</i>)
3140 <i>The (Tha)</i>	4020 <i>rymdo</i>
3261 (<i>liit saknas</i>)	4036 <i>jomherran</i>
3264 <i>jönekopung</i>	4045 <i>thz (tha)</i>
3281 <i>wnnnit (wnnit)</i>	4060 <i>haffde (liiffde)</i>
3289 <i>brwnn (brwnnit).</i> De två sista bokstäverna ha blivit överklustrade vid inbindningen.	4075 <i>thz thz (thz)</i>
3340 (<i>räd saknas</i>)	4099 <i>bord (bort)</i>
3385 <i>spor (sport).</i> Sista bokstaven överklustrad vid inbindningen.	4238 <i>Tha (The)</i>
3395 <i>datingan</i>	4257 <i>Rikensins</i>
3398 <i>Konungenom (Konungen)</i>	4303 <i>ät (iät)</i>
3417 <i>äntingia</i>	4337 <i>skäninge (skanunga)</i>
3435 <i>föddis (födhis)</i>	4349 <i>datingan</i>
3467 <i>wp stiktat</i>	4367 <i>æth (iæth)</i>
3502 <i>koma</i>	4400 (<i>nid saknas</i>)
3542 <i>eth hwss (en släth)</i>	4451 <i>thn (then).</i> Bågen, som anger <i>e</i> , är bortglömd.
	4481 <i>hæwn (hawm)</i>
	4508 <i>A</i>
	4516 <i>Tha (The)</i>
	4519 <i>swar</i>
	4534 <i>han (hans)</i>

INNEHÅLL.

	Sid.
Företal	V
Litteraturförteckning	VII
Inledning (§ 1).....	1
Rotvokalernas kvalitet.	
Samnord. <i>a</i> (§§ 2—7).....	4
<i>e</i> (§§ 8—14)	9
<i>i</i> (§§ 15—19)	22
<i>o</i> (§§ 20, 21).....	32
<i>ɔ</i> (§§ 22—24).....	34
<i>u</i> (§§ 25—30).....	35
<i>y</i> (§§ 31—35).....	52
<i>æ</i> (§§ 36—39).....	56
<i>ø</i> (§ 40)	63
<i>iä</i> (§§ 41, 42)	65
<i>iā</i> (§§ 43—45)	66
<i>iɔ</i> (§§ 46—48)	67
slutet <i>iō</i> (§ 49)	68
öppet <i>iō</i> (§ 50)	69
<i>iu</i> (§ 51).....	69
<i>iɔu</i> (§§ 52—54)	69
<i>ɔu</i> (§§ 55—57)	71
<i>æi</i> (§§ 58, 59)	72
<i>øy</i> (§§ 61, 62)	79
Ändelsevokalernas kvalitet.	
Samnord. <i>a</i> (§ 62)	80
<i>i</i> (§ 63)	84
<i>u</i> (§§ 64—66).....	90
Svarabhakti (§ 67)	94
Konsonanternas kvalitet.	
Samnord. <i>b</i> och <i>ɸ</i> (§§ 68—71).....	96
<i>d</i> och <i>ð</i> (§§ 72—77)	99
<i>f</i> (§§ 78—80)	106
<i>g</i> och <i>ɝ</i> (§§ 81—90)	112
<i>h</i> (§§ 91, 92)	117
<i>ʃ</i> (§§ 93, 94)	119
<i>k</i> (§§ 95—97).....	120

	Sid.
Samnord. <i>l</i> (§ 98)	121
• <i>m</i> (§§ 99, 100)	122
• <i>n</i> (§§ 101, 102)	122
• <i>ν</i> (§§ 103, 104)	123
• <i>p</i> (§ 105)	124
• <i>r</i> (§§ 106, 107)	124
• <i>R</i> (§§ 108, 109)	125
• <i>s</i> (§ 110)	132
• <i>t</i> (§§ 111, 112)	132
• <i>þ</i> (§§ 113, 114)	133
• <i>w</i> (§ 115)	135
Kvantitet (§§ 116—129)	138
Bortfall (§§ 130—140)	151
Inskott (§§ 141—146)	158
Metates (§§ 147—151)	161
Förteckning över läsarter	162
